LIT 5217

SHOLEM ALEICHEM : Intro. to Stempenyu

לכבוד מיין ליעבהארציגען זיידען
רב מענדעלי מוכר־ספרים.

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!

„סטעמפעניו", מיין ערשטער אידישער ראמאן, וואס איז אנגעשריבען לכבוד אייער ליעבען נאמען, — איז אייערער; ער איז אייערער ניט נאר דערפאר אליין, וואס איך האב איהם לכבוד אייך געשריבען, נאר אויך דערפאר, וואס איהר האט מיר אריינגעגעבען א חשק אזא ראמאן צו שרייבען.

אין איינעם פון אייערע בריעף זאגט איהר צו מיר:

„איך וואלט אייך געראטהען קיין ראמאנען גאר ניט צו שרייבען, דען אייער גוסט, אייער זשאנר איז גאר עפּיס אנדערש; און איבערהויפּט, אויב עס איז נאר דא אין דעם לעבען פון אונזער פאלק ראמאנען, זענען זיי עפּיס גאר אנדערש, ווי ביי אלע אנדערע פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטעהן און גאר אנדערש שרייבען"...

אייערע ווערטער זענען מיר טיעף אין מוח אריין, און איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן אויף וויפיעל א אידישער ראמאן דארף זיין אנדערש פון אלע אנדערע ראמאנען, מחמת דאס אידישע לעבען בכלל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאן ליעב האבען, זענען גאר ניט גלייך, ווי ביי אלע אנדערע פעלקער. היינט אויסער דעם האט דאך דאס אידישע פאלק זיין אייגענעם כאראקטער, זיין אייגענעם אידישען גייסט מיט בעזונדערע מנהגים און רגילות'ען, וואס זענען גאר פערענדערט ווי ביי אנדערע אומות. אט די נאציאנאל־סימנים אונזערע, וואס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך ארויסווייזען אין א אידישען ראמאן, אויב ער איז נאר באמת גענומען פונ'ם לעבען. דאס האב איך אפּגעלעהרענט פון אייערע רייד און דאס האב איך געוואלט ארויסזאגען דורך דער אידישער טאכטער, רחל'ע די שענע, וואס שפּיעלט די גרעסטע ראלע אינ'ם דאזיגען ראמאן, און דורך אלע אנדערע פּארשוינען, וואס דרעהען זיך דא ארום איהר. אויף וויפיעל דאס איז מיר געראטען — דאס איז א בעזונדערע שאלה; נאר מיין רצון איז געווען צו געבען א אידישען ראמאן, ווי איהר פאדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען ראמאן־שרייבער.

אויך דאמיט איז סטעמפּעניו אייערער, ליעבער זיידע, ווייל דער נאמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי אייך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האב איך בעגעגענט פערבייגעהענדיג דעם נאמען סטעמפּעניו מיט א פלעשעלע „ליעבע־טראפּען", וואס אלע משרתים און דיענסטמיידלעך קויפען עס ביי איהם אויף אפּצוטהון... דאס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצווועקען אין מיין זכרון די אלע וואונדערליכע מעשיות, וואס איך האב זיך אנגעהערט יונגעלווייז אין חדר אויף סטעמפּעניו'ן — און מיין פאנטאזיע האט מיר שוין אונטערגעהאלפען צו בעשאפען דעם דאזיגען ראמאן.

עס קאן זיין, אז אין פיעל מקומות, ווי למשל אין דער ליטא, האבען אידען פון קיין סטעמפּעניו גאר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאמען אליין עפּיס אויסקומען ביי זיי משונה־ווילד; דערפאר אבער איז דער דאזיגער נאמען זעהר גוט בעקאנט ביי אונז, אין דער גאנצער גלופּסקער סביבה פון מאזעפּעווקע ביז יעהופּעץ, און ווער שמועסט דארט, אין אייערע שטעדטלעך, אין גנילאפּיאטסק, צוויאטשיץ און טונעיאדעווקע — דארט ווייסט א קינד אויך, ווער סטעמפּעניו איז געווען, פון וואנען ער שטאמט און וואס איז מיט איהם דער יחוס.

נאר נישט סטעמפּעניו אליין איז דא אינגאנצען דער מיוחס. מיין כונה איז געווען מיט דעם דאזיגען ראמאן צו בעשאפען דריי פּערזאנען, אדער, ווי מע רופט עס אן, „הויפּט־העלדען": דעם אידישען קינסטלער סטעמפּעניו מיט זיין פיעדעלע, די אידישע טאכטער רחל'ע די שענע מיט איהר אידישער עהרליכקייט און דאס אידישע ווייבעל פריידעל מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר ציטערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפּעניו, רחל'ע און פריידעל — דאס זענען מיינע פּערשוינען די מיוחסים, וואס זיצען אויבען־אן אין בויד, און די אלע איבעריגע זענען שוין גלאט אזוי זייטיגע פּערשוינען, וואס חאפּען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אקעגען. דערפאר בין איך אפּגעקומען די איבעריגע חברה מיט א צוויי־דריי ווערטער, און מיין גאנצע הארעוואניע האב איך אוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

IN HONOR OF MY KIND GRANDFATHER
REB MENDELE MOYKHER-SFORIM

Dear, True Grandfather of Mine:

Stempenyu, my first Yiddish novel, written in honor of your name—is yours. It's yours not just because I wrote it in your honor, but also because it is *you* who implanted in me the desire to write such a novel.

In one of your letters you say to me:

> "I would counsel you not to write any novels at all, because your bent, your genre, is something quite different. And especially since, if there does exist in the *life* of our people *novels*, they are something quite different than they are with all other peoples. One must understand this well and write it quite differently...."

Your words penetrated deep into my mind and I began to understand to what extent a Yiddish novel must be different from all other novels, since Jewish life in general and the conditions under which a Jew can love are not the same as they are with all other peoples. And not only that, but the jewish people has its own character, its own Jewish spirit, with its special customs and rules, which are quite different from those of other peoples. These very national traits of ours, which remain forever genuinely Jewish, must display themselves in a Yiddish novel if it is to be truly drawn from life. This is what I understood from your words and this is what I wanted to express through the Jewish daughter, the beautiful Rachel—she who plays the largest role in this particular novel—and through all the other personages that revolve around her. To what extent did I succeed?—that is another question; but my wish was to write a *Jewish* novel (romance) as you, rightfully, demand of every Yiddish novelist.

In addition, *Stempenyu* is yours, dear grandfather, because its name is yours and the idea is yours: it was with you, grandfather dearest, in one of your recent works, that I encountered, in passing, the name "Stempenyu," with a little flask of love potion which all maids and servant girls buy from him in order to... This was sufficient to awaken in my memory all those wonderful stories I absorbed as a boy in *kheyder* about *Stempenyu*—and my fantasy was then ready to assist me in creating this novel.

It is possible that in many regions, as for example in Lithuania, Jews never hear of a "Stempenyu," and therefore the name itself will seem to them strangely wild. By the same token though, this name is very well known among us, in the whole environment of Mazepevke to Yehupets, not to speak of your little towns, in Gnilopyatsk, Tsviyatshits, and Tuneyadevka*—there even a child knows who Stempenyu was, his ancestry, and his status.

But it isn't just Stempenyu that is an aristocrat. My purpose with this novel was to create three people, or, as they are called, "main characters": *the Jewish artist Stempenyu, with his little violin; the Jewish daughter Rachel, the beautiful, with her Jewish honesty; and the young Jewish wife, Freydl* with her shopkeeper's soul and her trembling over every coin—each of these with his/her own little world. Stempenyu, Rachel, and Freydl—these are my personages, the important folks, who sit up front, at the head of the table, in first class, and all the rest are just simply additional characters, who crop up, as it were, from time to time, and sit always off to the side. That's why I settled the additional bunch with just a few words and all of my labor I dedicated to these three important folks.

I think that Jewish musicians, that is to say, our gangs of *klezmorim*, are unto themselves quite a separate world, and it is worth looking into their lives even deeper than I have done in this novel. One needs for this to have your eye, dear grandpa, your pen and your diligence.

Oh, where does one obtain diligence, deliberation? Where is one to get patience?

---

*These are all fictional towns from Sholem-Aleykhem's and Mendele's works.

איך מיין, אַז אידישע מוזיקאַנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כלי־זמר, זענען פאַר זיך גאָר אַ בעזונדערע וועלט, און ס'איז כדאַי אַריינצוקוקען אין זייער לעבען אַריין פיעל טיעפער, אַלס איך האָב עס געטהאָן אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן. מע בעדאַרף דערצו האָבען אייער אויג, זיידע לעבען, אייער פעדער מיט אייער התמדה.

אַך, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הדעת? געדולד וואו נעמט מען?

„איבער אַ ווערק — זאָגט איהר מיר אין איין אַנדערען בריעף — איבער אַ ווערק, ליעב איינִיקעל, בעדאַרף מען שוויצען, מען בעדאַרף אַרבייטען, פיילען איטליכס וואָרט; געדענקט, וואָס איך זאָג אייך — פיילען, פיילען!"

פיילען! אָט דאָס איז טאַקי די צרה מיט אונז, יונגוואַרג, וואָס מיר האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט און חאַפּען־אָפּ דאָס גאַנצע ווערק, שטעהענדיג, ווי מע זאָגט, על רגל אחת, טאַקי אין איין אָטהעם, נישט אָפּגעשטעלט זיך אויף יעדען געדאַנק, אויף יעדען וואָרט בעזונדער, צו אַרבייטען און פיילען, ווי איהר טהוט. איך וויים, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס איז געווען איבערצולייטערען „סטעמפּעניו'ן" אין עטליכע וואַסערען. אוודאי ביי אייך וואָלט סטעמפּעניו בעקומען גאָר איין אַנדער פּנים; פון אייערע הענד וואָלט ער אַרויס אַנדערש, גאָר אַנדערש; ביי אייך, זיידעניו, וואָלט שוין דאָ געווען אַ „מעשה איבער אַ מעשה", אַ „מעשה אין אַ מעשה" און „די מעשה אַליין".

„איך האָב ליעב, — זאָגט איהר ווידער אין אַ בריעף — אַז חוץ דעם שענעם פּנימ'על זאָל אין אַ קאַרטינקע אויך זיין לעבען, שכל און געדאַנק, ווי אין אַ לעבעדיגען מענשען; אַ קאַרטינקע בעדאַרף, חוץ שענע מליצה, אויך מיד לאָזען עפּיס הערען"...

אָט דער סוד איז אָבער אַנטפּלעקט נאָר אייך אַליין און ווייטער קיינעם ניט; בעשאַפען בילדער, וואָס זאָלען האָבען אין זיך צוויי געשטאַלטען, אַ רעכטע זייט מיט אַ לינקער זייט, איין אויבערצייג מיט איין אונטערשלאַג, אַזוי אַז אינ'ם אָפענעם זאָל ליגען בעהאַלטען אַ פערבאָרגענעס, אַ תוך־זאַך — דערויף, זיידע לעבען, זענט איהר נאָר אַליין דער איינציגער קינסטלער אין אונזער ליטעראַטור, און ווער קאָן זיך צו אייך גלייכען? מיר, יונגוואַרג, דאַנקען גאָט, ווען די מעשה אַליין קומט ביי אונז אַרויס בשלום, אָהן אַ מום, מיט אַלע אברים פון אַ ליטעראַריש בעשעפעניש.

נעמט זשע אויף, ליעבהאַרציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין ערשטען אידישען ראָמאַן, ויהי רצון, און ס'זאָל זיין דער גוטער ווילען פון זיין ליעבען נאָמען, אַז מיין סטעמפּעניו זאָל געפינען לייטזעליגקייט אין אייערע אויגען, און איהר זאָלט האָבען נחת, ווי איהר ווינשט זיך אַליין, פון אייער איבערגעבענעם איינִיקעל

דעם מחבר.

קיעוו, 1886

"A work," you tell me in another letter, "a work, my dear grandchild, one must sweat over; one must work, polish every word; remember what I tell you: polish, polish!"

Polish! That's the very trouble with us, we young guys: we never have time and rattle-off the whole work, standing up, or, as we say, in brief, really, in one breath, not stopping at every thought, at every word, separately, to *work* and to *polish,* as you do. I know, dear grandfather, I feel it, how necessary it was to purify *Stempenyu* in several solutions. Of course, with you *Stempenyu* would have acquired a different appearance; from out of your hands he would have emerged differently, quite differently. With you, dearest little grandfather, there would have been here "a story over a story," a "story within a story," and "the story itself."

"I like," you say, again in a letter, "that besides a pretty little face, a scene should also possess life, sense, and thought, as with a living human being; a scene, besides displaying beautiful, flowery language, *must also say something worth hearing...*"

But the secret for this has been revealed only to you and to no-one else: creating pictures which have within them two figures, a front and a back side, a top and a bottom, so that within the obvious lies hidden something concealed, a quintessence—for this, grandfather dear, you are the only artist in our literature, and who can compare himself to you? We, youngsters, thank God if the story itself comes out in one piece, without a deformity, with all the organs of a literary creation.

Accept, then, gracious grandfather dear, this gift—my first Yiddish novel, which came to pass with God's will, and may it be the good will of God's sweet name that my *Stempenyu* should find favor in your eyes, and that you should derive pleasure, such as you should wish for yourself, from your devoted grandchild,

The Author,
Kiev, 1886

I.

סטעמפּעניו'ס יחוס.

סטעמפּעניו — דאָס איז אַ מין צונעמעניש, וואָס איז איהם איבערגעגאַנגען בירושה פון זיין טאַטען; זיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען אַ כלי־זמר, האָט געהייסען בערעל באַס, אָדער „בערעל סטעמפּעניר", פון סטעמפּעני, אַזאַ דאָרף אינ'ם געגענד פון מאַזעפּעווקע, געשפּיעלט אויפ'ן באַס און איז אויך געווען אַ גוטער בדחן, אַ שענער גראַם־זאָגער, אַ פערשלעפּטע קרענק, האָט זיך פערשטעלט אויף אַלע חתונות פאַר אַ בעטלער, איבערגעקעהרט די אויגען, געטאַנצט ווי אַ בער, נאָכגעמאַכט ווי אַ אידינע געהט צו קינד און שרייט: „באַבעניו, איך שוועהר אייך ביי אַ פּאָר תפלין, אַז עס וועט מעהר אַזוי נישט זיין!"... אָדער געלאָזט פלוצים אַ וואַסער אין מיטען שטוב, אַזוי אַז אַלע אידען האָבען פערקאַטשעט די פּאָלעס און די ווייבער האָבען אונטערגעהויבען די קליידלעך; אָדער גאָר אויפגעהאַנגען אַ לונג־און־לעבער דער מחותנת'טע אויפ'ן פאַרטוך, און נאָך אַזעלכע אָנשטעלען און קונצען לרוב.

כלי־זמריי איז ביי זיי געגאַנגען בירושה פון אַ סך דורות: בערעל באַס, אָדער בערעל סטעמפּעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפּיעלט אויפ'ן באַס; בערעל'ס טאַטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפּיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זיידע, רב פייביש צימבלער, האָט געשפּיעלט אויפ'ן צימבעל, און זיין עלטער־זיידע, רב אפרים פּאַיאַל... הכלל, סטעמפּעניו קומט־אַרויס פון כלי־זמרים ביז צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא ניט דערמיט, ווי ביי אידען, צווישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל־מלאכה מיט זיין גראַד; און עס איז גאָר קיין חידוש ניט: אַזאַ נאָמען, ווי סטעמפּעניו האָט געהאַט אין מאַזעפּעווקע, אַזאַ שם, ווי ער האָט זיך געקויפט אויף דער גאַנצער וועלט כמעט, איז ניט קיין קליינינגקייט. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — סטעמפּעניו!

אַ זכיה איז געווען אומעדום ביי אידען, אַז מע האָט געהאָרכט ניסי בעלזער זינגען, גדיק בדחן — זאָגען, און סטעמפּעניו'ן — שפּיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלדען, אַז סטעמפּעניו איז ניט געווען קיין פּשוט'ער כלי־זמר, קיין אבי־ווער, און מסתמא האָט ער זיך פערדיענט אַזאַ שם צווישען אַלע גרויסע נישט אומזיסט. אידען האָבען ליעב מוזיק און פערשטעהען נגינה — דאָס וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפּלייקענען, און הגם, אַז מע וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אידען אויס צו הערען מוזיק עפּיס ניט אַזוי אָפט, דען וואָס איז מיט אונז אַזוי די שמחה, מיר זאָלען זיך פלוצים פערנעמען מיט שפּיעלען אָדער טאַנצען? דאָך, איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פאָרט מבינים, שאַרפע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפּיעלען, הן אויף אַלע אַנדערע זאַכען. צו אונז אַז עס קומט אַראָפּ אַ חזן, לויפען מיר אויף בילעטען איהם הערען, און כלי־זמר אויף אַ חתונה איז דאָך אוודאי ביי אונז אַ חיוב. הערען ווי די „קאַפּעליע" שפּיעלט אַ „שטיקעל" צו דער גילדענער יויך, געוועהנליך, נישט קיין פריי־ליכס (אַ פרייליכס אויף שפּעטער) — דערפאַר וועלען מיר אוועקגעבען אַ זאַק באָרשטש. דער עולם זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, און די כלי־זמר שפּיעלען איין אומעטיגס, אַ „מאָראַלנע", אַ וויינענדיגס. דאָס פּיעדעלע וויינט, פערגעהט זיך אויף דער גראָבער סטרונע, און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך גאַנץ טרויעריג. עס פאַלט־אָן אויפ'ן עולם אַ שטיקעל מרה־שחורה, און יעדער ווערד ווי פערזאָרגט, אפילו גאַנץ אַנגענעהם, נאָר פערזאָרגט: יעדער פערטראַכט זיך, לאָזט־אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער אין טעלער, אָדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פרישער חלה, פערטיעפט זיך יעדער אין זיינע געדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע געדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג, און קיין צרות דאַרף אַ איד ניט געהן לייהען. און אַזוי ווערד צענויפגעגאָסען דאָס אומעטיגע שפּיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און יעדער קרעכץ פונ'ם פּיעדעלע „טיאָך־טיאָך־טיאָך" רופט זיך אָפּ ביי די חתונה־לייט אין האַרצען און געפינט דאָרט אַ וויעדער־קול. דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ בפרט, איז אַ פּיעדעלע: מע קוועטשט די סטרונעס און מע ציהט פון דעם אַרויס פערשיעדענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, וויינענדיגע ליעדער... מע דאַרף נאָר האָבען דערצו אַ רעכטען מוזיקאַנט, אַ בריה, אַ כלי־זמר, אַזאַ בריה, ווי סטעמפּעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפּעניו געווען אַ בריה! ער פלעגט אַ חאַפּ טהון דאָס פּיעדעלע און אַ פּיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פּיהר טהון, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט אַ צונג, ווי, להבדיל, אַ לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט אַ געוויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אַ גוואַלדערניש, מיט איין אויסגעשריי פונ'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאָפּ פלעגט סטעמפּעניו פערוואַרפען אויף אַ זייט, די לאַנגע שוואַרצע פּאַטלע האָר צעוואָרפען אויף זיינע ברייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליכטיגע פּנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט אַ מאָל בלייך, ווי דער טוידט; אָט נאָך איין מינוט — אויס סטעמפּעניו! מע זעהט נאָר, ווי אַ האַנד פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס הערען זיך פערשיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני געזאַנגען, און אַלץ אַזעלכע אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט־אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעמט־אַרויס דאָס געזונד. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך

Stempeniu:

A JEWISH ROMANCE
BY SHOLOM ALEICHEM

STEMPENIU'S ESCUTCHEON

Stempeniu. That was a sort of nickname he inherited from his father. His dad, may he rest in peace, was a musician, he was known as Beryl the Bassist or Beryl of Stempeni, a village in the area of Mazepevke. He played the bass and he was also a good wedding Jester, a fine rhymester, a crafty prankster, he disguised himself as a beggar at all weddings, twisted his eyes, danced like a bear, mimicked a woman in labor yelling "Oh God, oh God, I swear on a stack of Bibles it'll never happen again!..." Or else he let out a stream of water in the middle of a room so that all the men rolled up their coattails and the women lifted their skirts. Or else he hung some sort of rubbish on the mother-in-law's apron, and he played further tricks and hoaxes galore.

They had been musicians for generations. Beryl the Bassist or Beryl of Stempeni, as we know, played the bass. Beryl's father, Shmulik the Trumpeter, had played the trumpet. His grandfather, Faivish the Cymbalist, had played the cymbals, and his great-grandfather, Ephraim the Violist.... In short, Stempeniu came from a long line of musicians, and he wasn't the least bit ashamed (unlike many Jewish craftsmen, who, just between you and me, are ashamed of what they are). And no wonder: The name he made for himself in Mazepevke, the renown he acquired throughout the world—those were no mean accomplishments. Now *there* was a musician for you!

It was an honor for Jews everywhere to hear Nissi Belzer sing, Godik the Wedding Jester recite, and Stempeniu play. Which goes to show that Stempeniu was no run-of-the-mill fiddler, no garden-variety performer, and there must have been solid reasons for the fame he enjoyed among the great. Jews love music and have an ear for song—which even our enemies cannot deny.... Though you may counter that Jews don't get that many chances to listen to music—what reasons do we have for celebrating? How often can we just start playing or dancing at the drop of a hat? But, say what you like, we are still mayvens, experts on singing, playing, and everything else. Why, if a cantor should come to town, we all go running for tickets, and having musicians at a wedding is a downright obligation for us, we would give a bag of borscht just to hear the band playing as the happy couple begin to sip the golden broth—not a merry ditty, of course, a merry one comes later. The company sits about in great respect, the musicians play a doleful tune, a mournful, plaintive dirge. The fiddle weeps, and the rest of the band accompanies it very sorrowfully. The audience is seized with melancholy, and everyone feels grief, a pleasant grief, but still a grief. Each guest becomes wistful, lowers his head, and, rubbing his finger on his plate or kneading balls from the fresh challah, he drifts off in his own thoughts, his own sad thoughts, for each guest must have his own worries, and trouble is one thing a Jew doesn't go borrowing. And so, the gloomy playing and the dismal thinking fuse into one, and every moan of the violin touches the hearts of the wedding guests and finds an echo there. Any heart, especially a Jewish heart, is a fiddle: You squeeze the strings and you draw forth all kinds of songs, mostly sad and gloomy songs.... All you need is the right musician, a master violinist, the kind of master that Stempeniu was.

Oh, what a master he was! He would grab the violin and apply the bow, just one stroke, nothing more, and the violin had already begun to speak. And how do you think it spoke? Why, with words, with a tongue, like a living human being—if you'll forgive my mentioning them in the same breath. It spoke, pleaded, crooned tearfully, in a Jewish mode, with a force, a scream from the depths of the heart, the soul. Stempeniu would lean his head to one side, the long, black shock of hair flowing across his wide shoulders, his eyes, his black, burning eyes, peering upward, and his lovely radiant face would suddenly turn as pale as death. Another minute—and no more Stempeniu! All you could see was a hand flying up and down, up and down, and you could hear all kinds of sounds, and all sorts of singing came pouring out, dark, melancholy, cut-

טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען. און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? פרעגט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך זיינס: „טיאָך־טיאָך־טיאָך“ — און גענוג! און אז ער הערט־אויף צו שפּיעלען, טהוט עס אַ שמיץ דאָס פּיעדעלע און נעמט זיך אָן ביי'ם הארצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הבדלות, און זיין שען פּנים שיינט, ווי די גאַנצע וועלט. דער עולם חאַפּט זיך אויף ווי פון אַ שלאָף, פון אַ טרויעריגען נאָר אַ זיסען שלאָף, און אַלע אידען הויבען־אָן ארויסצוזאָגען זייער התפּעלות, אַלע אין איין קול. מע אַכקעט, מע אָכקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאָן זיך גאָר ניט אָפּלויבען.

— ננגו, סטעמפּעניו! אַי, סטעמפּעניו!

און די ווייבער? פון די ווייבער איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען. ס'איז אַ גרויסער ספק, אויב עס ווערד אין שוהל ערב יום־כפּור צו קנויטלעך לעגען פערגאָסען אזוי פיעל טרערען, וויפיעל טרערען עס פלעגט דאָ אויסגעגאָסען ווערען ביי סטעמפּעניו'ס „שטיקלעך“; אויף חורבן בית־המקדש דאַרף מען אזוי פיעל ניט וויינען, ווי די ווייבער האָבען געוויינט בשעת סטעמפּעניו'ס שפּיעלען.

— לאָז מיך גאָט בענטשען, אז אויף מיין קלענערער טאָכטער'ס חתונה זאָל איך קאָנען אראָפּברענגען סטעמפּעניו'ן, רבונו של עולם!

אויף אזאַ אופן האָבען זיך געווינשעוועט די ווייבער, אויסגעווישען זיך די פערשוואָלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאָס איבעריגע ביסעל נאָז, און דערנסטמאָל, בשעת ווינשעווען, האָבען זייערע העלזער פּערעל מיט די גילדענע אויהערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די בראָשען, גאַרגעל־קייטען און מיט דער איבעריגער אידישער ציערונג געשיינט און געבלישטשעט און געפינקעלט מיט פייער.

און ווער שמועסט די מיידלעך, די „מאַמזעלען“, — די זענען גאָר געבליבען שטעהן צוגעקאָוועט צו זייערע ערטער, ווי די טאָקען, געקוקט אויף סטעמפּעניו'ן מיט זיין פיעדעלע, נישט גערירט מיט קיין אבר, נישט געפינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאָרט ערגיץ אויף יענער זייט קאָרסעט, קלאַפּט דאָס הערצעל: טיק־טיק־טיק, און עס חאַפּט זיך ארויס אָפטליך פון דאָרט אַ פערבאָרגענער זיפץ...

II.

סטעמפּעניו מיט זיין „קאַפּעליע“.

דעם רעש, וואָס סטעמפּעניו האָט אָנגעמאַכט, קומענדיג ערגיץ אין אַ שטעדטעל מיט זיין קאַפּעליע (אָרקעסטער), און דאָס קאָכעניש, וואָס עס האָט זיך בשעת מעשה געקאָכט, איז גאָר ניט צו בעשרייבען.

— שאַט, אָן שניידט זיך עפּיס אַ בויד פון הינטער די מיהלען מיט פיער פערד; דאָס זענען אודאי די מחותנים, האַ?

— ניין, דאָס זענען די כלי־זמר. דאָס פאָהרט סטעמפּעניו מיט זיין קאָמפּאַניע.

— אַ? סטעמפּעניו? סטעמפּעניו איז שוין דאָ? אָט דאָס וועט עס זיין אַ פריילִיכע חתונה ביי חיים־בנציון גלאָק, אַ מכה איהם!

אידיישע ווייבלעך ווערען רויטליך. די אידישע מיידלעך חאַפּען זיך צו פערקעמען און פערפלעכטען די לאַנגע צעפּ. יונגלעך פערקאַטשען די הויזלעך אריבער די פולקעס און מע לויפט מקבל פּנים זיין סטעמפּעניו'ן. און אפילו אידען, בעווייבטע אידען, שוין מיט בערד, בעווייזען אויך מיט אַ שמייכעלע, אז עס טהוט זיי ווילד הנאה, וואָס סטעמפּעניו איז געקומען שפּיעלען די חתונה צו חיים־בנציון גלאָק; מהיכא־תיתי, וואָס אהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלד?

ביז די בויד פאָהרט־צו צו דער אכסניה ווערד דערווייל די גאַס פול מיט מענשען; יעדער איז נייגיעריג אַ קוק טהון אויף סטעמפּעניו'ן מיט זיין קאָמפּאַניע און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ רגע'לע.

— זעה נאָר, ווי מע שפּאַרט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפּאַרט זיך ארויס צום אויבען־אָן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאָר זעה, ווי ער ארבייט מיט די עלענבויגענס און וויל דוקא זיין דער ערשטער! וואָס האָט איהר דאָ ניט געזעהען? כלי־זמר ווי אַלע כלי־זמר!

אזוי טענה'ט איטליכער פאַר זיך און שטופּט זיך ארויס צו דער בויד, פון וועלכער די חברה כלי־זמר הויבען זיך אָן ארויסצורוקען איינציגווייז.

פריהער פון אַלע קריכט־ארויס רב יאָקעל קאָנטרבאַס (וואָס שפּיעלט אויפ'ן קאָנטרבאַס), אַ בייזער איד מיט אַ צעפּלעצטער נאָז און מיט שטיקלעך וואַט אין די אויהערען. נאָך איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלאַרנעט, אַ שלעפעריג אידעל מיט אַ פּאָר גראָבע ליפּען. שפּעטער בעווייזט זיך חייקעל הארבעטש, דער געוויסער חייקעל בדחן מיט'ן הארב. שפּעטער — אַ שוואַרצער קאָלטענוואַטער איד, שרעקליך בעוואַכסען, כמעט ווי אַ ווילדער מענש פון די מדבריות, מיט אזעלכע לאַנגע ברעמען, אז עס פאַלט־אָן אַ

ting to the quick, piercing the soul, shattering the mind. The audience was fainting, languishing, perishing in every limb. Hearts filled up, they overflowed, and tears came to all eyes. Jews sighed, Jews moaned, Jews wept. And Stempeniu? Who cared about Stempeniu? Not even Stempeniu knew where he was. He did what he had to do, he fiddled, and that was that! And when he stopped playing, he threw down the violin and put his hand to his heart. And his eyes burnt like Sabbath candles, and his beautiful face shone in ecstasy. The listeners awoke as though from sleep, a sad but sweet sleep, and they gave voice to their enthusiasm, all of them at once. They oohed, they aahed, they mmmmed, they lauded, they were beside themselves, they couldn't stop praising him.

"Ooh, Stempeniu! Ah, Stempeniu!"

And the women? What can I tell you about the women? I doubt very much whether they shed as many tears on the Day of Atonement as they did for Stempeniu's music. You mustn't even weep as much for the Destruction of the Temple as the women wept during Stempeniu's playing.

"If only God will let me have Stempeniu for my youngest daughter's wedding! Oh, Lord, oh Lord!"

And thus the women made their wishes, wiped their red, swollen eyes, blew what was left in their noses, and, while they made their wishes, their strings of pearls and gold earrings, and rings, and brooches, and necklaces, and all the other Jewish baubles twinkled and glittered and sparkled.

And then there were the girls, the young ladies. They were shackled to the earth, like mannequins, gaping at Stempeniu and his violin, not stirring a limb, not batting an eyelash, but somewhere, inside their corsets, hearts were fluttering, and concealed sighs kept escaping....

STEMPENIU AND HIS BAND

The sensation made by Stempeniu and his band when they came to a little town, the turmoil they aroused, simply cannot be described.

"Hey look! There's a four-horse wagon coming round from behind the mills. It must be the in-laws!"

"Nope! It's the musicians. That's Stempeniu and his gang!"

"What? Stempeniu? Stempeniu's here already? Now that'll be a merry wedding for Haym ben-Tsion—damn his eyes!"

Jewish wives blushed. Jewish girls set about combing their hair and weaving their long braids. Boys rolled their pants up to their thighs and ran to welcome Stempeniu. And even grown men, bearded husbands, let out smiles, which meant they were thrilled that Stempeniu had come to play at Haym ben-Tsion's wedding. Fine! Why not? Why should they care? It wasn't costing *them* any money, was it?

By the time the wagon fetched up at the inn, the street was chock-full of people. Everyone was curious to catch a look at Stempeniu and his gang, and so they stood there for a moment.

"Just look at them shoving!" everyone yelled, and shoved to the front, as Jews are wont to do. "Just look at him elbowing his way, he wants to be the first! What's there to look at? Haven't you ever seen musicians before?"

That's what each Jew said, pushing his way up to the wagon, while the musicians emerged one by one.

The first to step down was Yokel the Bassist (who played the contrabass), a nasty man with a squashed nose and with wads of cotton in his ears. Next came Leybush with his clarinet, a drowsy mannikin with thick lips. He was followed by Haykel Hump, *the* Haykel Hump, the hunchbacked wedding jester. Then out jumped a man with a tangle of black hair and with hair all over like a wild man from the desert, and terrifying bushy eyebrows. That was Shneyer-Meyer the back-up fiddler. A couple of boys came leaping after him, ferocious-looking creatures with swollen cheeks, blackened eyes, dreadful buckteeth the size of shovels. These were the apprentices, who were still working for nothing, but later, in time, they might turn into respectable musicians. Last but not least, who should come rolling out on crooked bowlegs, but red-haired Mekhtshi the Drummer, with a drum that was twice his size. His face was beginning to sprout a beard, a reddish growth, but only on one side, the right side, while the other half of his face, the left side, was naked, as barren as a steppe. Mekhtshi the Drummer, you must know, had first married at thirty, and rumor had it that his wife was a hermaphrodite....

The town scamps had probably spread the news that Stempeniu was coming with his band. Every so often, a schoolboy sneaked in and gave the drum a bop or twanged the *G*-string of

פחד. דאָס איז רב שניאור־מאיר דער אונטערהאַלטער (סעקונדע). נאָך איהם שפּרינגען־אַרוים אַ צוויי־דריי יונגען, משונה־ווילדע פערזעהענישען מיט פערשוואָלענע באַקען, אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט שרעקליכע ציינער, ווי די לאָפּעטעס. דאָס זענען חברה לערענ־יונגלעך, וואָס אַרבייטען נאָך דערווייל אומזיסט, און שפּעטער, מיט דער צייט, קאָן פון זיי אַרויס לייטישע כלי־זמר. און גאָר צו לעצט קאַטשעט זיך אַרוים מיט קרומע אויסגעבויגענע פיסלעך דער געלע מעכטשי פּייקלער מיט אַ באַראַבאַן, וואָס איז גרעסער פון מעכטשי'ן אַ גוזמא. ביי מעכטשי'ן הויבט זיך אָן אויסצושיטען אַ בערדעל, אַ געל בערדעל, נאָר אויף איין זייט פּנים, אין דער רעכטער זייט, און די אַנדערע זייט, די לינקע זייט פּנים, איז נאַקעט, הויל ווי אַ סטעפּ. ער, מעכטשי פּייקלער, מוזט איהר וויסען זיין, האָט חתונה געהאַט צו דרייסיג יאָהר און האָט גענומען, ווי מע שמועסט, אַ ווייב איין אַנדרוגינוס... ווייסע־חברה'ניקעס שווייגען ניט מסתמא, אַז סטעמפּעניו קומט־אָן מיט זיין קאַפּעליע. יעדעס מאָל פער־גנב'עט זיך אַ חדר־יונגעל און טהוט אַ זעץ אין באַראַבאַן, אָדער אַ ציה די גראָבע סטרונע פון'ם קאָנטרבאַס. דער חברה־מאַן בעקומט אַ שנייד אין האַלז און נאַקען פון רב יאָקעל קאָנטהבאַס דעם בייזען. און די גאַס הויבט־אָן ביסלעכווייז צו רודערען און צו קאָכען, דען דער חתן איז שוין אויך אַריינגעפאָהרען אין שטאָדט אַריין מיט אַ האַלבער מאה בחורים, וואָס זענען אַרויסגעפאָהרען אַקעגען דעם חתן ביז צו יענער זייט מיהלען — והעיר יאַמפּעלי, און דאָס שטעדטעל יאַמפּעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך גאָר אויף איין אַנדער אופן...

אזוי איז אין יאַמפּעלי, אזוי איז אין סטריסטש, אזוי איז אין אַלע שטעדטלעך, וועלכע האָבען אַ זכיה אַראָפּצובערענגען סטעמפּעניו'ן אויף אַ חתונה, און אַזוי איז אויך דאָ, אין מאַזעפּעווקע, וואו סטעמפּעניו האָט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עס קאָכט מיט סטעמפּעניו'ן די גאַנצע וועלט!

III.

סטעמפּעניו'ס הכנות.

וואָס איז אין מאַזעפּעווקע אזוי גרויס די שמחה?

רב חיים־בנציון גלאָק מאַכט חתונה די קלענערע טאָכטער, די מיזינקע רבקה'לע; — נו, פאַר וואָס זשע זאָל מען זיך ניט משמח זיין מיט איהם? עס איז כדאי צו זיין אויף אַזאַ חתונה: פאָרט, ווי זאָגט מען, אַ נגיד אין שטעדטעל. אַלע וועלען זיין אויף דער חתונה: ווער פאַר גוט־פריינדשאַפט, ווער פאַר קנאה, ווער פון יוצא וועגען, און ווער צו בעווייזען דעם ווייב'ס פּערעל, די אויהער־רינגלעך, אָדער די נייע גאָרגעל־קייט, וואָס ער האָט געבראַכט דעם ווייב פון'ם יריד, און נאָך מעהר — צוליעב סטעמפּעניו'ן. הכלל, אַלע זענען דאָ אויף דער חתונה! גאַנץ מאַזעפּעווקע פרעהט זיך ביי חיים־בנציון גלאָק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און ווער שמועסט אייזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אודאי, דען אייזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאָק'ס אַ שותף אין קלייט, אַ שותף אין דער מיהל, און דערצו אַ שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אייזיק־נפתלי'ס ווייב קעהר זיך אָן אַ שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת־טע, עפּיס אַ שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאַמע'ס צד.

דעריבער דרעהט זיך אַרום אייזיק־נפתלי'ס ווייב, דוואָסי־מלכה, אויסגעשלייערט, ווי איין אמת'ע מחותנת'טע. זי דרעהט זיך אַרום און טהוט גאָר ניט, נאָר זי מאַכט מיט די הענד און שרייט און פּילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּיס. און דוואָסי־מלכה'ס שנור, רחל'ע די שענע, שטעהט נעבען דער כלה אויסגעצוויקעלט, ווי אַ בת־מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע בריליאַנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפּיעלען איהר, ווי צוויי בליהענדיגע רויזען. מיט איין האַנד האַלט זי דער כלה'ס צעלאָזטע האָר, וואָס די ווייבער האָבען איהר צעפלאָכטען פאַר'ן „בעדעקענס" מיט גרויס געוויין, און מיט דער אַנדערער האַנד גלעט זי זיך איהר ווייסען האַלז, גאָרנישט צו בעמערקען, ווי אַ פּאָר שוואַרצע ברענענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די גאַנצע צייט גלייך אָהן איין אויפהער... די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפען־אַרום, ווי די פער'סמ'טע מייז. די מחותנים ליאַרעמען: „אוי, גוואַלד! שוין צייט צו באַדעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען די קינדער, וואָס פאַסטען נעבאַך אַזאַ זומער־טאָג?" אַלע שרייען: „שוין צייט! שוין צייט!" — נאָר טהון טהוט מען גאָרניט. אייזיק־נפתלי דרעהט זיך אַרום מיט אַ סאַמעטען קאַשקעטעל, די הענד פערלעגט אַרונטער, ווי אַ מגיד, און דוואָסי־מלכה פּילדערט אויף קולי־קולות. די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפען איינער איבער'ן אַנדערען מיט די הענד אויף־צו־פריהער, גלייך ווי זיי וואָלטען עפּיס געוואָלט טהון אַזעלכעס, נאָר מע גיט זיי קיין אַרבייט ניט.

— נו, פאַר וואָס טהוט מען שוין עפּיס ניט? — פרעגט חתנ'ס צד.

— פאַר וואָס הויבט מען שוין עפּיס ניט אָן צו טהון? — ענטפערט כלה'ס צד.

— האָסט דו געזעהען, מע זאָל האַלטען אזוי לאַנג הונגעריגע קינדער? — שרייט חתנ'ס צד.

the contrabass. The boy got a whack in the nape of his neck from Yokel the nasty bassist. And little by little, the street began boiling and bubbling, for the bridegroom had also arrived in town with dozens of young men who had driven out to meet him on the other side of the mills. *And the town of Yampeli did shout and was glad.*

And: like Yampeli, like Stristsh, and all the other little Jewish towns that had the privilege of having Stempeniu at a wedding, and that's how it was in Mazepevke, where Stempeniu made his home. In short, the whole world was in a turmoil over Stempeniu!

STEMPENIU'S PREPARATIONS

What was all the excitement about in Mazepevke? Haym ben-Tsion Glock was marrying off his youngest daughter, his fledgling, Rivke. So why not celebrate and rejoice with him? His wedding was the place to be. After all, he was, so they say, one of the richest men in town. Everybody and his uncle would be there. Some for friendship, some for envy, some for duty, some to show off their wives' pearls, earrings, or the new necklace brought back from the county fair; but more than anything—for Stempeniu. In short, *everyone* attended the festivities! All of Mazepevke rejoiced at Rivke's wedding. Not to mention Isaak-Naphtali and his wife and children, for Isaak-Naphtali was Haym ben-Tsion's partner in the store and in the mill, as well as a distant relation, that is to say, Isaak-Naphtali's wife Dvosse-Malke was sort of distantly related to Rivke's mother, a cousin once removed on her mother's side.

No wonder Dvosse-Malke was veiled and bedizened like a genuine member of the family. She bustled around and didn't do anything, but she waved her arms and shouted and made a racket as though she *were* doing something. And her beautiful daughter-in-law, Rachel, stood next to the bride, bedecked and bejeweled like a princess, her big blue eyes shone like two big diamonds and her red cheeks glowed like two blossoming roses. Her one hand held the bride's loosened hair, which the women, copiously weeping, had unbraided for the veiling ceremony. And her other hand stroked her white throat. And she never noticed two black burning eyes staring at her all the while....

The servants scurried about like chickens without heads. The in-laws were clamoring: "Oh God! Oh God! It's time for the veiling! How long can we torment the children, they've been fasting for a whole summer's day already!" Everyone shouted: "It's time! It's time!" But no one did anything. Isaak-Naphtali wandered about in a velvet cap, his hands behind his back like a preacher, and Dvosse-Malke was raising the roof. The other relatives on both sides were dashing past one another, sticking out their hands as though they wanted to do something but couldn't get anything to do.

"Well, why aren't they doing anything?" asked the groom's family.

"Why aren't they starting to do something?" answered the bride's family.

"Have you ever seen the like before? Making children starve that long!" shouted the groom's family.

"Have you ever heard the like before? Making children starve this long?" shouted the bride's family.

"Why's everyone chasing back and forth?"

"What's all this running around anyway?"

"Everyone's running, everyone's making a racket, and they're not even budging! A fine state of affairs!"

"Just running and raising a racket—and no one's willing to do anything!"

"Hasn't there been enough talk already? It's time for action! There's a limit to everything!"

"C'mon already! Stop all the talking! Let's get going! Isn't there a limit?!"

"Where are the musicians?" asked the groom's family.

"The musicians! Where are they?" answered the bride's family.

And the musicians were busy getting ready. They polished the bows, they tuned the instruments. Yokel the Bassist yanked a boy along by the ear, warning him softly: "You little bastard, I'll teach you to pluck strings!" Mekhtshi the Drummer scratched the bristly half of his face, not deigning to glance at anyone. Haykel the Jester was talking to an acquaintance, a teacher, he took a pinch of snuff from him with two fingers and poured out a cascade of jokes. And the other musicians, the boys with swollen cheeks and buckteeth like shovels, stood around Stempeniu, discussing an important matter with him in their jargon:

"Who's the chick next to the frau-to-be?" asked Stempeniu in

— האסט דו געהערט, מע זאָל אזוי לאנג האַלטען הונגעריגע קינדער? — שרייט כלה'ס צד.

— וואָס לויפט מען ארום הין און צוריק?

— וואָס איז פאַר א לויפען, וואָס מע לויפט?

— אַלע לויפען, אַלע פּילדערען און מע שטעהט אויף איין אָרט, — שענע פּאַראַדקעס!

— אבי מע לויפט און מע פּילדערט — און טהון וויל קיינער פון דאַנען אהין.

— טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען צו רעדען? שוין צייט עפּיס טהון! עס מוז דאָך אַמאָל האָבען איין עק!

— נו, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון! איין עק לאָז דאָס האָבען!

— וואו זענען די כלי־זמר? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די כלי־זמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און די כלי־זמר זענען זיך פערנומען מיט זייער ארבייט: מע שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלט־אָן די כלים. רב יאָקעל באַס טראָגט א יונגעל פאַר איין אויהער און טיילט איהם איין שטילער־הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר ווייזען ווי אזוי צו ציהען סטרונעס!“ מעכטשי פּייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע פּנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב חייקעל בדחן רעדט מיט א בעקאַנטען מלמד, נעמט ביי איהם א שמעק טאַבאַק מיט צוויי פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון א זאַק. און די איבעריגע כלי־זמר, די פערשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן ווי די לאָפּעטעס, שטעהען ארום סטעמפּעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם אויס אויף זייער לשון וועגען א וויכטיגען ענין.

— ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע[1], וואָס שטעהט נעבען דער סמיסאַנקע[2]? — פרעגט סטעמפּעניו אויף כלי־זמר־לשון, אָנווייזענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — גאה נאָר, ירחמיאל, — זאָגט ער צו איינעם פון די געשוואָלענע כלי־זמר־יונגען, — גאה נאָר און פּראָבע־אוים[3] מהטאַם[4], אָבער חידקע[5], ירחמיאל, חידקע!

[1] שעכטע — נקבה. [2] סמיסאַנקע — כלה.

ירחמיאל קומט גיך צוריק מיט א קלאָרער תשובה:

— דאָס איז ניט קיין שעכטעל[6], דאָס איז שוין א יאַלדאָווקע[7]. דאָס איז אייזיק־נפתלי'ס שנור, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס איז איהר יאַלד[8] — זעהט איהר? אָט דרעהט ער זיך ארום מיט א סאַמעטענער קאַטערוכע[9].

— די כפּרה זאָלסט דו ווערען, ירחמיאל! — זאָגט סטעמפּעניו גאַנץ אויפגעלעגט. — אזוי גיך ביזט דו געוואָהר געוואָרען? ע, זי איז דאָך טאַקי גאָר א קליווע[10] יאַלדאָווקע! זע נאָר, זעה, ווי זי מאַטרעט[11] מיט די זיקרעס[12]!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פערשוואָלענער ביי סטעמפּעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר טירען[13]...

— ליג אין דער ערד! — ענטפערט איהם סטעמפּעניו. — מע בעט דיך ניט פאַר קיין שילאַטען־שמש. איך וועל אַליין טירען מיט צוזעניכע[14].

— אַנו, וואַרף נאָר ארויס פון דער פּיעדעל א פּאָר שוואַרצע אויגען! — רופט זיך אָן שניאור־מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ נאָר ארויס פון דער פּיעדעל אידישע קישקעס!...

סטעמפּעניו נעמט זיך צום פּיעדעלע, טהוט א וואונק צו דער חברה, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די כלים.

[3] פּראָבע אוים — ווער געוואהר. [4] מהטאַם — ווער איז זי. [5] חידקע — געשווינד. [6] שעכטעל — מיידעל. [7] יאַלדאָווקע — ווייבעל. [8] יאַלד — מאַן. [9] קאַטערוכע — היטעל. [10] קליווע — שענע. [11] מאַטרעט — קוקט. [12] זילרעס — אויגען. [13] טירען — שמועסען. [14] מיט צוזעניכע — מיט דער דאָזיגער.

ס ט ע מ פּ ע נ י ו'ס פּ י ע ד ע ל ע.

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפען, און סטעמפּעניו האָט זיך גענומען בעזעצען די כלה.

אַך, איך פיהל, אז מיין פעדער איז שוואַך צו בעשרייבען, ווי אזוי סטעמפּעניו האָט בעזעצט א כלה! דאָס איז ניט געווען גלאַט אזוי געשפּיעלט, געקרימפּעלט; דאָס איז געווען א מין „עבודה“, א גאָט'ס דיענסט מיט עפּיס זעהר א הויכען געפיהל. מיט עפּיס זעהר איין איידעלען גייסט! סטעמפּעניו האָט זיך אוועקגעשטעלט אַקעגען דער כלה און האָט איהר געהאַלטען א דרשה אויפ'ן פּיעדעל, א שענע א לאַנגע דרשה, א ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם פריי און גליקליך לעבען פון דער כלה ביז אהער, פון איהר מיידעלשטאַנד, און איבער דעם פינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ערוואַרט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אוים מיידעל! איבערגעדעקט דעם קאָפּ, פערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אייביג... ניטאָ די פריילינקייט! זיי געזונד, יוגענד. אָט ווערסט דו א אידינע!... עפּיס זעהר נישט פריילין, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד!...

אָט אַזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט ארויס פון סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע. אַלע ווייבער פערשטעהען גוט דעם פּשט פון דער דאָזיגער שטומער דרשה, אַלע ווייבער פיהלען עס; זיי פיהלען דאָס, און וויינען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען — קלערט זיך א יונג ווייבעל, שלינגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען מיט צעלאָזטע צעפלאָכטענע צעפּ און האָב נאָר געמיינט, אז מלאכים שפּיעלען זיך גאָר מיט מיר, אז איך בין איינע א גליקליכע? צום סוף... אַך, צום סוף!...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעטען איין אַלטע אידינע, א מוטער פון דערוואַכסענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מיין על־

musician's lingo, staring at lovely Rachel. "Hey, Rakhmiel!" he said to one of the swollen-cheeked apprentices. "Go and check her out, but snappy, man, snappy!"

Rakhmiel quickly came back with a clear answer: "That's no chick, man, she's already hitched. Dig, she's Isaak-Naphtali's daughter-in-law, and she comes from Skvirre. That's her ol' man over there. The one with the velvet cap!"

"You're too much, baby!" said Stempeniu cheerily. "You checked it out that fast? Man, she is really dynamite! A righteous chick! Dig those eyes!"

"If you like," the swollen-cheeked boy asked Stempeniu, "I'll go and rap with her...."

"Go to hell!" replied Stempeniu. "No one asked you to be my go-between, dig! I'll do my own rappin' with her!"

"Hey man!" cried Shneyer-Meyer in their jargon. "Just throw those big black eyes of yours out from the fiddle. Pull some Jewish guts out of those strings!..."

Stempeniu picked up his fiddle, nodded to the others, and they got their instruments ready.

STEMPENIU'S VIOLIN

Now, the bride, with loosened hair, was seated in the center of the room, and the girls and women formed a circle around her, and with God's help, Stempeniu began to play.

Ah, how hard it is for my pen to describe what Stempeniu did! This was no scraping, no mere playing. It was like a religious service, a divine labor, with a lofty feeling, a noble spirit! Stempeniu stood opposite the bride and played a sermon on his violin, a long, lovely sermon, a poignant sermon about the bride's free and happy life until now, about her maidenhood, and about the dark, bitter life in store for her, later, later. Gone was her girlhood! Her head was covered, her long, beautiful hair was out of sight, forever and ever.... No more joy! Farewell, youth. Now you're a married woman!... How bleak and cheerless— may God forgive me!...

That was what came from Stempeniu's fiddle. All the wives understood the wordless sermon, all the wives felt it. They felt it and wept for it with bitter tears.

טערער טאָכטער איהר זיווג אין גיכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט אַ שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאַן, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד!...

אָט אין אַזעלכע מחשבות פאַלען־אריין די ווייבער, און סטעמפעניו טהוט זיך זיינס: ער אַרבייט מיט אַלע כלים, און דאָס פידעלע רעדט. דאָס שפּיעלט סטעמפעניו אַ וויינענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער. עס ווערד שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפּילדער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפּעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטערען ארויף אויף בענק און אויף טישען — יעדער וויל הערען סטעמפּעניו'ן.

— ששאַ! שטילער! עולם, לאָז זיין שטיל!!

און סטעמפּעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פידעלע און צעגעהט זיך, ווי אַ וואַכס: טיאָך־טיאָך־טיאָך — מעהר הערט מען נישט; אַ האַנד פליהט אויף און אָפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני געזאַנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אַז עס נעמט אָן ביי'ם הארצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט ארויס דאָס חיות. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטאַרבט, שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס הארץ ווערד עפּיס אַזוי פול, אַזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפּעניו?—ווער סטעמפּעניו? וואָס סטעמפּעניו? מע זעהט איהם גאַרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפּעניו, מע זעהט ניט קיין פידעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען־אָן די גאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט געהערט קיינמאָל סטעמפּעניו'ס שפּיעלען, רחל'ע, וואָס האָט געהערט, אַז ס'איז דאָ אַ סטעמפּעניו. נאָר זי האָט נאָך נישט געהערט אַזאַ מין שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשוף'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּיס ציהט דאָס איהר דאָס הארץ, עפּיס גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די זיסע קולות, און דערזעהט אַ פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע וויל אַראָפּלאָזען איהרע אויגען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אָט דאָס איז סטעמפּעניו?"

אַזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, ווען דאָס „בעזעצען" האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכח פיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און אַזוי ווערד וויעדער דער אייגענער געפּילדער, וואָס פריהער. אַלע לויפען און מע ווייסט ניט וואוהין. מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך, מע טרעט־אָן אויף מאַזאָלים, מע צערייסט קליידלעך, מע שוויצט, מע זידעלט די סאַרווערס מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אַמפּערען זיך צווישען זיך — עס איז, ברוך השם, גאַנץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס ווערד בשעת מע געהט צוריק פון דער חופּה, חאַפּט זיך סטעמפּעניו ארויס פון דער קאַפּעליע, און אָט איז ער שוין אויסגעוואַקסען צווישען די ווייבער, אָט דאָ, נעבען אייזיק־נפתלי'ס שנור, רחל'ע דער שענער. ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט אַ פּאָר ווערטער, צושמייכלענדיג און קרייזלענדיג זיך זיינע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע ווערד רויטליך, לאָזט־אַראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפערט איהם דאָס צעהנטע וואָרט. עס פּאַסט ניט עפּיס זיך שטעלען פּלוצים אויסשמועסען מיט אַ כלי־זמר, און נאָך פאַר אַזאַ עולם!...

V.

דאָס ערשטע בעגעגעניש פון סטעמפּעניו'ן מיט רחל'ען.

דערצעהלען דערצעהלט מען פון סטעמפּעניו'ן פיעל פערשיעדענע מעשיות. מע דערצעהלט פון איהם, אַז ער קען זיך מיט אַלע מכשפים און מיט אַלע „גוטע לייט", אַז קוים וויל ער אָפּרעדען אַ כלה פון אַ חתן — קאָן ער, אַז ער קען אַזאַ מין „שפּרוך", אַז ער דאַרף נאָר אַ קוק טהון, אַ רעכטען קוק טהון אויף אַ מיידעל, — איז זי שוין אָפּגעקאַכט, — מע זאָל גאָר בעהיט ווערען! אַ סך מאַמעס ווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זייערע קינדער, די כלה'ס, אַז ווען זיי רעדען מיט סטעמפּעניו'ן, שטעהט ביי דער זייט איין עלטערע שוועסטער, אַ מוהמע, אַ שוועגערין, אָדער אַזוי אַ ווייבעל, וואָס האָט אַ מאַן... אמת, דאָס איז פאַר אונזער העלד נישט אַזאַ שענער קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? וואָס קעהר זיך אָן שלום צו מחלוקת? דערפון ווערד סטעמפּעניו'ס נאָמען חלילה נישט קלענער. אַלע ווייסען, אַז סטעמפּעניו איז אַ גוטער „ימח־שמו'ניק", — נו, בכן איז וואָס? קיין שידוך טהוט מען דאָך ניט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפּעניו בלייבט סטעמפּעניו.

געבענשט זענט איהר, אידישע ווייבלעך, וואָס האָבען מאַנען, און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסבילען, וואָס האָבען אייך געשענקט אַזאַ טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די מיידלעך נעבאָך, וואָס זענען געבונדען און געפּענטעט, געהיט און אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאָפּ — און ערשט דאַן ווערען די מיידלעך אויך ווייבלעך, אויפגעבונדענע, פרייע, גליקליכע ווייבלעך...

"How long did *I* sit like that? a young wife thought, Swallowing her tears. "How long did *I* sit like that, with loose, undone braids, and I thought that angels were playing with me, that I was the happiest girl in the world. And now, ah, now!..."

"Oh, God," prayed an old woman, the mother of grown daughters. "Oh God, bring my poor daughter her intended, very, very soon, and with better luck than I had, and with a better life than I have with my husband—may God forgive me!..."

Such were the thoughts of the wives, and Stempeniu did his job. He played for all he was worth, and the violin spoke. Stempeniu drew forth a doleful melody, and the band backed him up. The people grew still, the noise vanished, the turmoil was gone. Everyone, everyone wanted to hear Stempeniu. The men fell to brooding, the women held their tongues, boys and girls climbed up on benches and tables—everyone wanted to hear Stempeniu. "Quiet, everyone. Hush! Shush!"

And Stempeniu melted and flowed like wax on the fiddle: That was all that could be heard. A hand flew up and down: That was all that could be seen. And they could hear all kinds of sounds, and it struck every heart, it pierced every soul, it cut to the quick. The audience was dying, its strength was waning, its flesh was perishing. The hearts filled and overflowed, and tears came to their eyes. Jews sighed, Jews moaned, Jews wept....

And Stempeniu? Who cared about Stempeniu? No one even saw him, no one could see Stempeniu, no one could see a fiddle. They only heard sweet sounds, divine singing, which filled the entire room.... And beautiful Rachel, who had never heard Stempeniu play before, Rachel, who had known that there was such a person as Stempeniu, but had never heard such playing before, Rachel stood and listened to the magical singing, to the rare sounds—and she couldn't understand what was happening to her. Something pulled at her heart, something caressed her soul, but what it was—she couldn't understand. She raised her eyes towards where the sweet sounds were pouring from, and she saw two wonderful black eyes, burning eyes, looking straight at her and piercing her like spears, like sharp spears. The wonderful black burning eyes stared at her and beckoned to her and spoke with her. Rachel wanted to drop her eyes again—and couldn't.

"So that's Stempeniu?"

Such were Rachel's thoughts when the veiling ceremony was over and the relatives began to think about leading the bride to the canopy.

"Where are the candles?" asked the groom's family.

"The candles? Where are they?" answered the bride's family.

And the same old hubbub resumed. Everyone ran and no one knew where. They jostled, they shoved, they trod on corns, they tore dresses, they sweated, they cursed the waiters and the beadles, who in turn cursed the families, and the in-laws argued with one another—it was, God be praised, a lively affair!

In the stampede away from the canopy, Stempeniu left the band, re-emerged among the women, right there, next to Isaak-Naphtali's daughter-in-law, beautiful Rachel. He murmured a few words, smiling, and tossing his lovely black curls. Rachel blushed, lowered her eyes to the ground, and replied to only every tenth word. It wasn't proper talking to a musician, and in front of all those people to boot!...

STEMPENIU'S FIRST MEETING WITH RACHEL

People tell so many different stories about Stempeniu. They say he hobnobbed with wizards and with all the demons, and if he wanted to take a bride away from a groom, he knew a special sort of incantation, all he had to do was give her a look, the right kind of look—and the girl was done for, Lord preserve us! A lot of mothers knew about it, and they kept a sharp eye on their unmarried daughters. When the girls talked to Stempeniu, there was always an older sister at their side, an aunt, a sister-in-law, or some married woman.... True, that was no compliment for our hero, but so what? What did that have to do with the price of eggs? It was no skin off Stempeniu's—nose, heaven forbid. Everyone knew that Stempeniu was a fine scoundrel. So what of it? No one was about to marry their daughter off to him, by God, and Stempeniu remained Stempeniu.

Blessed are you, Jewish wives, who have husbands, and blessed are the men who've given you such a precious gift—freedom. And pity the poor girls who are chained and shackled, guarded and protected until they're led to the wedding canopy—and only then do the girls become women, unshackled, free, happy wives....

Rachel, being a married woman, had no reason to run away

רחל'ע, אלס ווייבעל, האט שוין ניט געהאט וואס צו אנטלויפען פון סטעמפעניו'ן, ווען ער איז צוגעגאנגען צו איהר מיט'ן פיעדעל אונטער דער האנד און מיט א שמייבעלע אויף די ליפען, — וואס האט זי מורא? פאר וועמען דארף זי זיך בעהאלטען? דער שוועהר, רב אייזיק־נפתלי, איז פערטראגען מיט דער חתונה: ער געהט זיך ארום פערלעגט די הענד ארונטער און גיט אכטונג אויף די סארווערס, אז זיי זאלען זיך ריהרען גיכער, און די שוויגער, דוואסי־מלכה, איז דאך אזוי פערפארעט, אז מע זאל ביי איהר אראפנעמען דעם שלייער פונ'ם קאפ, וואלט זי אויך ניט געפיהלט. פערביילויפענדיג, האט זיך דוואסי־מלכה אפילו יא אפגעשטעלט א קוק טהון, וואס טהוט דא עפיס סטעמפעניו נעבען איהר שנור? נאר זי האט זיך באלד בעקלערט: „וויים איך וואס, נארישקייטען, זייערע זאכען, נאט אייך א גראשען!"... און איז אוועקגעלאפען ווייטער קאמאנדעווען מיט די סארווערקעס, זיי זאלען טהון גיכער. רב אייזיק־נפתלי מיט דוואסי־מלכה'ן האבען געקאמאנדעוועט אויסגעצייכענט. די סארווערס מיט די סארווערקעס זענען ארומגעפלויגען, ווי די משוגעים, די מחותנים פון ביידע צדדים האבען געפילדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האט זיך געוואשען און האט אנגעהויבען צו פערחאפען ערטער אויף די לאנגע בענק ארום די לאנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערוויי'ל געלעגען אנגעגרייט פרישע בולקעס א גאנצע שורה, — פלוצים איז געווארען א גוואלד: עס איז אויסגעגאנגען וואסער פון דער דייזשקע!

— וואו קריגט מען ערגיץ וואסער? — האט געפרעגט חתנ'ס צד.

— וואסער וואו נעמט מען? — האט געענטפערט כלה'ס צד.

— וואסער! — האט געשריגען דוואסי־מלכה, שוין אביסעל הייזעריגליך.

— וואסער, וואסער! — האט איהר אונטערגעהאלפען שרייען אייזיק־נפתלי, פערקאטשעט די פאלעס און געמיינט, אז ער טהוט עפים.

אין דער דאזיגער נייער מהומה האט סטעמפעניו געהאט די געלעגענהייט צו שמועסען נאך אביסעל מיט רחל'ען, וואס איז געווען ערנסט און עפים ווי פערטראכט. איהרע שענע בלויע אויגען האבען געקוקט ווייט־ווייט, ניט אויף סטעמפעניו'ן, און איהרע אויהערען האבען אויסגעהערט פון איהם א גאנץ לאנגען שמועס.

און רעדען האט סטעמפעניו געקאנט. ער האט גערעדט גוט, דער כל־בו'ניק! מיט די רעד האט ער ארומגענומען ארום און ארום, ווי א גוטער מזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין... וואס זאג איך? אין הארצען אריין, טיעף־טיעף אין הארצען אריין.

סטעמפעניו האט גערעדט, און רחל'ע האט געהערט, און דער רעש פון די חתונה־לייט איז געווען אזוי גרויס, אז מע האט ניט געקאנט הערען זייער שמועס, א חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער:

— אט דאס איז אייער משה־מענדעל? — האט זי סטעמפעניו א פרעג געטהאן, אנגעוויזען מיט די אויגען אויף א יונגענמאנטשיק, וואס האט געהאלטען א לאץ פון א אידישער קאפאטע און האט גע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאץ מיט אלע חושים, מיט אלע אברים.

— דאס איז ער... — האט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אפגעטראטען אויף א זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האט זיך געפונען בעלעדיגט און האט שוין מעהר נישט געקוקט אפילו אין יענעם ווינקעל, וואו די כלי־זמר זענען געזעסען. סטעמפעניו האט נאכדעם לאנג ארומגעפאדקעוועט ארום איהר, — נאר עס האט איהם גארנישט געהאלפען. מע קאן בפירוש זאגען, אז ער איז איהר נמאס געווארען, נמאס ומאוס, אט דער סטעמפעניו מיט זיין עזות'דיגען קוק און מיט זיינע אלע גענג... „פע, ס'איז א חרפה, א בושה, אז א אידישע טאכטער זאל גאר שטעהן אין זיינע דל"ת אמות"...

אזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פארטיג צו פערגעסען, אז ס'איז דא א סטעמפעניו אויף דער וועלט. נאר — שא! וואס איז דארט פאר א גערודער פלוצים? סטעמפעניו שפיעלט שוין ווידער א וויינענדיגס, און די קאפעליע האלט איהם אונטער; אוים ליארעם, אוים געפילדער! אידען ווערען פערטראכט, ווייבער ווערען אנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטערען־ארויף אויף די בענק און אויף די טישען — אלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אייזיק־נפתלי האלט דעם קאפ אויף א זייט און הערט זיך איין, ווי א גוטער מבין. דוואסי־מלכה, ווי זי איז געשטאנען מיט'ן זיידען טיכעל פערבונדען ארונטער, מיט א טעלער אין דער האנד, אזוי איז זי געבליבען שטעהן אין דער פאזע. און אפילו די סארווערס מיט די פערקאטשעטע פאלעס און די סארווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קליידלעך זענען אויך געבליבען, ווי פערגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סטעמפעניו האט זיך צעגאסען אויפ'ן פיעדעלע מיט אזעלכע טרויעריגע אומעטיגע געזאנגען, אז דער עולם איז געבליבען אהן אטהעם, געשטארבענע, טאקי פשוט געשטארבענע, טוידטע מענשען!... דאס הארץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפעניו? — ווער סטעמפעניו? וואס סטעמפעניו? מע זעהט איהם גארניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליכע געזאנגען,

from Stempeniu when he walked towards her with his fiddle under his arm and a smile upon his lips. Why was she afraid? Who should she hide from? Her father-in-law Isaak-Naphtali was absorbed in the wedding: He was strolling about with his hands behind his back, watching over the waiters, to make sure they stepped lively. And her mother-in-law Dvosse-Malke was so preoccupied, that if someone had taken the veil from her head, she wouldn't have noticed. Running by, Dvosse-Malke did stop to see what Stempeniu was doing with her daughter-in-law. But she quickly thought to herself: "Who cares? It's nothing. Their business. Forget it!" And she hurried on to order the waitresses to step lively. Isaak-Naphtali and Dvosse-Malke were excellent commanders. The servants dashed about like lunatics, the in-laws on both sides made a tumult as is customary, the guests had washed their hands and were beginning to stake out places on the long benches flanking the long tables, where fresh rolls had already been put out, a whole string of them. All at once, an uproar: There was no water left in the kneading trough.

"Where are we gonna get water?" asked the groom's family.

"Water? Where are we gonna get it?" answered the bride's family.

"Water!" screamed Dvosse-Malke, slightly hoarse.

"Water! Water!" Isaak-Naphtali seconded her screams, pulled up his coattails, and imagined he was doing something.

This new panic gave Stempeniu a chance to talk a bit more with Rachel, who was grave and somewhat reflective. Her lovely blue eyes gazed far, far into the distance, not at Stempeniu, and her ears heard him talking for a long, long time.

And talking was something Stempeniu could really do. He had the gift of the gab—that rascal! His words spun round and round a person, like the words of a demon, and he stared into the eyes.... The eyes? What am I saying? The heart. Deep, deep into the heart.

Stempeniu talked, and Rachel listened, and the noise of the wedding company was so overwhelming that no one could hear this conversation except for the last few words.

"So that's your Moyshe-Mendel?" Stempeniu asked her, glancing at a young man who was holding the lapel of a Jewish coat and arguing away at that lapel with body and soul, with might and main.

"That's him," replied Rachel, stepping aside as if offended.

Rachel, her feelings bruised, didn't even look towards the corner where the musicians were sitting. Stempeniu hung around her for a long time, but it didn't help. One can actually say that she got tired of him, sick and tired—of that Stempeniu with his arrogant eyes and his ways.... "Ugh! It's shameful, scandalous for a Jewish woman to be anywhere near him...."

Such were Rachel's thoughts as she walked back to the bride, ready to forget that there was such a person as Stempeniu. But... wait! What was that sudden commotion? Stempeniu was playing a sorrowful melody again, and the group was backing him up. Gone was the clamor, gone the uproar! Men fell to brooding, women held their tongues, boys and girls clambered up on the benches and tables—everyone wanted to hear Stempeniu.

Isaak-Naphtali leaned his head to one side, listening with a knowledgeable air. Dvosse-Malke, bound up in a silk cloth and holding a plate in her hand, stood transfixed where she was, and even the waiters with tucked-up coattails and the waitresses with turned-up skirts likewise remained where they were, spellbound, in the middle of the room. And Stempeniu's violin melted into such a plaintive, poignant melody that the entire company held its breath, dying, simply dying ... lifeless people!... Hearts filled, overflowed, tears came to the eyes. Jews sighed, Jews moaned, Jews wept. And Stempeniu?... Who cared about Stempeniu? No one saw him, no one saw any Stempeniu, no one saw any fiddle. They heard the sweet tones, the divine chant that filled the room.... And beautiful Rachel, who had never heard Stempeniu play before, stood and listened to the magical singing, to the rare sounds—and couldn't understand what was happening. Something pulled at her heart, something caressed her, but what it was—she didn't understand. She looked up to where the wondrous melodies were coming from, and her eyes met two wonderful black burning eyes gazing straight at her, piercing her through like two spears.... Rachel lowered her head and saw the wonderful black burning eyes, Rachel looked every which way—and kept seeing those wonderful black burning eyes....

נאָך דער „חופּה־וועטשערע“.

די „חופּה־וועטשערע“ האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אַלע „וויוואַטען“, נאָך דעם „דרשה־געשאַנק“, נאָך דעם „כשר־טאַנץ“ — דער עולם הוליעט, יעדער דינגט אַ טאַנץ, מע חאַפּט אַ פריילִיכס; רב יאָנטעל דער שוחט גייט אַ „קאַזאַקעל“, און אַקעגען איהם צעלאָזט זיך מיט גרויס קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראָבען בויך, מחילה, און דער גאַנצער עולם פּליעסקעט־אונטער רב יאָנטל'ען, וואָס זעהט גאָר ניט, אַז ער טאַנצט מיט אַ נקבה און מאַכט „פּריסיאַדקעס“, ווי אַ חוואַט, און אַקעגען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענד „פּאָדבאָקאָם“ און שמייכעלט צו רב יאָנטל'ען מיט אַ ברייטען שמייכעל איבער'ן גאַנצען ברייטען פּנים, ווי די לבנה אין האַלבען חודש... שפּעטער ווערד נאָך פריילִיכער. מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תחתונים. אייזיק־נפתלי שטעהט שוין אָהן אַ קאַפּאָטע, מיט די ברייטע ווייסע אַרבעל. מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצוטהון די קאַפּאָטע, און אויפ'ן קאָפּ האָט איהם עמיצער אָנגערוקט אַ קאַפּעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פער'שכור'טע אויגען, אַפילו זיין אייגענער זוהן משה־מענדעל (רחל'עס מאַן) שלעפּט אויך דעם טאַטען פאַר איין אַרבעל „אין קאָהן אַריין“.

— פּולקעס, פּולקעס! — שרייט משה־מענדעל, שפּרינגט ביז דער סטעלי.

די כלי־זמר שפּיעלען שוין אַליין, אָהן סטעמפּעניו'ן. צווישען דער דאָזיגער חברה איז געוואָרען גאָר הפקר. דאָס גאַנצע רעדעל פיהרט איינער פון די געשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע ציינער. דער שוואַרצער קאָלטענעוואַטער רב שניאור־מאיר דער אונטער־האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאָקעל קאָנטרבאַס שלאָפט. נאָר יונגוואַרג אַרבייטען אויף אַלע כלים, און מעהר פון אַלע האַרעוועט וואָס פּילען־אָן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סטעמפּעניו'ס שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּיס ציהט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּיס גלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט־אויף די אויגען און קוקט אַהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די וואונדערליכע מעלאָדיען, און דערזעהט אַ פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שאַרפע שפּיזען; די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאָזט־אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אַלע זייטען — און זעהט אַלץ אַט אַ יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען...

נעבאָך מעכטשי פּייקלער: ער קאָכט אויפ'ן פּויק, ווי אַ גזלן; זיין געל קעפּעל האָט ער בעהאַלטען אין באַראַבאַן אַריין, און מע זעהט נאָר, ווי ער אַרבייט מיט די פּלייצעס, צוטופּענדיג מיט די קרומע פיסלעך. און סטעמפּעניו? סטעמפּעניו שאַרט זיך אַרום די יונגע ווייבלעך, און נאָך מעהר — אַרום רחל'ען.

— שוויעגער, קומט לאָמיר געהן אַהיים! — זאָגט רחל'ע צו דוואָסי־מלכה'ן, וואָס שטעהט און בעטראַכט אייזיק־נפתלי'ן מיט די ווייסע אַרבעל און מיט'ן קאַפּעליש.

— קום, טאָכטער, קום! מאָרגען איז אַ מאַרק, דאַרף מען זיך אָפּרוהען. זעה נאָר, ווי זיי האָבען זיך אַביסעל צעהוליעט!

און דוואָסי־מלכה געהט מיט רחל'ען אַהיים.

דער טונקעלער־בלויער הימעל ווערד אין איין זייט אַביסעל העלער, ליכטיגער. עס שאַריעט אויף טאָג. עס טהוט אַ קרעה איין האָהן, און צעהן אַנדערע האָהנען ענטפערען איהם. ווייט־ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון אַ הונד. אַלע שטיבעלעך, אַפילו ביי די גוים, זענען נאָך צוגעמאַכט, נאָר ביי איין הערש־בער דעם שוחט לייכט זיך: הערש־בער דער שוחט שטעהט־אויף אַ שעה פאַר טאָג לערנען „פאַר זיך“.

— וואָס זאָגסט דו, רחל'ע, אויף גנעסי'ס טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אַביסעל אויסגעסטראָצעלט? ביזט אַ מבין אויף איהר?

נאָר רחל'ע ענטפערט איהר ניט דערויף. רחל'ע איז פערנומען מיט איהרע אייגענע געדאַנקען. ווער ווייסט, וואָס און וועגען וועמען זי טראַכט אַצינד?...

— שוויעגער! — זאָגט רחל'ע פּלוצים. — אַט דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפּעניו'ס שפּיעלען.

— געה שוין געה, קינד, נאַ דיר גאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפערט איהר די שוויעגער. — נו, און ביי אייער גביר רב לייבצי אברהם־הערש'ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן־ציונ'ס? און ביי'ם רבי'ן אַליין?

— איך געדענק נישט, — ענטפערט רחל'ע, — איך האָב נאָר געהערט — סטעמפּעניו, סטעמפּעניו, און געזעהען האָב איך איהם ניט.

— נו, ס'פאַרשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט געווען... וואָס ביזט דו געווען? אַ פּיסקליאַ ביזט דו געווען, ווען סטעמפּעניו האָט געשפּיעלט אין סקווירע ביי'ם רבי'ן די חתונה. אַ חתונה איז דאָס געווען — אויף אַלע מיינע ליעבע, רבונו של עולם! אַ היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלדען, אַז איך האָב דעמאָלט געטראָגען, סאַמע מיט יאָסעל'ען האָב איך געטראָגען, און בין געווען, הייסט דאָס, און בין געווען, אַזוי גרויס, ווי אין זעכסטען... האַ? ניין, אין אַכטען חודש טאַקי... וואוהין געהסט דו דאָס, רוזל'ע? אַט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פאַרקראָכען גאָר צו גנעסי'ן, — ס'אַ גראַם, חע־חע!

AFTER THE WEDDING SUPPER

The wedding supper had been over for some time now, it was long past the "Hooray" melodies, past the presentation of wedding gifts, past the bride's "chastity dance"—the company was reveling, everyone tipped the band for a dance and did a cheerful jig. Yontel the slaughterer performed a kazatska, and opposite him the mother-in-law herself was letting go with lots of pluck and belly (pardon me!), and the entire crowd was clapping to accompany Yontel, who didn't even notice that he was dancing with a woman, and he squatted up and down like a daredevil, and opposite him, the mother-in-law was hippity-hopping with her arms akimbo, and grinning at Yontel, with a broad grin across her broad face like the moon at midmonth....

Things got even wilder after that. Men were dancing in just their (excuse the expression) breeches. Isaak-Naphtali had already removed his coat, he stood there in his broad, white shirtsleeves. They had nudged and noodged him until he finally agreed to take off his coat, and someone cocked a cap on his head down to his nose—and everyone laughed at him with drunken eyes, and his own son Moyshe-Mendel, Rachel's husband, dragged him by one sleeve into the round.

"Use your legs! Use your legs!" shouted Moyshe-Mendel, jumping up to the ceiling.

The musicians were already playing alone, without Stempeniu. They were totally letting go by now. One of the swollen-cheeked buck-toothed boys was leading. Shneyer-Meyer, the second fiddler, with the black tangle of hair, was dozing. Yokel the Bassist was asleep. Only the younger men were concertizing to beat the band, and most of all poor Mekhtshi the Drummer. He was thrashing away as if his life depended on it. His red hair hung down to the drum, and all you could see was his shoulders heaving and his bow legs stamping. And Stempeniu? Stempeniu was wandering among the young wives, and especially around Rachel.

"Mother-in-law, do let's go home " said Rachel to Dvosse-Malke, who stood there, watching Isaak-Naphtali in his white sleeves and his cap.

"C'mon, dear!" replied Dvosse-Malke. "Tomorrow's market day, we've got to get some rest. Just look at them carrying on!"

And Dvosse-Malke left with Rachel.

The edge of the dark-blue sky began turning lighter, more radiant. Dawn was coming. A rooster crowed. And ten others responded. From far, far away came the barking of a dog. All homes, even the farmhouses, were still shut. Only Hersh-Ber the slaughterer's light was on. Hersh-Ber always got up an hour before dawn to study the Talmud.

"Now, Rachel, wasn't Gnessi's daughter something? Did you get a load of her getup??"

But Rachel didn't answer. She was lost in her own thoughts. Who could tell what and whom she was thinking about?...

"Mother-in-law!" said Rachel all at once. "That was the first time I ever heard Stempeniu play."

"C'mon, child! The first time indeed!" replied her mother-in-law. "What about that evening at Leybtsi's place? And at Nekhemiah's home? And at Sarah's home? And at the rebbe's?"

"I don't recall," answered Rachel. "I only heard about him a lot, but I never saw him."

"Well, obviously.... At that time, you were just.... Well, what were you? A baby chick when Stempeniu played at the rebbe's daughter's wedding in Skvirre. Oh, was that a wedding! May the Good Lord bring such weddings to all my loved ones. What a wedding! Just imagine, I was expecting at the time, I was carrying Yossel, and I was, let me see, I was in my sixth—no, no, my *eighth* month.... Why, where ever are you going, Rachel? We're home, and you're wandering off to Gnessi's place! Goodness gracious me! Hahaha!"

"Oh dear," replied Rachel, peering all around. "A fine thing!! Really! Hahaha!"

And the two laughing women entered their home to lie down for a few hours, for tomorrow Mazepevke was having a huge market day, practically a county fair.

— זעהט נאַר! — ענטפערט רחל'ע, אַרומקוקענדיג זיך אויף אַלע זייטען. — אַ שענע מעשה, כלעבען, חאַ-חאַ-חאַ!

און לאַכענדיג זענען די שוויעגער מיט דער שנור אַריינגעקומען צו זיך אַהיים, זיך צולעגען אויף אַ פּאָר שעה אָפּרוהען, דען מאָרגען פריה שטעלט זיך אויס אַ גרויסער מאַרק אין מאַזעפּעווקע, גמעט אַ גאַנצער יריד.

VII.

רחל'ע קאָן ניט אנשלאָפען ווערען.

האָט איהר געהערט איין אומגליק? — רחל'ע קאָן ניט שלאָפען! זי קאַטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניטאָ קיין שלאָף אויף איהר! וויפיעל זי פלייסיג זיך, אַשטייגער, נישט צו טראַכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפּעניו'ן מיין איך, — און ער קריכט איהר אַלץ פאַר די אויגען, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואָס און ווען! זי מאַכט-צו די אויגען שטאַרק-שטאַרק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, ווי זיי קוקען גלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... „אַ, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען!... משה-מענדעל זאָל חאָטש זיין!" — קלערט זי זיך. זי עפענט-אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפּעניו'ן מיט'ן פידעלע, און עס מאַהלט זיך איהר אויס, אַז זי הערט נאָך דאָס שענע זעלטענע שפּיעלען... „אַך, אַ מין שפּיעלען, נו, נו! ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן וועגען איהם אַזעלכע וואונדערליכע מעשיות"...

און רחל'ע דערמאַנט זיך אָן אַלע יענע שענע מעשיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגען איהם נאָך בשעת זי איז געגאַנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאָטעל שפּרייז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אָט דאָרט האָט זי זיך דאָס אָנגעהערט פון איהרע חבר'טעס מעשיות, ווי אַזוי סטעמפּעניו האָט אַמאָל אָפּגערעדט אַ כלה פון אַ חתן, און די כלה איז פאַר בזיון געשטאָרבען, און מע האָט געשטעלט אויף איהר אַ שוואַרצע חופּה... ווי אַזוי סטעמפּעניו האָט אַמאָל אָפּגעטהאָן אַ מיידעל דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אָנגערופען מיט'ן נאָמען שאַרלאַטאַן... ווי אַזוי סטעמפּעניו האָט אַמאָל געשפּיעלט אַ חתונה ביי אַ גרויסען פּריץ, אַ גראַף; ווי דעם גראַפ'ס טאָכטער, די פּאַניענקע, אַ זעלטענע שענהייט, האָט זיך אין איהם איינגעקאָכט און האָט געזאָגט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל — דער טויט זאָל איהר זיין און סטעמפּעניו'ן וויל זי... דער גראַף, אַז ער האָט דערהערט אַזאַ מעשה, האָט ער מיט איהם איינגע'טענה'ט, פריהער מיט בייזען, דערנאָך מיט גוטען, און לסוף האָט ער איהם צוגעזאָגט דריי דערפער, אַבי ער זאָל זיך איבערקעהרען און נעמען זיין טאָכטער, די פּאַניענקע, פאַר אַ ווייב. נאָר סטעמפּעניו האָט איהם געענטפערט אויף פראַנצויזיש (סטעמפּעניו האָט געקענט דייטש און פראַנצויזיש), אַז ער מעג איהם אָנשיטען אַ פולע שטוב מיט רענדלעך, וועט ער זיין רענדעל נישט אויסבייטען (און דערפאַר איז ער געווען ביי אַלע עהרליכע אידען, אפילו ביי'ם רבי'ן, אַזאַ חשוב). און די פּאַניענקע, אַז זי האָט דאָס דערהערט, האָט זי זיך מיט'ן אָנטהון אַריינגעוואָרפען אין טייך אַריין... און נאָך פיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט-אָן אַ שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאַנט, וואָס זי האָט געהערט פון איהרע חבר'טעס, אַז סטעמפּעניו האָט אַזאַ מין פלעשעלע „ליעבע-טראָפּען"... „ליעבע — ליובקע, קאַך לאָקשען! — האָט זיך רחל'ע געקלערט, דערמאַנט זיך אָן די אַלע שענע מעשיות. — נאַ דיר אַ גראָשען פאַר דער גאַנצער ליעבע! מיין משה-מענדעל, נישקשה, האָט מיך ליעב אָהן „ליעבע-טראָפּען". און איך איהם? איך משה-מענדל'ען?"...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנץ שטאַרק. דאָס ערשטע מאָל איז איהר אַרויפגעקומען אויף'ן קאָפּ אַזאַ מחשבה: „אָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום-טוב! וואָס עפּיס מיצקע-דרינגען ליעב-שמיעב? פיינט געווים ניט!"...

און באמת טאַקי, פאַר וואָס זאָל זי איהם פיינט האָבען? משה-מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגערמאַן, אַביסעל פון דער נייער וועלט, די פּאות פערשאַרט אַרונטער, לייענט אַ בלאַט, מאַכט שען קידוש, האָט ליעב צו זאָגען אַ ווערטעל, מיט יונגעלייט אַ שטיעף טהון — גאָר אַ פיינער יונגערמאַן. אמת, צו איהר, צום ווייב, איז ער נאָך אַביסעל ווילד, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט קיין צוויי גאַנצע ווערטער, עפּיס נאָר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ דרעה-זיך-אויס אָדער אין בית-המדרש, אָדער אין מאַרק. ער זאָל זיך עס אַ מאָל, אויף אַ ציקאַוועסט, אַנידערזעצען מיט'ן ווייב, ווי ביי לייטען פיהרט זיך, רעדען, שמועסען, גלאַט אַזוי, — דאָס ניין. אַ ווילדע ציעג!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כלה'וויז! רחל'ע, אַז זי איז אַ כלה געוואָרען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אַלע זענען איהר מקנא אויף איהר חתן; אַז אַזאַ משה-מענדעל (אַך, איז ער געווען שען חתנ'וויז!) איז נאָר דאָ איינער ביי גאָט און דער אַנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע אַ גליקליכע...

RACHEL CAN'T FALL ASLEEP

How awful! Rachel couldn't sleep! She tossed and turned, she covered herself and uncovered herself—but sleep wouldn't come! No matter how hard she tried not to think about him, about Stempeniu, I mean—he kept popping up in front of her, the devil only knows how and when! She squeezed her eyes shut as tight as she could—and saw his wonderful black burning eyes, which stared straight at her, beckoned to her, called to her.... "Oh, get rid of him!" she thought. "If only Moyshe-Mendel were here!" She opened her eyes and saw Stempeniu with his fiddle, and she thought she could still hear the rare and beautiful playing.... "Oh, what music, oh...! No wonder people tell such fantastic stories about him!" And Rachel remembered all the lovely tales she had heard about him in Skvirre, during her schooldays, when she was learning how to write from Mottl Shpraiz, the girl's scribe. Back then, her girl friends had told her stories about how Stempeniu had once taken a bride away from a groom, and the bride died of shame, and they set up a black wedding canopy by her grave. And once Stempeniu had gotten back at a girl for calling him a lecher.... And once Stempeniu had played at an aristocratic wedding, in a count's home. And the count's daughter, a great beauty, had fallen for him and had said: Come what may, even death itself, she just had to have Stempeniu.... And when the count heard this, he tried to talk Stempeniu into it, at first with threats, then cajolingly, and at last he promised him three whole villages if he would convert and take the daughter for his wife. But Stempeniu replied in French (he knew German and French) that even if the count offered him a torrent of ducats, he wouldn't take a single drop of baptismal water for love or money. (And that was why he was so greatly respected by all pious Jews, even the Rebbe.) And when the count's daughter heard what he said, she threw herself fully dressed into the river.... And there were so many wondrous tales that made your flesh crawl....

Rachel also recollected what her girl friends had told her about Stempeniu's having a bottle of "love potion." "Love, dove, heavens above!" thought Rachel, remembering all those pretty stories. "You can keep your love! My Moyshe-Mendel loves me without any potion. And do I love him? Do I love Moyshe-Mendel?"

And Rachel turned over, with her face to the wall, and thought hard about all these things. This was the first time she had ever had such a thought: "Oh, it's all a bunch of nonsense. What's this love-dove business anyway? I certainly don't hate him!"

And honestly, why should she hate him? Moyshe-Mendel wasn't bad-looking, thank goodness. A wee bit modern, he tucked his earlocks up out of sight, he read newspapers, he liked to drink a glass of wine, crack a joke, have some fun with young people—but he was a fine young man. True, he was a bit of a stranger to his wife, he hardly ever exchanged two words with her, he would mumble something and then zip off to synagogue or to the market. And he never sat down, to speak, to talk to his wife, just like that, for fun, the way people do. Not on your life, he was like a wild doe.

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אַז איהרע אַלע חבר'טעס לעבען טאַקי אַ גוטען טאָג: די איז ערגיץ מיט איהר מאַן אין אַ גרויסער שטאָדט און שרייבט פון דאָרט אַזעלכע בריוולעך, וואָס עס לאָזט זיך אויס די וועלט, און יענע איז שוין אַליין אַ בעל־הבית'טע; אַפילו חנה־מירעל, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַיין אַלמן מיט פינף קינדער און וואָס האָט אַזוי אייגעלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע?... אַך, ניטאָ וואָס צו רעדען. אַ גאַנצע וואָך זיץ פערשפּאַרט, ווי אַיין עוף אין אַ שטייג: עס, טרינק און שלאָף! דער שוועהר און שוויגער לאָזען ניט אָטהעמען: טאָג און נאַכט נאָר רחל'ע און רחל'ע! און משה־מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיינע ווערטלעך, גלייך ווי זי וואָלט געוועזן ביי איהם אַ ווייס איך וואָס... שאַ! אַ קלאַפּט עמיצער אין דער טיר. דאָס קעהר אודאי זיין משה־מענדעל. די שוויגער געהט איהם עפענען.

— משה־מענדעל!

— הא, וואָס?

— ס'איז דו, משה־מענדעל? — פרעגט איהם די מוטער.

— נו, אַ טענצעל, ימח שמו, בררדר... — ענטפערט איהר דער זוהן.

— וואָס לעפּעטשעסט דו, משה־מענדעל? — זאָגט ווידער צו איהם די מוטער. — טהו זיך אויס און לעג זיך שלאָפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל־מנשה, חאַ־חאַ־חאַ!

— גאָט איז מיט דיר, משה־מענדעל! וואָס פּלאַפּעלסט דו? — זאָגט צו איהם דוואָסי־מלכה, אויסרייבענדיג אַ שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוויעגער, אַז ער איז שכור־לוט? — זאָגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דאָרט אָן אַ ליכט, זייט מוחל, ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— חיללל... נאָך אַ גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאָזיגע האַלבע ווערטער פאַלט משה־מענדעל אַנידער ביי זיך אין בעט און ווערד גיך אַנשלאָפען מיט אַ שרעקליך חראַפּעריי. דוואָסי־מלכה ווערד אויך אַנשלאָפען. די קליינע קינדער שלאָפען שוין לאַנג. עס סווישטשעט און עס פייפט אין אַלע ווינקעלעך. אַלע שלאָפען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפען ווערען, חאָטש נעם טהו זיך אָן אַ מעשה — ניטאָ קיין שלאָף!... די לבנה שיינט־אַריין דורך אַ פענסטער, און אַ לאַנגע ווייסע פּאַסמע פון איהר ליכטיגקייט פאַלט אויפ'ן בעטעל, אויף וועלכען משה־מענדעל ליגט צעוואָרפען מיט'ן פּנים אַרויף, דאָס מויל אָפען, די אויגען פערגלאָצט, דער האַלז פערריסען, און אַ קנאָפּ, אַ שאַרפער קנאָפּ, שטעקט־אַרויס פונ'ם גאָרגעל, אַז עס איז אַ מיאוסע זאַך צו קוקען.

רחל'ע וויל נישט קוקען — און קוקט פאָרט; קיינמאָל האָט איהר משה־מענדעל נישט אויסגעוויזען אַזוי העסליך, ווי אַצינד, ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילענדיג, האָט זי איהם פערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח־שמו'ניק סטעמפּעניו... און דאָס איז דער אייגענער משה־מענדעל, וואָס פריהער? וואָס אַמאָל, בשעת חתנ'ווייז, מיט זיין שען ווייס פּנימ'על, מיט זיין זיס שמייכעלע, מיט זיינע פריילעכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך שטעלטעל, מיט זיין גענגעל און מיט אַלע זיינע בנעימות'דיגע פּאַסטעמקעס, מיט זיינע קלוגע גלייכווערטלעך? אָט דאָס איז יענער משה־מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילענדיג, ווידער אַ מאָל פערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט סטעמפּעניו'ן...

אַוועקט, אַוועקט, פינסטערע מחשבות, פון אַ אידישער טאָכטער!

VIII.

צום „שלייער־וואָרמעס".

אויף מאָרגען, אַז היענע די שמש'טע איז געקומען צו דוואָסי־מלכה'ן זאָגען, אַז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער כלה, מיט אַלע מחותנים האָבען געלאָזט בעטען צום שלייער־וואָרמעס, איז שוין רחל'ע געוועזן אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע פון רב דוד מעכאַניק דעם זשענסקי שניידער: אַ בלוי זיידען מלבוש, הימעל־קאָליר, מיט ווייסע קרוזשעווקעס און מיט גאַנץ ברייטע אַרבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאַזעפּעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפּעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ'ן קאָפּ אַ בלוי זיידען טיכעל, אַזשורנע אַרבייט, אַזוי, אַז מע האָט געקאָנט אַרויסזעהן דעם גאַנצען שלייער מיט די צעפּ... נאָר פרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאָנדע האָר זענען שוין ביי רחל'ען פון לאַנג בעהאַלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עטליכע שנירעלעך פּערעל אויפ'ן האַלז, אויפ'ן ווייסען, אויפ'ן שענעם האַלז, אַ גרויסע גאָלדענע קייט, אַ בראָש, בראַסליעטען, פינגערלעך, אויהערינגלעך — די גאַנצע אידישע ציערונג, דער גאַנצער אידישער מאַיאָנטעק.

איין אויסגעשלייערטע איז רחל'ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה־מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט'ן גאָרגעל אַרויף און מיט איין אָפען מויל, און האָט געהאַלטען אין איין חראָפּען.

„אַך, וואָס פאַר אַ גרויסער חילוק עס איז צווישען די צוויי משה־מענדלען, דאָס הייסט, צווישען משה־מענדעל דעם חתן און משה־מענדעל דעם מאַן: יענער משה־מענדעל איז עפּיס געוועזן מיט אַזוי פיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הבדלות, זיין קול איז געוועזן צוקער־זיס, זיינע אַלע פּאַסטעמקעס זענען געוועזן אַזוי אַנגענעהם, אַזוי ליעבליך! און דער משה־מענדעל? עפּיס אַזוי משונה־לאַנג און שמאָל און סאָטולעוואַטע, און אַ געל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען אַזאַ צאַפּען־בערדעל?

Before her marriage, Rachel would never have expected that, poor thing! When she got engaged, it seemed as if everyone envied her for her husband—what a wonderful man (he was so handsome)! There was no one like him in all the world! How happy she would be!... And now? Now she saw that all her girl friends were leading fine lives. One, who had moved to a large city with her husband, wrote her the most incredible letters. And another was already mistress of her own home. And even Hannah-Mirel, who had moved heaven and earth to get a husband and finally married a widower with five children—well, she was happy now too. And Rachel?... Ahh, she had nothing to boast about. Locked up all week like a bird in a cage. Eating, drinking, sleeping! Her father-in-law and mother-in-law wouldn't let her breathe: Rachel, Rachel, day and night. And Moyshe-Mendel with his ways, his spare words, as though she were some sort of—goodness knows what! Shush! Someone was knocking at the door. That might be Moyshe-Mendel. Her mother-in-law went to open.

"Moyshe-Mendel!"

"What's up?"

"Is that you, Moyshe-Mendel?" his mother asked.

"Oh, what dancing, goddamn it! Brrrr!" her son replied.

"What are you chattering about?" his mother went on. "Get undressed and go to bed!"

"Goddamn it! What drinking, that Beryl-Menashe, hahaha!"

"For goodness' sake, Moyshe-Mendel! What are you blabbering about?" Dvosse-Malke said to him, striking a match.

"Can't you see he's as drunk as a lord, mother-in-law?" said Rachel. "Light a candle over there, please, he'll break every bone in his body!"

"Hey, goddamn it, give me another glass!"

Jibbering to himself, Moyshe-Mendel collapsed on his bed and quickly fell asleep with a dreadful snore. Dvosse-Malke also went to sleep. Her little children had been sleeping for some time now. Every corner of the house was filled with hissing and whistling. Everyone slept soundly, only Rachel couldn't doze off. No matter how hard she strained, sleep just wouldn't come!... The moon shone in through a window, and a long white beam fell on the bed, where Moyshe-Mendel was sprawled with his face up, his mouth open, his eyes gaping, his neck twisted, and his adam's apple, a sharp knob, jutting out of his throat—he was hideous to look at.

Rachel didn't want to look—but look she did. Moyshe-Mendel had never seemed so ugly to her as now, on this night. And, willy-nilly, she compared him with someone else, with that rascal Stempeniu.... Was this the same Moyshe-Mendel as once? The bridegroom with his lovely white face, his sweet smile, with his merry eyes, his straight posture, with his gait, with his graceful manners, his sparkling jokes? Was this the same Moyshe-Mendel?...

And Rachel, willy-nilly, compared him once again with someone else, with Stempeniu....

Go away, go away, you dark thoughts, stop tormenting a Jewish woman!

THE VEILING LUNCH

The next morning, Hiene, the beadle's wife, came to tell Dvosse-Malke that the mother-in-law, the bridegroom, the bride, and all the in-laws were inviting them to the veiling lunch, the ceremonial meal at which the bride dons the *sheytel*, the marriage wig. Rachel had already put on her sheytel and she was all dressed up in the latest fashion (by Dovid Mekhanik, the ladies' tailor): a sky-blue frock with white lace trimming and very broad sleeves, which were being worn in Mazepevke, always a few years behind in the fashions. On her head, a blue silk openwork kerchief, revealing the entire wig and the braids.... But false braids. Rachel had put away her own blond hair long, long ago, concealed it forever, for all time! A few strings of pearls around her neck, on her white, lovely throat, a large golden necklace, a brooch, bracelets, rings, eardrops—all the Jewish jewelry, all the Jewish wealth.

Rachel, all decked out, in her room, where Moyshe-Mendel was still lying in the same position as last night, with his jutting adam's apple and his gaping mouth, and snoring endlessly.

"Oh, what a difference there is between the two Moyshe-Mendels, I mean, between Moyshe-Mendel, the man I was engaged to, and Moyshe-Mendel, the man I'm married to. *That* Moyshe-Mendel was so charming, his eyes glowed like candles, his voice was as sweet as honey, his gestures were all so pleasant, so

און נישט ווילענדיג, שטעלט זי זיך פאר אלץ אט א יענעם כל־בו׳ניק, וואס האט זי א גאנצע נאכט ניט געלאזט שלאפן — א ריינער אומגליק! „איך בין אליין שולדיג — קלערט זיך רחל׳ע — איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר גאר אזא שלים־מזל, א סטעמפעניו! ווער שטעלט זיך דאס אפ פלוצים רעדען מיט א כלי־זמר? פע, בזיונות! און וואס וואלט מען געקאנט אויף מיר זאגען, ווען מע זאל מיך זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואס ס׳איז געווען אזא געפילדער. און וואס וואלט משה־מענדעל געזאגט?”...

און מיט א שמייכעל איז רחל׳ע צוגעגאנגען צו משה־מענדעל׳ס בעט און האט זיך איינגעבויגען איבער זיין קאפ און האט איהם אנגערופען ביי׳ם נאמען. משה־מענדעל האט אויפגעעפענט די גרויע אויגען און האט לאנג געקוקט און האט ניט פערשטאנען וואס ער זעהט פאר זיך.

— משה־מענדעל! — האט איהם רחל׳ע געזאגט, אנגעבויגען זיך איינגאנצען צו איהם. — משה־מענדעל! דו דערקענסט מיך ניט, צי וואס? קוק איהם אן, ווי ער באטראכט מיך אביסעל! איך בין דיר, אפנים, געפעלען אין שלייער?

— אי, לאז צורוה, וויל שלאפען!... — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה־מענדעל אוים מיט׳ן פנים צו דער וואנד און לאזט־אדדים א משונה־ווילד חראפעריי.

— די מחותנת׳טע און חתן־כלה און אלע מחותנים האבען גע־לאזט בעטען אייך מיט אייער שוויעגער און מיט אייער מאן אויפ׳ן „שלייער־ווארמעס”.

אזוי רופט־אוים חיענע די שמש׳טע, אריינגעשטעקט דעם קאפ אין דער טיר אריין, נאר דערזעהען, ווי רחל׳ע שטעהט איבער׳ן מאנ׳ס צוקאפענס, טהוט זי זיך א ווארף צוריק.

* * *

רחל׳ע האט געטראפען די כלה נאך ניט קיין אויסגעשלייערטע.ביידע חבר׳טעס האבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערבונדען געווארען א גאנץ ווארעמער שמועס, ווי עס דארף צו זיין צווישען צוויי יונגע ווייבלעך.

דער עולם האט זיך געקליבען ביסלעכווייז, און די סארווערס מיט די סארווערקעס האבען בעדעקט די טישען מיט כל־טוב: מיט לעקאך און מיט איינגעמאכטס, מיט קומיש־ברויט און מיט מאנדעל־בייגעלעך און מיט שטרודלען אלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע ארעמע לייט זענען שוין אויך דא. דער מחותן, חיים־בנציון, לויפט־ארום איין אויסגעצוואגענער, מיט א סאמעטען קאש־קעטעל, און די מחותנת׳טע איז שוין הייזעריג, ווי די וואנד; דאך הערט זי ניט אויף צו פאראדקעווען, טרייבט דעם אהער און דעם אהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאכען, שונאי־ציון! איהר נעמט און שטעלט־אוועק א בעקען מיט טארט און מיט איינגעמאכטס דארט, וואו עס דארף גאר שטעהן דאס פלעשעל בראנפען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! גנה צעריים זיך! נא דיר א חתונה! קאסט א גרודע געלד, און צום סוף — נא דיר! אפילו די כלי־זמר זענען נאך אויך ניטא! טאקי נאר א מעשה קומט זיך אנצוטהון און גענוג!

— שא, לאז זיין שטיל! — שרייט חיים־בנציון דער מחותן. — וואס פילדערסט דו אזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט גארניט און שרייט! וואס שרייסט דו וואס? א נאווינע ביי דיר א קינד חתונה מאכען? דאס ערשטע מאל, צי וואס? קוק זי אן, זי חריפעט אזש! צענויפגערופען נעסט מיט קרובים א גאנצע שטאדט און לויפט־ארום און שרייט! טאמער ווייסט דו וואס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?

— איך וויים ווער סע שרייט? אדרבה, זאג שוין אליין!

— איך שריי ניט; סע דו שרייסט.

— איך שריי שוין? אזוי? גאר פארקעהרט?

— אט שרייסט דו דאך, חיים־בנציון, וואס איז דאס דיר אנ־געקומען אזעלכם?

— א גוטער מארגען זאל קומען אויפ׳ן מחותן מיט דער מחותנת׳טע, אויפ׳ן חתן מיט דער כלה, אויף אלע מחותנים פוןביידע צדדים און אויף אלע ליעבע פריינד, וויוואט — גאנץ פיין אויסגעשפיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון חייקעל בדחן האבען זיך די כלי־זמר גענומען צו די כלים, און די חתונה איז געווארען ווידער א חתונה! דער עולם האט זיך גענומען אויסווישען די הענד אין די פאלעס, פערקאטשען די ארבעל, און ערשט נאכדעם זיך וואשען, געזעצט זיך צום טיש פראווען דעם „שלייער־ווארמעס” — און דא האט זיך סטעמפעניו גענומען דאס פידעלע און האט איבער־א־נייעם געמאכט אלע נעכטיגע קונצען נאך מיט עטליכע צוועצלעך און מיט א צוויי־דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האט געגאפט אויף די נעגעל און איז געווען אויסער זיך. אלע אויגען האבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפעניו׳ן; נאר איין רחל׳ע האט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאך האט זי איהם געזעהען, און דאך האט זי געפיהלט, אז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאלט, אז סטעמפעניו האט דאס פידעלע אוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געווארען א הו־הא, — ערשט דעמאלט האט רחל׳ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האט דערזעהן... סטעמפעניו׳ן.

— וואס זאגט איהר אויף איהם? — האט זיך צו איהר גע־ווענדט די כלה, וואס האט ביז אהער געשוויגען.

— אויף וועמען? — האט זי רחל׳ע געפרעגט בתמימות.

dear! And this Moyshe-Mendel? He's so long and skinny and round-shouldered and he's got a red beard sprouting. Where did he get that goat's beard?"

And, willy-nilly, she kept picturing that scoundrel who hadn't let her sleep all night long—what an awful thing! "It's my own fault," thought Rachel, "it's all my own fault. Imagine running into a calamity like Stempeniu! What sort of woman stops and talks to a musician? It's disgraceful. And what would people say if they saw me talking to him? It's lucky there was such a commotion. And what would Moyshe-Mendel have said?..."

And with a smile, Rachel walked over to Moyshe-Mendel's bed and leaned over him and spoke his name. Moyshe-Mendel opened his gray eyes and stared for a long time and couldn't fathom what he saw before him.

"Moyshe-Mendel!" said Rachel, bending over him fully. "Moyshe-Mendel! Don't you recognize me?! Goodness, the way you're looking at me! Don't you care for me like this?"

"Lemme alone, I wanna sleep!" And with these words, Moyshe-Mendel turned to the wall and burst into a ferocious snore.

"The mother-in-law and the happy couple and all the kith and kin would like you to come to the veiling meal!"

It was Hiene, the beadle's wife, calling out as she stuck her head in the door. But when she saw Rachel standing over her husband's head, she swiftly withdrew.

Rachel met the bride before she even donned her wig. The two friends hugged and kissed, and instantly launched into an ardent conversation, the way two young wives always do.

The company was gathering little by little, and the waiters and waitresses were covering the tables with all sorts of goodies: with cakes and preserves, with gingerbread, and almond bagels, and every kind of strudel. Yesterday's beadles and yesterday's paupers were already here. The father-in-law, Haym ben-Tsion, had washed his hair and donned a velvet cap, and the mother-in-law had already shouted herself hoarse, but she still kept managing and ordering, sending one person here, another there, and screaming with her last ounce of strength:

"You're driving me to my grave, God help me! You put a platter of cake and preserves where you ought to put a bottle of vodka and glasses! Oh, *veyz mir!* Oh, my heart, my heart! What's the use of all my sacrifices! What's the use of having a wedding! You spend a fortune, and in the end—what's the use! Not even the musicians are here! There's no way out but suicide!"

"Quiet! Silence!" yelled Haym ben-Tsion, the father-in-law. "Why are you making such a racket? You're not helping matters any! She does nothing and she shrieks! What are you shrieking for anyway? Haven't you ever married off a child before? Is this the first time? Just look at her, she's rattling! The whole town's invited, and all the relatives, and she just runs around and screeches! What's wrong with you anyway!"

"Who's screeching, you lunatic! Who's screeching?"

"I should know who's screeching? Why don't you tell me?!"

"I'm not screeching! *You're* screeching."

"I'm screeching? Bullshit! It's the other way around!"

"You're screeching now, Haym ben-Tsion! What's come over you?"

"A grand good morning to the happy father-in-law and the mother-in-law, to the groom and the bride to all the kith and all the kin on both sides, and to all the dear friends. Now play a *vivat* for all you're worth!"

With this vociferous proclamation from Haykel the Jester, the musicians took up their instruments, and the wedding became a wedding again! The guests wiped their hands on their coattails, pushed up their sleeves, and after washing, they sat down at the table for the veiling lunch. And now Stempeniu took his violin and repeated all of yesterday's tricks with a few extras thrown in, plus two or three new pieces, while the audience gaped awestruck, in sheer ecstasy. All eyes were glued on him, on Stempeniu, only Rachel wouldn't look toward that corner—but still she saw him, but still she felt him watching her.... It was only when Stempeniu put down his violin and the company was in an uproar—it was only then that Rachel raised her blue eyes and saw...Stempeniu.

"What do you think of him?" the bride asked her after not saying a word the whole time.

"Who?" said Rachel innocently.

"Stempeniu! Isn't he a miracle-worker?"

Rachel didn't answer. She felt the blood rushing to her face. The bride noticed and asked:

"Are you hot, Rachel? Tell me, are you hot?"

"Yes, hot. Awfully hot. I'm going to step out for a minute to cool off," Rachel answered.

— אויף סטעמפעניו'ן; א שענער כל־בו'ניק?...

רחל'ע האט איהר גארנישט געענטפערט דערויף. זי האט דער־פיהלט, אז די פארב קומט איהר צו אין פנים אריין. די כלה האט דאס בעמערקט און האט זי א פרעג געטהאן:

— ס'איז אייך הייס, רחל'ע? איא, ס'איז אייך הייס?

— יא, הייס, שרעקליך הייס! איך וועל ארויסגעהן אויף א מינוט אין דרויסען זיך אפקיהלען. — האט איהר רחל'ע געענטפערט און איז ארויסגעגאנגען פונ'ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יעדען טריט מיט א סארוועט אדער א סארווערקע, וואס האבען איהר אפגעטרא־טען דעם וועג מיט גרויס כבוד, נישט אזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאר נישט אזוי גיך האט זי געטראפען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האט זי בעדארפט דורכשפארען זיך דורך די כלי־זמר, וואס האבען זי בעטראכט „מיט אויגען" און האבען זיך דורכגעווארפען אויף זייער לשון: „קליווע יאלדאווקע, מע דארף טירען מיט צוזעניכע"... און אז זי האט זיך בעגעגענט מיט סטעמ־פעניו'ס אויגען, האט זי דערפיהלט עפּיס א מין הארצקלאפעניש, וואס זי האט נאך ביז אהער קיינמאל נישט געפיהלט; דערפון איז זי געווארען נאך רויטער און האט דערפיהלט א שרעקליכע היץ אין פנים, ווי א מענש, וואס געהט אויף א שרפה סאמע ביי'ם רעכטען פייער. צו די צרות האט זי זיך נאך גערארפט בעגעגענען מיט'ן מחותן רב חיים־בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דא האט זיך אנגעהויבען א נייע חתונה: רב חיים־בנציון איז געוועזן א איד א חסיד און האט געציטערט פאר א נקבה שרעקליך. אז ער האט זיך בעגעגענט פלוצים מיט רחל'ען, האט זיך רב חיים־בנציון בעדארפט, אייגענטליך, א ווארף טהון צוריק, ווי דער שטייגער איז. נאר, מעשה שטן, האט ער זיך גאר א נעם געטהאן רעכטס, און אזוי ווי זי, רחל'ע, איז אויך געגאנגען רעכטס, איז אפגעגאנגען א האר, זיי זאלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים־בנציון געפאלען אויף איין עצה און האט זיך באלד א חאפ געטהאן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאלען אויף דער זעלבער עצה און האט אויך גענומען לינקס. דא האט רב חיים־בנציון באלד פערשטאנען, אז מע דארף זיך ראפטאם א לאז טהון טאקי נאר רעכטס, נאר ביז ער האט זיך א ריהר געטהאן, איז איהם שוין רחל'ע געשטאנען אקעגען, ווי אויף צו־להכעיס — און גאט ווייסט ביז וואנען זיי וואלטען אזוי אוועק־געטאנצט, ווען אויף זייער גליק זאל ניט געווען אנגעקומען די הייז־זעריגע מחותנת'טע און ניט שטעלען זיך אויס'טענה'ן מיט'ן מחותן, אויף זייער געוועהנליכען שטייגער, און דערווייל האט זיך רחל'ע ארויסגעהאפט אין דרויסען ארויס, אביסעל אפקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'עס ביאגראפיע און חיה־עטעל'ס ראמאן.

אין דרויסען איז אבער געווען נאך הייסער. עס איז געווען א תמוז'דיגער טאג. די זון האט געהאלטען אין מיטען הימעל און האט געסמאלעט און געבראטען גאר אהן רחמנות. אויף די היל־צערנע און שטרויענע דעכער פון די מאזעפעווקער הייזער האט זיך דער אפשיין פון דער זון צעגאסען מיט טויזענדער פאסען, וואס צי־טערען און שוועבען, ווי די חוואליעס פונ'ם טייך; חדר־יונגלעך רופען דאס אן: „די שכינה רוהט".

אקעגען רחל'ען שטעהט דער מארק: ער איז ברייט און פוסט. די קלייטען מיט די רויטע פארטיכלעך זענען אפען, און די ווייבער זיצען אויף פיערעקיגע בענקלעך און ארבייטען א זאק מיט א שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאגערעס, מיט קיכלעך און מיט קארזשיקלעך, און א ציעג גנבה'ט זיך אונטער און האט חשק צו מאכען א שטיקעל אומגליק, נאר מע דערלאזט זי נים. ווייט־ווייט געהען א פאר אכסען מיט א גרויסער פוהר סנאפעס קארן; די פוהר מאכט־אן א מורא'דיגען פאראך ארום זיך, און הינטען געהט־נאך א קליין שייגעצעל מיט א גרויס ווארעם היטעל, מיט א טארבע, מיט א לאנגער בייטש און בארפיס, און א גרויסער הונד לויפט איהם נאך מיט איין ארויסגעשטעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראכט דאס גאנצע וואכעדיגע אויסזיכט און פערגלייכט דאס מיט איהר בלוי־זיידען מלבוש, הימעל־קאליר, און מיט די פערעלעך, בראסליעטען, אויהערינגלעך, פינגערלעך — און זי פיהלט, אז זי איז עפּיס גאר ווילד־פרעמד מיט דעם דאזיגען בילד, מיט דער גאנצער נאטור, עפּיס ניט אהין, ניט אהער, ניט מארק־אידינע, ניט גראפינע — גלאט א אידיש קינד, א אידישע טאכטער, פטור פון אלץ. אט האט זי זיך א מאן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהר־און־שוויגער, טהוט נישט קיין האנד אין קאלטען וואסער, און דער מאן איז אדער אין בית־מדרש, אדער אין מארק, געהט־ארום מיט'ן שטעקעלע און זאגט ווערטלעך.

אצינד, שטעהענדיג אט דא, נאהענט צו דער נאטור, האט זי זיך כמעט דאס ערשטע מאל אויף איהר לעבען גענומען רעכט בעטראכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר ארויפגעקומען אויפ'ן זינען א נייע מחשבה, אז עס פעהלט איהר עפּיס. וואס — ווייסט זי נישט, נאר עפּיס פעהלט איהר, עפּיס געהט איהר אפ...

She left the table and at every step she encountered a servant, who gave her the right of way with great respect—not for her, but for her silken attire. Still, she couldn't get to the door that quickly. First of all, she would have to walk past the musicians, who were feasting their eyes on her, telling one another in their jargon: "Dig the groovy chick! Yummy-scrumptious!..."

And when her eyes met Stempeniu's, her heart began pounding, such as she had never felt it pound before. She blushed more furiously and she felt a dreadful heat in her face, like a person next to a burning house. On top of all her troubles, whom should she run into but the father-in-law, Haym ben-Tsion, almost by the door, and now a new turmoil started. Haym ben-Tsion was a pious man and he was terrified of women. The encounter was sudden. Haym ben-Tsion ought really to have backed away as is customary. But, the devil take it, he stepped to the right, and since Rachel was moving to the right, they nearly collided, missing each other by a gnat's eyelash. Haym ben-Tsion had an idea: He jumped to the left. Unfortunately, Rachel had the same idea and also swerved to the left. Haym Ben-Tsion realized he had to step to the right quickly, but by the time he shifted, Rachel was standing face to face with him, almost as if to spite him—and God knows how long they would have kept dancing like that, if, to their good fortune, the hoarse mother-in-law hadn't come lumbering over to argue with her husband in their normal way. Rachel used the opportunity to slip outside and cool off from the dreadful heat.

RACHEL'S BIOGRAPHY AND HAIA-ETEL'S ROMANCE

But the outdoors was even hotter. It was a day in July. The sun stood at its zenith, roasting and broiling mercilessly. On the wooden or thatched roofs of Mazepevke, it poured out thousands of rays, that trembled and hovered, like the waves of a river. Schoolboys say: "The *Shekhinah* (Divine Presence) is resting."

Rachel stood facing the market. It was vast and deserted. The shops with red curtains were open, and the women sat on rectangular stools, knitting stockings at a fearful speed. Troughs of berries, cookies, shortbread stood by their sides, and a goat kept sneaking up with a hankering to cause trouble, only the women wouldn't let her. Far, far away, a pair of oxen were trudging along, dragging a huge wagon filled with sheaves of grain and sending up an enormous swirl of powder. Behind it walked a little peasant boy, barefoot, with a big, warm hat, a bag, and a long whip; and a dog was running after him, with a lolling tongue.

Rachel stood there, gazing at the humdrum scene, and compared it with her sky-blue silk dress, with the pearls, bracelets, eardrops, rings—and she felt alien to the surroundings, to the whole of nature, she felt betwixt and between, neither a market vendor nor a countess—simply a Jewish woman, a daughter of Israel, that was all, she had a husband, she lived with her in-laws, never doing a lick of work, and her husband was either in synagogue or at the market, walking about with his cane and cracking jokes.

Now, standing there, close to nature, Rachel, for the first time ever, began thinking about her life, about who she was, and a new thought passed through her mind, she was lacking something—she didn't know what, but something was lacking, something was missing....

Rachel was a simple Jewish woman, devoid of tricks or dodges. In a word, what we call a "daughter of Israel." Growing up among a lot of children, she was nothing special to her parents in Skvirre: "A daughter, so what? Let her grow up as best she can...." And so that she wouldn't wander about in front of them, and so that they might have one less child underfoot, they whisked her off to Hebrew school with her brothers. Then, when she got a bit older, they sent her to Mottl Shpraiz, the tutor for girls, and he taught her how to write. There, Rachel had her girl friends, of course, younger and older, but she liked hanging around the older girls, she liked hearing them tell stories, lovely, wondrous tales. And the girls, in turn, liked Rachel for her singing, her lovely singing.

"Sing for us, Rachel, darling! C'mon, sing! There are no boys around!"

Rachel was ashamed of singing in front of boys and adults, and her friends even told her it wasn't right to sing for big boys, a girl mustn't do that....

רחל'ע איז געווען אַ פּשוט אידיש ווייבעל אָהן אויבערקעפּלעך, אָהן שפּיצלעך. מיט איינעם וואָרט — דאָס, וואָס מע רופט־אָן ביי אונז אַ א י ד י ש ע ט אָ כ ט ע ר. געוואַכסען צווישען אַ סך קינדער, איז זי ביי פאָטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אַזאַ אַנטיק: „וויים איך, אַ מיידעל, לאָז זי זיך וואַכסען געזונטערהייד"... און בכדי זי זאָל זיך ניט ארומבלאָנקעווען פאַר די אויגען און עס זאָל זיין ווינציגער מיט אַ קינד אין שטוב, האָט מען זי אָפּגעשיקט גלייך מיט אַלע איהרע ברידערלעך אין חדר אריין. נאָכדעם, אַז זי איז שוין אביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט מען זי אָפּגעגעבען לערנען זיך שרייבען צו מ אָ ט ע ל ש פּ ר י י ז, דעם „מיידעלשען שרייבער". דאָרט, ביי מאָטעל שפּרייז, דעם „מיידעלשען שרייבער", האָט זיך רחל'ע געהאַט, געוועהנליך, איהרע חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאָר מעהר האָט זי ליעב געהאַט צו שאַרען זיך ארום די עלטערע מיידלעך, פון וועלכע זי האָט ליעב געהאַט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך ווידער האָבען ליעב געהאַט רחל'ען פאַר איהר זינגען, פאַר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, הארצעניו! זינג, נישקשה, אַצינד איז ניטאָ קיין יונגלעך.

פאַר יונגלעך און פאַר עלטערע האָט זיך רחל'ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פאַר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר'טעס אליין געזאָגט, אַז ס'איז ניט שען, מע טאָר ניט...

— נו, זינג שוין, רחל'ע. קוק זי אָן, מע דאַרף זי בעטען.

און רחל'ע פאָלגט די גרויסע מיידלעך און פערציהט אויף איהר דינער, ווייכער שטימע אַ ליעדעל, אַ אידיש ליעדעל.

אויפ'ן באַרג שטעהט אַ טויב,
און טהוט זיך טרויעריג ברומען,
ערגיץ האָב איך אַ ליעבען פריינד —
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל'ע זינגט דאָס דאָזיגע ליעבע ליעדעל מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פערשטאַנען דאָס וואָרט „ליעבע". יענע אָבער, איך מיין די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אַפּנים, יאָ פערשטאַנען, מחמת זיי פלעגען זיך דערביי פערזאָרגען, זיפצען, און אמאָל לאָזען אַ טרער אויך...

מעהר פון אַלע האָט ליעב געהאַט צו הערען די דאָזיגע ליעדערלעך, וואָס רחל'ע האָט געזונגען פאַר איהרע חבר'טעס, איינע פון זיי מיט'ן נאָמען חיה־עטעל, זעהר אַ שען מיידעל, אַ יתומה. חיה־עטעל איז געווען איינע פון אַ סך מיידלעך. איהר ביאָגראַפיע איז די ביאָגראַפיע פון פיעלע אידישע טעכטער און קאָן דערצעהלט ווערען אַזוי קורץ און אַזוי גיך, ווי מאַכען אַ ברכה „שהכל נהיה בדברו". אָט האָט איהר זי אינגאַנצען:

אַמאָל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָדט סקווירע, איינער האָט געהייסען אהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אהרן איז יונג געשטאָרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאָרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען אַ טאָכטער חיה־עטעל. האָט זיך אויף איהר דערבאַרעמט דער פעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פעטער לייב האָט זיך אפילו מיט דער יתומה נישט אַזוי שען בעגאַנגען, די גאַנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (אַ דריי טויזענד קערבלעך, זאָגט מען), און איהר, דער יתומה, האָט ער געגעבען, מחילה, אַ פייג, און האָט זי חתונה געמאַכט פאַר אַ חניאָק, אַ כלב שבכלבים, וואָס איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען, און חיה־עטעל איז יונג, צו צוויי און צוואַנציג יאָהר, געגאַנגען פון דער וועלט.

אָט מיט דער חיה־עטעל איז אונזער רחל'ע געווען אַ לייבליכע חבר'טע, און זיי האָבען זיךביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה־עטעל איז אַמאָל געזעסען רחל'ע שבת בייטאָג ביי'ם פענסטער, גאַנץ פיין אויסגעקעמט און אָנגעטהאָן שבת'דיג, ווי עס געהער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל'ע געזונגען איהרע ליעדעלעך, און חיה־עטעל האָט געהערט. רחל'ע האָט געזונגען:

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל'ע, הארצעניו, נשמה'ניו! — זאָגט חיה־עטעל. — זינג דאָס נאָך אַ מאָל!

— איבערזינגען דאָס נאָך אַ מאָל? — פרעגט זי רחל'ע פערוואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון אָנהויב:

אוי, דו פאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו אי־אי־בער!...

פלוצים דערזעהט רחל'ע, ווי חיה־עטעל די יתומה ליגט מיט'ן פנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פּלייצעס וואַרפען זיך. רחל'ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה־עטעל חליפעט.

— גאָט איז מיט דיר, חיה־עטעל, דו וויינסט? וואָס עפּיס אין מיטען דרינען געוויינט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה־עטעל, אַזעלכעס געשעהן? פלוצים גאָר, נאַ דיר אַ געוויין!

"C'mon, Rachel. Sing! Just look at her! She has to be coaxed!"

And Rachel obeyed the big girls and crooned a song, a Yiddish ditty, in her soft, delicate voice.

On the mountain stood a dove,
And she so sadly did hum:
Where oh where is my sweet love?
To me he cannot come....

Rachel sang the song with great feeling, as though she understood the word "love." The others, however—I mean the older girls—did seem to understand, for they would sigh and grieve and, occasionally, shed a tear....

They loved hearing Rachel sing these songs, and the one who enjoyed it most was Haia-Etel, a very beautiful girl, an orphan. She was not unusual. Her life story was that of many Jewish girls, and it can be reeled off as quickly as a blessing. Here it is:

Once, and not so long ago, there were two brothers in the town of Skvirre, one was named Aaron and the other Leyb. Aaron died while still young, and his wife died soon after, leaving their daughter Haia-Etel. Her uncle Leyb felt sorry for her and took her into his home along with her inheritance. But Uncle Leyb didn't act very decently towards the orphan, he kept the inheritance (some three thousand rubles supposedly) for himself and gave her the air (if you'll pardon the expression)—he married her off to a bigot, a philistine, the worst kind of scoundrel, who tormented the life out of her. And, while still young, only twenty-two, Haia-Etel passed away.

Now our Rachel was as close as could be to Haia-Etel, and they loved each other very much. One Sabbath afternoon, the two of them had been sitting together at a window, coiffured and wearing their Sabbath best, as is proper. Rachel, as usual, was singing her songs, and Haia-Etel was listening. The song went:

Ah, you're going away,
Ah, you're going away,
And you're leaving me behind!...

"Rachel, my dear, Rachel my sweet!" said Haia-Etel. "Sing it again!"

"Again?" Rachel asked in surprise. "Well, I can start all over again, if you like."

Ah, you're going away,
Ah, you're going away,
And you're leaving mee bee-hiiiind!...

All at once, Rachel saw the orphan cover her face with her hands, her shoulders were heaving. Rachel stopped singing when she heard her sob.

"Goodness gracious, Haia-Etel! You're crying!? Why in the world are you crying? What's wrong, tell me, Haia-Etel? Why are you crying so suddenly?"

"Oh, Rachel dear!" she answered with a sob. "Oh, Rachel dear. That song, that song of yours!"

"My song? What's the matter with it? Why is it making you cry like that?"

"Oh, Rachel, don't ask, don't ask a bitter heart! There's a fire burning in me! An infernal blaze, right here, can't you see!"

And Haia-Etel pointed at her own heart, and Rachel looked at her, amazed and confused.

"Why are you looking at me like that, Rachel? You don't understand, you can't feel what's in me. My heart is so heavy, I'm so miserable, so devastated, I have such awful troubles—I really have to tell you everything... everything!"

And Haia-Etel told Rachel a story, a sad story, an ordinary story, that occurs so frequently among Jews, but still a very sad story—about how her Uncle Leyb had treated her so hideously, and most of all, that wicked woman, her aunt, and if it weren't for their young son, Benjamin, she would have run away long ago or else thrown herself into the river. Benjamin was her only consolation in the world, they had grown up together, he was like a brother to her, a blood brother—but now he had gone away, leaving her with all her cares and woes, as though he were a stranger, a total stranger.

"I don't understand, Haia-Etel. Why would anyone be so grief-stricken if their very own brother had gone away, and he isn't even a real brother!"

"Oh, Rachel. You don't know how close I felt to him, how much a part of me he was, really, just like my own brother, even more than my own brother, I tell you! Whenever I saw Benjamin, there was a light in front of my eyes, and when he went away..."

"Benjamin *had* to go away, Haia-Etel. He got married!"

מעהר ווי אײן אײגענער, זאָג איך דיר! אַז איך האָב געזעהן פאַר זיך בנימינ׳ען, איז מיר געװען אַ ליכט אין די אויגען, און אַז ער איז אַװעקגעפאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אַװעקפאָהרען, חיה־עטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל׳ע־קרוין, זאָג עס מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס װאָרט „חתונה־געהאַט“ נעמט בײ מיר אַרױס מײן גאַנץ חיות! װען איך דערהער, אַז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט“, עקט זיך מיר דאָס לעבען. דו װײסט דאָס ניט, רחל׳ע, הלואי זאָלסט דו דערפון נישט װיסען אײביג... װאָס קוקסט דו אויף מיר אַזױ? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשװאָרען, אַז ער װעט מיך נעמען.

— נו, למאי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, חיה־עטעל?

— דו פרעגסט, װי אַ קינד, רחל׳ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר א י ה ר מזל.

— ער האָט דאָך דיר אָבער געשװאָרען, אַז ער װעט דיך יאָ נעמען.

— נו, מילא, האָט ער געשװאָרען! ער האָט זיך אַלץ געקליבען זאָגען דעם פעטער, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פאַר איהם (דו קענסט דאָך מײן פעטער לײב), ביז ער איז אַ חתן געװאָרען פאַר איהר. און אַז איך האָב געמאַכט מיט איהם אַ שמועס מכח דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ביז דער חתונה איז נאָך װײט, ער װעט נאָך קאָנען רעדען — און אַזױ זענען אַװעקגעגאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס׳איז געקומען די צײט, אַט אַ יענע פינסטערע צײט, אויף מײן שלים־מזל... איך בין אַלײן געװען בײ דער חופּה, איך האָב אַלסדינג געזעהן מיט מײנע אויגען, אַלסדינג, װי אַזױ ער האָט איהר אָנגעטהאָן דאָס פינגערעל, געזאָגט װאָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל מיך ניט זעהן — נאָר איך װײס, אַז ער האָט מיך געזעהן... אַך, רחל׳ע, װי אַזױ לעב איך? װי אַזױ האַלט איך דאָס אויס?

— װי באַלד אַזױ, חיה־עטעל, איז דאָך בנימין אַ גרױסער ליגנער און איז ניט װערטה, װאָס די ערד טראָגט איהם.

— נײן, זאָג דאָס ניט, רחל׳ע, דו קענסט ניט בנימינ׳ען; דו װײסט ניט, װאָס פאַר אַ דימענט דאָס איז, װאָס פאַר אַ טײער הארץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאַנצען שולדיג, דער פעטער לײב, דער רוצח, מײן טאַטענ׳ס בלוט זאָל איהם נאָר אָקעגען קומען, רבונו של עולם!

— איך זעה אַרױס, חיה־עטעל, אַז ער טהוט דיר, אַפּנים, גוט באַנג.

— באַנג, זאָגסט דו? איך שטאַרב, איך געה־אויס מיט די כחות — און זי זאָגט גאָר באַנג־שמאַנג!

— נו, און זי, חיה־עטעל, זי איז עפּיס אַ שען װײבעל?

— װער זי?

— זי, בנימינ׳ס װײב מײן איך.

בײ די װערטער האָט רחל׳ע דערזעהן, װי חיה־עטעל װערד רױט און נאָכדעם בלײך, אַלערלײ פאַרבען. רחל׳ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר װאָס חיה־עטעל װיל איהר דערױף ניט ענטפערען; נאָר פיהלען האָט זי געפיהלט, אַז נאָך אַ מאָל איבער־פרעגען זי דאַרף מען ניט. „מסתמא פּאַסט איהר ניט, אַז זי מאַכט אַ שװײג; מסתמא טהוט איהר װעה, אַז זי װיל דערפון ניט רעדען“...

אין אַ צײט אַרום האָט זיך רחל׳ע בעגעגענט מיט חיה־עטל׳ען אויף אַ חתונה, טאַקי בײ חיה־עטל׳ען אויף דער חתונה. חיה־עטעל איז געװען אַ כלה, װי אַלע כלות; געזעסען, װי אַ כלה דאַרף זיצען, געשװיגען, געגאַנגען צו דער חופּה, אויף מאָרגען אױסגעשלײערט זיך, געװען אַפילו בלײכליך אויפ׳ן פּנים, אַביסעל װי פערטראַכט, נישט פרײליך... נאָר נישקשה, עס מאַכט ניט אויס: אַ כלה דאַרף אַזױ זײן. װאָס זשע? טאַנצען זאָל זי געהן?...

װער װײסט, װאָס בײ חיה־עטל׳ען איז געװען אויף דער מחשבה, אויפ׳ן האַרצען? דאָס האַרץ פון אַ אידישער טאָכטער איז אַ סוד, אַ גרױסער סוד. אַ קאַסטען, אַ פערשלאָסענער קאַסטען, און דערצו פּאַסט טאַקי ניט פאַר קײן מאַנסביל אַרײנצוקוקען אַהין — עס איז עפּיס נישט קײן דרך־ארץ...

"Oh, Rachel darling, don't say that, I can't hear it. The word 'married' tears my heart out! When I hear someone say 'Benjamin got married,' then I don't feel like living anymore. You just don't know, Rachel. And I hope you never ever know anything like this.... Why are you looking at me like that? Benjamin promised, he swore he would marry me."

"But then why *didn't* he marry you, Haia-Etel?"

"You're like a child, Rachel. How can you ask? He probably wasn't destined for me. He was probably meant for *her!*"

"But he swore he'd marry *you.*"

"So what! He was getting ready to tell his father, he kept putting it off day after day. He was afraid of him—you know what Uncle Leyb is like—until they arranged the engagement with her. And when I tried to talk to him about it, he told me the wedding was still a long way off, he'd be able to talk to his father—and so the months went by and the years, until the day came, that awful day, the most wretched day in my life.... I was at the wedding myself, I saw everything with my own eyes, everything, I watched him put the ring on her finger, I heard him say the things a bridegroom has to say.... The cantor and choristers were singing, and Benjamin looked at the ground to avoid my eyes—but I know he saw me.... Oh, Rachel! How can I go on living? How can I endure it?"

"If that's the way he is, Haia-Etel, then he's a big liar and absolutely worthless."

"No, don't say that, Rachel. You don't know Benjamin. You don't know how wonderful he is, you don't know what a good heart he has!... It's all Uncle Leyb's fault—that monster! My father's blood upon his head, oh God, oh God!"

"Goodness, he's really gotten to you, Haia-Etel!"

"Gotten to me?! I'm dying, I'm at the end of my rope—and you say he's *gotten* to me!"

"Well, and what about *her,* Haia-Etel? Is she pretty?"

"Who?"

"Benjamin's wife."

Haia-Etel turned crimson at these words, and then pallid, and then all sorts of colors. Rachel couldn't understand why her friend didn't answer. But she did sense that she mustn't repeat the question. "She's probably uncomfortable, so she's not saying anything, she's upset, she doesn't want to talk about it...."

Some time later, Rachel saw her friend at a wedding, at Haia-Etel's own wedding. She was a bride like all brides, she sat tne way a bride ought to sit, kept silent, walked to the canopy, put her wig on the next day, had a wan face, a brooding look, she didn't seem cheerful.... But so what, it didn't matter: That's the way a bride has to be. What is she supposed to do? Dance a jig?...

Who could tell what was on her mind, in her heart? A Jewish woman's heart is a secret, a big secret. A box, a closed box, and it's not proper for any man to peek inside, it's not really very respectful....

— אוי, רחל׳ע! — ענטפערט זי איהר מיט אַ געװײן. — אוי, רחל׳ע, דאָס ליעדעל, דאָס ליעדעל דײנס!

— דאָס ליעדעל? װאָס זשע איז דאָרט אַזעלכעס? װאָס דאַרף מען װײנען דערױף?

— אוי, רחל׳ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קײן פאַרביטערט הארץ! אַ פײער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר אַ העליש פײער אָט דאָ, זעהסט דו, אָט דאָ־אָ!

און חיה־עטעל װײזט איהר אָן בײ זיך אויפ׳ן האַרצען. רחל׳ע קוקט אויף איהר פערװאונדערט און צעמישט.

— װאָס קוקסט דו אויף מיר אַזױ, רחל׳ע? דו פאַרשטעהסט ניט, דו קאָנסט ניט פיהלען װאָס מיר איז; מײן האַרץ איז מיר אַזױ שװער, איך בין אַזױ עלענד, אַזױ פאַרװיסט, איך טראָג אַזעלכע מכות, אַז איך מוז דיר אַלסדינג דערצעהלען — אַלסדינג!

און חיה־עטעל דערצעהלט רחל׳ען אַ גאַנצע געשיכטע, אַ טרױ־עריגע מעשה, אַפילו אַ געװעהנליכע, װאָס טרעפט זיך גאַנץ אָפט בײ אידען, נאָר זעהר אַ טרױעריגע מעשה, װי אַזױ איהר פעטער לײב האָט זיך מיט איהר מיאוס בעגאַנגען, און צומײנסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און װען ניט דעם פעטער לײב׳ס יונגער זוהן בנימין, װאָלט זי שױן לאַנג אַנטלאָפען אין דער װעלט אַרײן, אָדער אין טײך אַרײנגעװאָרפען זיך. אָט דער בנימין איז געװען איהר אײנציגע נחמה אויף דער װעלט; מיט איהם איז זי דאָס אױפגע־װאַכסען אינאײנעם; ער איז צו איהר געװען װי אַ ברודער, װי אײן אײגענער ברודער — און צום סוף איז ער אַװעקגעפאָהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, װי אַ פרעמדער, גאָר װי אַ װילד־פרעמדער.

— איך פאַרשטעה ניט, חיה־עטעל, װאָס באַדאַרף מען דאָ אַזױ אײנלענען די װעלט, װען אַפילו אײן אײגענער ברודער פאָהרט־אַװעק, בפרט נאָך ניט קײן אײגענער!

— אוי, רחל׳ע, דו װײסט נישט, װי הײמיש ער איז מיר געװען, װי אײנגעבאַקען אין האַרצען, טאַקי נאָר װי אײן אײגענער. נאָך

X.

און ווייטער א מאל רחל'ע.

אויף דער שאלה: „וואס טהוט זיך ביי חיה־עטל'ען אינווענינ אין הארצען ?“ — אויף דער שאלה האט זיך רחל'ע פערטראכט ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. רחל'ע האט וועגען דעם מיט קיינעם נישט גערעדט; דאך האט זי פערשטאנען מיט'ן שכל און אביסעל געפיהלט מיט'ן הארצען, אז חיה־עטל'ען דארף אצינד זיין ניט אין בעסטען, זיצענדיג מיט איהר בעשערטען, א ווילד־פרעמדען בחור, און ווען איהר אייגענער בנימין איז דארט ערגיץ מיט זיין ווייב... רחל'ען האט זיך אפילו שטארק געגלוסט א פרעג טהון אצינד חיה־עטל'ען, וואס הערט זיך מיט בנימינ'ען, וואס מאכט ער, צי שרייבט ער בריוולעך ? נאר, צוגעגאנגען נאהענט צו חיה־עטל'ען און אריינגעקוקט איהר אין איהר בלייך פנים אריין און דערהערט, ווי זי זיפצט גאנץ אפטליך, — האט איהר דאס הארץ נישט פערטראגען צו רעדען מיט איהר פון אזעלכע זאכען.

מיר קאנען דענקען, אז דאס איז געווען דאס ערשטע מאל אויף איהר לעבען, וואס זי, רחל'ע, האט זיך פערטראכט וועגען אזעלכע ענינים. עס קאן זיין, אז איין רעכטער פאקט פונ'ם לעבען זאל ארויסרופען א סך מעהר מחשבות און אויפוועקען א סך מעהר געפיהלען, ווי צעהן גוטע ביכער. אמת, רחל'ע איז געווען א פשוט אידיש מיידעל, אהן חכמות, נאר קיין נאריש מיידעל איז זי נים געווען; פאר וואס זשע זאל זי נישט בענעמען א זאך מיט איהר אייגענעם געבארענעם שכל ? אמת, רחל'ע האט נישט געוואוסט פון קיין העלדען, פון קיין ראמאנען, אבער א ריין הארץ, א ריין אידיש הארץ האט זי געהאט; פאר וואס זשע זאל זי ניט פיהלען קיין פרעמדע צרות, נישט פערשטעהן קיין פרעמדע יסורים ? אין דעם פרט, קאן מען זאגען, איז רחל'ע מיט א מאל עלטער געווארען אויף עטליכע יאהר, א דאנק חיה־עטל'ען מיט איהר אידישען ראמאן.

אין יענער צייט איז שוין רחל'ע אויך געווען א כלה, און פון איהר חתן משה־מענדל'ען האט זי זיך אנגעהערט אזעלכע שבחים מיט אזוי פיעל מעלות, אז זי האט געקוקט אויף זיך, ווי אויף איינע א גליקליכע אין דער וועלט.

— קיין עין־הרע, אזא גליק! — האט זי געהערט פון אלע זייטען.

— א שמאלץ־גרוב! איין אנקומעניש! רב אייזיק־נפתלי איז א איד א בעל־הבית, דער פיינסטער פון אלע מאזעפעווקער בעלי־בתים, און האט איין זוהן, איין־איינציגען זוהן, און נאך וואס פאר א זוהן. נו, א מזל!

און באמת איז משה־מענדעל טאקי געווען א פיין בחור'על און האט געקאנט געפעלען יעדען: א וואהלס, א לעבעדיגס, א גמרא־קעפעל, א שענער בעל־תנ"ך, דערצו נאך א כתבא־רבה אויף עטליכע הענד, אזוי, אז מיט זיינע כתבים האט זיך גאנץ מאזעפעווקע ארומגעטראגען, און אפילו מאטעל שפרייז אליין, דער „מיידעלשער שרייבער“ אין סקווירע, האט אנגעזאטעלט זיין רויטע נאז מיט א פאר שפאקולען, האט עטליכע מאל בעטראכט דעם חתנ'ס כתב, ווי איין עכטער מבין, און האט מודה געווען, אז דער חתן האט א גאלדען הענטעל, און אז ער וועט זיך מיט דער צייט אויסשרייבען די האנד, וועט ער, אם ירצה השם, קאנען שרייבען.

גערעדט האט רחל'ע מיט איהר חתן זעהר ווינציג, דען וואו איז ער געווען און וואו איז זי געווען ? פון מאזעפעווקע קיין סקווירע איז גאנץ ווייטליך, און געזעהען האבען זיי זיך בסך־הכל איין מאל, אי דאס — נאר א צוויי שעה, אי דאס — פאר א גאנצען מנין אידען, אי דאס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ'ם אנדערען חדר. דערפאר אבער האבען זיי זיך איבערגעשריבען מיט בריוולעך כמעט אלע וואך, א קיילעכיג יאהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואס דארף מען דא לייקענען ? — האט מאטעל שפרייז געהאט א גרויסען חלק, דען אזוי ווי דעם חתנ'ס בריוולעך זענען געווען געשריבען אין דריישפראך: העברעאיש, רוסיש און דייטש, דערום האט מאטעל שפרייז געמוזט זעהן, אז זי, די כלה, זאל אויך עפּיס ניט פערשעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפערליך, אז פון מאטעל שפרייז'ס חדר געהען ניט ארויס קיין מיידלעך גלאט אזוי, ווי ביי אנדערע שרייבערס, האט ער זיך געפלייסט, אז אין דער כלה'ס בריוולעך זאל זיין צוגעזעצט נאך פראנצויזיש אויך, דאס הייסט, פראנצויזישע אותיות, אין וועלכע מאטעל שפרייז איז געווען גאר א גרויסער בקי. בכלל קאן מען זאגען, אז א גאנץ יאהר כסדר האבען זיך חתן־כלה געשפיעלט אין כתבים, און נאר דעמאלט האבען זיי אויפגעהערט דאס דאזיגע שפיעל, ווען מען האט זיך שוין אנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אפּגעלאפען, ווי אלע אידישע חתונות; אביסעל האט כלה'ס צד ניט יוצא געווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, גאנץ אידישליך... און אביסעל האט זיך חתנ'ס צד געבלאזען, געווערטעלט און שטילערהייד אנגערופען דעם מחותן מיט'ן נאמען „דבר־אחר“, ווי ער האט דאס ארענטליך פערדיענט. נאר גארנישט, עס מאכט ניט אויס: מע מאכט, ווי דער שטייגער, א כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה געזעגנט זיך אפּ מיט אלע איהרע ליעבע, מע בעגלייט זי ביז ארוים דער שטאדט, מע קושט זיך, מע וויינט, מע פטר'ט ארוים א טאכטער — און מע פיהרט זי אוועק אהין, צו די שוועהר־און־שוויגער אויף קעסט.

AND ONCE AGAIN RACHEL

At Haia-Etel's wedding, Rachel wondered just what was going on in the bride's heart. Rachel didn't talk about this to anyone. But she was intelligent enough to realize—and her heart even sensed—that her friend was far from feeling her best as she sat there with her destined groom, a total stranger, while her own Benjamin was off somewhere with his wife. Rachel very much wanted to ask Haia-Etel if she had heard from Benjamin—how was he, had he written? But upon going to her and gazing into her wan face and hearing her sigh over and over again, Rachel didn't have the heart to bring him up.

We can imagine that this was the first time in her life that Rachel thought about such things. Perhaps one real fact in life can arouse a lot more thoughts and a lot more feelings than ten good books. Of course, Rachel was a simple Jewish girl, quite artless, but she wasn't stupid. Why shouldn't her native intelligence manage to grasp something? She certainly knew nothing of heroes, of novels, romances, but she did have a pure heart, a pure Jewish heart. So why shouldn't she be able to feel another person's sorrows, another person's sufferings? Haia-Etel and her Jewish romance caused Rachel to suddenly grow a few years older.

At the time, Rachel was also engaged to be married, and she heard so much praise about her fiancé Moyshe-Mendel and all his virtues that she considered herself the luckiest girl in the world.

"My oh my, aren't you lucky!" she heard on all sides.

"A treasure! A windfall! Isaak-Naphtali is a rich man, the finest man in Mazepevke, and he has a son, his only child, and what a boy! A jewel, I tell you!"

And Moyshe-Mendel really was a fine boy and could appeal to anyone. He was good, lively, he had a talmudic mind, he knew the Bible inside out. Furthermore, his penmanship was excellent, he had mastered several scripts, so that the whole town marveled at his writing, and even Mottl Shpraiz, the "girls' scribe" in Skvirre, saddled his red nose with a pair of spectacles, perused the bridegroom's handwriting with the eyes of a mayven, and admitted that the boy had a golden hand, and if he kept practicing until he got perfect, he would, God willing, be able to write.

Rachel seldom talked with her fiancé, for where was he and where was she? It's quite a way from Mazepevke to Skvirre, and all in all they met only once, and for only a couple of hours to boot, and in a whole bunch of people to boot, and with the groom-to-be in one room and the bride-to-be in another room—to boot. Still, they did exchange letters almost every week for a whole year, until the wedding. Admittedly, Mottl Shpraiz (why should we deny it?) played a large part in the correspondence. For since the boy's letters were in three languages—Hebrew, Russian, and German—Mottl Shpraiz had to make sure the bride was not put to shame. And in order to demonstrate quite plainly that any graduate of Mottl's school had something on the ball (which couldn't be said about other scribes), Mottl saw to it that the bride's letters contained a fourth language, French, or rather French characters, in which Mottl was utterly proficient. Altogether, one may say that the groom and the bride played their writing game throughout a year, and they stopped only when the real preparations began for the wedding.

The wedding went off like all Jewish weddings. The bride's side didn't act quite properly, they weren't quite genteel, rather Jewish.... And the groom's side pouted and chaffed a bit and called the father-in-law a pig behind his back, which he fully deserved. But so what, it didn't matter: They had a drink, as people do; they made up again; the bride took leave of all her near and dear; they accompanied her till just beyond the town; they hugged, they kissed; they wept; they were sending away a daughter—and she was being taken away, to live with her in-laws.

XI.

און ווידער אַ מאָל רחל׳ע.

דאָרט, ביי שוועהר־און־שוויעגער, האָט זיך אָנגעהויבען פֿאַר רחל׳ען אַ נייע וועלט. ווי אַ שנור, און איין־איינציגע שנור, און אַ געראָטענע שנור, האָבען זי אַלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפּאַנקעוועט, געבלאָזען דאָס אָרט פֿאַר איהר. און ווער שמועסט די שוויעגער, דוואָסי־מלכה, וואָס האָט קוים דערלעבט אַזאַ נחת, האָט פּשוט דאָס לעבען אַוועקגעלעגט צוליעב איהר: נאָר „רחל׳ע און רחל׳ע!“ וואו ערגיץ אַ פעט שטיקעל פֿלייש, אַ מאַרכעדיג ביינדעל, אַ געשמאַקע זאַך — אַלץ רחל׳ען. גאַנץ פֿריה, רחל׳ע האָט נאָר־וואָס געעפֿענט די אויגען — אַהאַ, דאָס קריגעל ציקאָריע שטעהט שוין אויפ׳ן טיש. און דוואָסי־מלכה, וואָס איז, אייגענטליך, אַ פערנומענע, אַ מאַרק־אידינע, דרעהט זיך אַרום און זעהט, אַז די שנור זאָל האָבען אַלץ צו דער צייט.

— וואָס דאַרפֿט איהר זיך מטריח זיין, שוויעגער?

— נישקשה, טרינק, רחל׳ע, עס, רחל׳ע!

איין אַנדערס מאָל זעהט רחל׳ע, ווי די שוויעגער לויפֿט פֿון מאַרק אַהין אַ נשמה און פֿאַלט־אַריין אין קיך מיט קולי־קולות אויף די מענשען, שעלט און קאָרעניעט, גלייך ווי מע וואָלט זי דאָרט געקוילעט.

— וואָס איז, שוויעגער? — פֿרעגט זי רחל׳ע.

— איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין לאַנג אויפֿגעשטאַנען, און די מילך שטעהט און זידט — זידען זאָל, רבונו של עולם, מיין מויד׳ס פּאַרע — און איך לויף, איך ווייס וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין־הרע, איין ענגשאַפֿט — מע זאָל נאָר באַהיט ווערען, און ער, מיין דאַליע, שטעהט די הענט פֿאַרלעגט אַרונטער, ווי אַ מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראָג־אַוועק אַהיים אָט אַ צוויי פֿרישע בייגעל! טאָמער ווילסט דו עסען — עס, רחל׳ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי לייציכען בייגעל. איך וועל ביי קיין אַנדער אידינע ניט נעמען, מע זאָל מיר אָנשיטען אַ פֿולע שטוב מיט גאָלד — גאָט מעג איהר טאַקי העלפֿען! וויפֿיעל זי קומט נעבאַך אָפּ פֿון איהר מאַן דעם שכור! ווי אַזוי טראָגט די ערד אויף זיך אַזאַ נפש — פֿאַרשטעה איך נישט, נאָר אַ בזיון דאָרט דעם טאַטען אויף יענער וועלט... יאָ, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? משטיינס געזאָגט, דער קאָפּ איז מיר אַזוי פֿאַרשלאָגען... שאַ, אָן געהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין געוועזען, מויד?

און דאָ געהט אַוועק אַ נייע צעטעל פֿון קללות מיט גוואַלדען פֿאַר דער מילך פֿון רחל׳עס וועגען, פֿאַר דער ציקאָריע פֿון רחל׳עס וועגען, פֿאַר דעם אָנבייסען פֿון רחל׳עס וועגען — הכלל, מיט רחל׳ען האַלט אין איין קאָכען די גאַנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואָס איז תמיד געוועזען פערנומען מיט זיך און מיט זיינע געשעפֿטען, האָט אויך שטענדיג נאָכגעקוקט נאָך איהר, נאָכגעפֿרעגט אויף איהר.

דאָס גאַנצע אַרומפּאַרקעווען מיט׳ן אַרומטאַנצען אַרום איהר איז רחל׳ען, אייגענטליך, געוועזען אַביסעל פּריקרע, טאַקי אַריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאָגען, אַז רחל׳ע איז געוועזען אַ סך ווינציגער צוגעלאָזט צו זיי, אַלס זיי צו איהר.

אַז מיר זאָגען „זיי“, מיינען מיר דאָס די שוועהר־און־שוויעגער, און משה־מענדל׳ען, דעם רעכטען פּאַרשוין, וואַרפֿען מיר אַרויס פֿון צעטעל, וואָרום צווישען דעם יונגען פּאָרפֿאָלק איז געוועזען אַזעלכע מחזקות, וואָס מע קאָן זיי נישט אָנרופֿען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאָס פּאָרפֿאָלק, האָבען צווישען זיך קיין סך נישט גערעדט, און טאַקי נישט געקאָנט רעדען: אַזאַ יונגערמאַן, ווי משה־מענדעל, וועט זיך ניט נעמען אַנידערזעצען אין מיטען בייטאָג אין דער היים רעדען מיט׳ן ווייב, און אויף דער נאַכט, קוים זענען זיי שוין יאָ געבליבען אַ מינוט אַליין, האָט דאָס אָבער טאַקי מעהר נישט געדויערט, ווי איין רגע: באַלד איז געקומען אָדער רב אייזיק־נפתלי און האָט אַריינגעקוקט צו די קינדער, אָדער עס האָט אָנגעטראָגען דוואָסי־מלכה׳ן מיט אַ קריגעל, מיט אַ טעפּעל, מיט אַ גלאָז, אָדער מיט אַ שאָל.

— אָט נעם אויף אַ ציקאַוועסט, רחל׳ע, און פֿאַרזוך אָט דעם איינגעמאַכטס.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין אַ מאָל הונדערט פֿאַרזוכט אָט דעם איינגעמאַכטס, שוויעגער!

— ס׳אַ גראַם! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! אָט דעם איינגעמאַכטס האָסט דו נאָך אַפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגען.

און רחל׳ע נעמט ווידער אַ מאָל פֿערזוכען דעם איינגעמאַכטס, וואָס קריכט איהר שוין פֿון האַלז.

— אַ דונער איז מיר, רחל׳ע, ביזט דאָך פֿאַרחליאַנעט געוואָרען! טהו אַ קוק אַביסעל, ווי אַ מענטש עסט! פֿון וואָס דו לעבסט — ווייס איך נישט. כלעבען, מע וועט דיך דערזעהן עמיצער פֿון סקווירע, וועט מען דאָס מיך אַ קאָפּ אָנעלטען. אַ שענע שוויעגער — אַ געשוויר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — פֿיין אויסגעהאָדעוועט אַ שנור — אַ שטריק איהר אויפ׳ן האַלז! וועה איז מיר, עס חאַטש עפּיס פֿון יוצא וועגען!

— לאָזט מיך, איך בעט אייך, צורוה, שוויעגער! איך בין זאַט, הלואי ביז מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צוליעב, טאָכטער! מע טהוט צוליעב אַ מאָל אַ שוויעגער אויך; עלעהיי איך בין אַ מאַמע. נעם חאַטש איין פּיצעל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

AND ONCE AGAIN RACHEL

There, with her in-laws, a new world began for Rachel. Everyone liked her instantly, the daughter-in-law, and the only daughter-in-law, and a lovely, intelligent daughter-in-law. And they doted on her, indulged her, they wouldn't allow a speck of dust on her chair. And the most doting of all was Dvosse-Malke, who was delirious at her good fortune and ready to lay down her life for Rachel. It was always "Rachel dear!" and "Rachel dear!" whenever there was a fat piece of meat, a juicy bone, a tasty morsel—always "Rachel dear!" No sooner would Rachel open her eyes in the morning than—aha!—the pitcher of chicory stood on the table. And Dvosse-Malke, who was actually a very busy person, a market woman—Dvosse-Malke would scurry about, making sure her daughter-in-law got everything the moment she needed it.

"Oh, please don't go to all this trouble, mother-in-law."

"No trouble at all. Drink, Rachel dear! Eat, Rachel dear!"

Another time, the mother-in-law came dashing home from the market up in arms, she burst into the kitchen, yelling at the hired help, cursing and scolding violently as though someone were murdering her.

"What's wrong, mother-in-law?" asked Rachel.

"I thought you were awake ages ago—and the milk is still standing there, boiling and boiling! Dammit, may the maid boil and steam! And I have to run around like a chicken without a head! The store's mobbed, God preserve us! And he, my dear husband, just stands there with his hands behind his back like some in-law at a wedding! I begged him to take home these two fresh bagels! In case you're hungry—eat them, Rachel darling, they're good bagels, I always get my bagels from Leytsikhe, I refuse to get them anywhere else, not for a king's ransom—May God help her, the poor thing, what a horrible time that drunkard of a husband gives her! How can such a monster exist on God's earth?!—I just don't understand it.... He's just an embarrassment to the father, may he rest in peace.... Yes, now what was I saying? Oh, I'm in such a dither! Wait, here she comes, our great beauty—the maid! Where've you been all day?!"

And out came a new series of screams and curses about Rachel's milk, about Rachel's chicory, about Rachel's breakfast—in other words, the whole house whirled around Rachel. Even the father-in-law, who was always preoccupied with himself and his business dealings, constantly looked in on her, asked after her.

All this wooing and worship were actually very unpleasant for Rachel and made her uncomfortable. And to tell the truth, Rachel wasn't as fond of them as they were fond of her.

When we say "they," we mean her father-in-law and mother-inlaw, of course. We're not including Moyshe-Mendel, the chief personage, for the relationship between the young people couldn't actually be called good or bad. They never talked very much with one another, and they really couldn't talk: A young man like Moyshe-Mendel can't just sit down at home, right smack in the middle of the day, and talk to his wife. And in the evening, if they did happen to be alone in a room, it never lasted for more than a minute. Either Isaak-Naphtali dropped in to see how they were, or else Dvosse-Malke brought in a pitcher, or a cup, or a glass, or a bowl.

"Just try it, Rachel dear, for curiosity's sake, and have a taste of these preserves."

"Goodness, mother-in-law. I've tasted these preserves a hundred times already!"

"C'mon, child, what are you talking about! You've never even laid eyes on these preserves!"

And Rachel had yet another taste of the preserves, which were already coming out of her ears.

"Gracious me, Rachel darling, you're just wasting away. How can you eat so little! I just don't see what keeps you alive! Goodness gracious me! If anyone from Skvirre sees you, they'll curse the dickens out of me! 'A fine mother-in-law! May she rot!' That's what they'll say! 'A fine way to feed a daughter-in-law! Hanging's too good for such a mother-in-law!' Please, just eat something for my sake!"

"Please don't, mother-in-law. I've had enough, really, I've had quite enough."

"Please, just as a favor to me, daughter. You can do a favor for your mother-in-law once in a while. Pretend I'm your mother! Just take a teensy bit, and don't be so mean to me!"

And Rachel choked down a teensy bit more, and she had more than enough, she was fed up with this life of hers, even though she knew they were loyal to her, completely devoted, and if she had wanted the blue of the sky, they would get it for her. Could there be any excuse? If Rachel had a wish, it had to come true!

און רחל'ע ווארגט זיך מיט נאך א שטיקעל און מיט נאך א שטיקעל, און עס ווערד איהר נמאס אזא לעבען, חאטש זי ווייסט גאנץ גוט, אז מע איז איהר געטריי, איבערגעגעבען ביז לעצט, און לאז זי זאגען, אז זי וויל דאס טעלערעל פונ'ם הימעל, בעקומט זי דאס: וואס הייסט, ס'איז א תירוץ? רחל'ע וויל — דארף עס זיין!

נאר א מענש איז ניט קיין אכס, ניט קיין גאנז, וואס זאל צופרידען זיין נאר מיט גוט האדעווען. א מענש קאן ווינציג־וואס הנאה האבען, אז מע זאל איהם נאכגעהן כסדר, אומעדום, פיסטריט, אפבלאזען יעדען ארט, וואו ער שטעלט א פוס, צעהלען זיינע טריט, אכטונג געבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, הענגען איבער איהם, ווען ער זיצט, זיצען איבער איהם, ווען ער שלאפט — מיט איינעם ווארט, מע זאל האלטען זיין לעבען אינגאנצען אין פרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאזען גארנישט...

אין אזא טרויעריגער לאגע האט זיך געפונען רחל'ע אין יענער צייט, וואס עס קומט־פאר די דאזיגע געשיכטע. רחל'ע האט נישט געהאט אפילו פאר וועמען זיך צו קלאגען. איהרע פאטער און מוטער האבען זי געהאלטען פאר איינע א גליקליכע, און זייערע בריעף צו איהר זענען תמיד געוועזן פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאט ברוך־הוא, וואס ער האט זיי אזוי בעגליקט. און איהרע בריעף צו זיי זענען אויך געוועזן אנגעפילט מיט „ברכה והצלחה", מיט „נחת און פערגעניגען", מיט „ברוך־השם" און מיט „הלואי אויף ווייטער ניט ערגער", און האבען זיך שטענדיג אויסגעלאזט מיט „גליק און פריידען" און „פרייליכע הערצער אמן סלה".

טיעף אין הארצען האט זי געטראגען א פערדראס אויף משה־מענדל'ען, [illegible]מאי ער האט זיך געהאלטען וויטליך פון איהר און עפים אזוי ווי העכער פון איהר, עפים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטייגער איז פון א אידישען יונגענמאנטשיק א תכשיט; ער קאן זיך ניט אראפלאזען אזוי נידעריג צום ווייב, עס קומט ביי איהם אוים עפים נישט גלאט, זעהר פריקרע... אינווענינ אין הארצען אבער האט זי משה־מענדעל גאר נישט פיינט געהאט; פערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געטריי, טאקי מיט איין אמת, גאנץ בתמימות. איינמאל איז רחל'ע עפים חרוב געווארען און איז געלעגען א פאר טאג צו בעט; דעמאלט איז משה־מענדעל נישט אפגעטראטען פון איהר די גאנצע צייט, געזיפצט, געהאט יסורים, אויסגעגאנגען באמת מיט אלע כחות.

— א צער־בעלי־חיים! — האט ער געזאגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דארף רופען דעם רופא אדער דעם פעלדשער. איך קאן דאס גאר נישט צוזעהן, ווי זי ליגט נעבאך אין א העליש פייער — א צער־בעלי־חיים!

אויפ'ן דריטען טאג איז רחל'ען גרינגער געווארען. משה־מענדעל איז דאך ניט אפגעטרעטען פון איהר, און אט דא, זיצענדיג ביי איהר צוקאפענס, האט משה־מענדעל געהאט א גוטע געלעגענהייט אביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער ליעבער רחל'ען. דערצו האבען זייביידע חשק געהאט — מע מוז דעם אמת זאגען. משה־מענדעל האט זיך צוגעזעצט צו איהר גאנץ נאהענט, אזוי נאהענט, אז איהר שענער קאפ, וואס איז געווען נאר האלב צוגעדעקט מיט א. ווייס טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה־מענדל'ען און האט געווארט, טאמער וועט ער איהר עפים זאגען. משה־מענדעל האט אראפגעלאזט די אויגען אראפ. נאר אז זי האט אויסגעדרעהט דעם קאפ צום פענסטער, האט ער אויף איהר געקוקט, און אז זי האט אויף איהם א קוק געטהאן, האט ער אויסגעדרעהט דעם קאפ צום פענסטער. און אזוי האבען זיי זיך איבערגעווארפען מיט אויגען א היבש שטיקעל צייט אהן ווערטער. אינ'ם גאנצען יאהר נאך דער חתונה האט דאס דאזיגע פארפאלק געהאט אצינד א געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאר זיי האבען זיך נישט געקאנט איינשטעלען און האבען נישט געוואוסט, ווי אזוי אנצוהויבען עפים א שמועס. רחל'ע, אלס ווייבעל, האט געהאט רעכט צו ווארטען, ביז ער וועט עפים זאגען, און ער, משה־מענדעל, אלס פיינער יונגערמאן, האט געווארט, ביז זי וועט עפים זאגען — און דערווייל האבען זיי ביידע געשוויגען, דורכווארפענדיג זיך מיט די אויגען.

— וואס איז, משה־מענדעל?
— וואס „וואס איז"?
— וואס קוקסט דו?
— ווער קוקט?
— דו קוקסט.
— איך קוק?
— ווער דען קוקט?...

רחל'ע דרעהט זיך אוים מיט דעם פנים צו דער וואנד, און משה־מענדעל נעמט דאס בערדעל אין די ציינער אריין און קוקט אויף רחל'ען לאנג־לאנג און זיפצט, ביז זי דרעהט־אוים דעם קאפ צו איהם און חאפט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואס איז, משה־מענדעל?
— וואס „וואס איז"?
— וואס זיפצסט דו אזוי?
— ווער זיפצט?
— דו זיפצסט.
— איך זיפץ?
— ווען דען זיפצט?...

און דאס פארפאלק ווערד ווידער אנשוויגען. משה־מענדעל רוקט זיך צו נאך נעהענטער, הוסט זיך אוים און וויל עפים אנהויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מיין עס אקעגען דעם, וואס דו זאגסט...

However, a human being's not an ox, not a goose, content just to be well-fed. A human being can't get much pleasure from having people run after him all the time, everywhere, worshiping the very ground he treads on, always at his heels, eyeing his every last morsel, every last sip, standing over him when he sits down, sitting over him when he sleeps—in a word, clutching his entire life in their hands and not leaving anything up to him....

That was Rachel's dismal situation at the time this story takes place. Rachel didn't even have someone she could complain to. Her parents thought she was happy, and their letters to her were always full of pride, joy, and blessings to God for all He had done for them. And her letters to them were also filled with "blessings and success," with "joy and pleasure," with "Blessed Be His Name," and with "knock on wood," and they always ended with "happiness and joy," and "joyous hearts, *amen selah!*"

Deep in her heart, she bore a grudge against Moyshe-Mendel because he kept far away from her and acted kind of superior to her, not like her equal, as is the custom of a young Jewish man, a gem! He can't go down to his wife's level, it doesn't seem right to him, it's unpleasant.... But in his heart of hearts, Moyshe-Mendel didn't dislike her, on the contrary, he was devoted to her, very devoted, quite naively so, in fact. Once, Rachel was quite ill and spent a few days in bed. Moyshe-Mendel never left her side, he moaned, he worried, he exhausted his strength.

"The poor thing!" he said to his mother, and there were tears in his eyes. "We've got to call the doctor or the healer. I can't stand this, she's burning up! The poor thing!"

By the third day, Rachel got better. Moyshe-Mendel never left her side, and, sitting there, by her pillow, he now had a chance to talk a bit with his dear, lovely Rachel. To tell the truth, both of them wanted to talk. Moyshe-Mendel sat very close to her, so close that her lovely face, wrapped in a white cloth, was almost in his hands.... Rachel raised her blue eyes to Moyshe-Mendel and waited for him to say something. Moyshe-Mendel looked down. But when she turned her head towards the window, he looked at her, and when she looked at him, he turned his head towards the window. And so they kept glancing at each other for a long while without speaking. This was the first time after a whole year of marriage that the couple had a chance to talk in private, but they couldn't quite arrange it, they didn't know how to start. Rachel, being the woman, had the right to wait until he spoke, and Moyshe-Mendel, being a fine young man, waited until *she* spoke—and meanwhile, both kept silent, exchanging glances.

"What is it, Moyshe-Mendel?"
"What do you mean what is it?"
"Why are you staring?"
"Who's staring?"
"You're staring."
"I'm staring?"
"Well, who *is* staring?"

Rachel turned to the wall, and Moyshe-Mendel began chewing on his beard, gazing at Rachel for a long, long time, and sighing, until she turned her head and caught him gazing and sighing.

"What is it, Moyshe-Mendel?"
"What do you mean what is it?"
"Why are you sighing?"
"Who's sighing?"
"You're sighing."
"I'm sighing?"
"Well, who *is* sighing?"

And again they fell silent. Moyshe-Mendel moved even closer, cleared his throat, and tried to begin:

"Listen, Rachel, about what you said—"

The door burst open and in ran Dvosse-Malke with a clamor:

"For goodness' sake! Didn't I *know* the turkeys would smash my china?! He got a yen for turkeys—just like that! All at once! ... How're you feeling, Rachel? You know what? I think you've got a fever. I can tell. Didn't I warn you not to stand outdoors without a scarf! Don't ever stand outdoors without a scarf! I sent for Kussiel the healer again. Isaak-Naphtali went himself."

"Why bother, mother-in-law? It'll pass, I'm getting over it. I'm going through a transition now."

"With you, everything's a transition. A fine transition! Come, come, child, just listen to yourself! I'll have to sit down here for a while...."

And Dvosse-Malke pushed a chair over to the bed and sat down.

"You know what, Momma?" Moyshe-Mendel suddenly exclaimed. "Why don't you go to the store? I'll sit with her."

And his eyes met Rachel's eyes, and he could read in them: "Oh, Moyshe-Mendel, you've hit the nail on the head!"

"Are you kidding?!" replied Dvosse-Malke and moved closer to

פלוצים עפענט זיך די טיר און דוואָסי־מלכּה לויפט אריין מיט א ליאַרם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אַז די אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ א שאָל אָדער א טעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פאַרגלוסט אין מיטען דרי־נען!... וואָס מאַכסט דו עפּיס, רחל'ע? דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר דאַכט, אַז ביי דיר איז די „סיניע" (קרחת); איך זעה, אַז ס'איז ביי דיר א מין „סיניע". איך האָב דיר גע־זאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאָל! שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאָל! איך האָב ווידער געשיקט צו יקותיאל דעם רופא. אײַזיק־נפתלי אַליין איז זיך דורכגעגאַנגען צו יקותיאל'ען.

— למאי, שוויגער? עס וועט איבערגעהן; עס איז ביי מיר אזא איבערגאַנג.

— ביי דיר איז אַלסדינג איין איבערגאַנג. א שען איבערגאַנג! געה שוין געה, קינד, וואָס דו רעדסט! מע דאַרף זיך אַביסעל צוזעצען...

און דוואָסי־מלכּה רוקט זיך צו א בענקעל צום בעט און זעצט זיך אַנידער.

— ווייסט דו וואָס, מאַמע? — רופט זיך אָן פּלוצים משה־מענדעל. — ווייסט דו וואָס? דו געה בעסער אין קלייט אריין און איך וועל שוין זיצען אָט דאָ.

און זיינע אויגען האָבען זיך בעגעגענט מיט רחל'עס אויגען, און ער האָט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האָסט דו, משה־מענדעל, צוגעטראָפען!"...

— וויים איך וואָס דו רעדסט! — ענטפערט איהם דוואָסי־מלכּה און רוקט זיך צו נאָך נעהענטער צום בעט. — נאַ דיר גאָר אין קלייט! וואָס האָב איך דאַרט אָנגעוואָרען? די גרויסע פדיונות די היינטיגע, משטיינס געזאָגט! איך פאַרגין זיי אַלע מיינע שונאים מיט'ן גאַנצען האַרצען!... געה דו בעסער, משה־מענדעל, צו מיר אין ספּאַלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאַטענ'ס בעטעל שלאָפען. דו ביזט דאָך א גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען!

און אָט אזוי לעבט זיך אָפּ דאָס גליקליכע, נאָר דאָס געפּענ־טעטע פּאָרפאָלק, אויף אַלעם גרייטען, נאָר אָהן א פרייער מינוט, אונטער דער בעשטענדיגער אָפּעקע פון גוטע פאָטער־און־מוטער, פון געטרייע שוועהר־און־שוויגער — און נישט דער מאַן און נישט דאָס ווייב מאַכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען דאָס מזכיר איינס פאַר'ן אַנדערען. נאָר משה־מענדל'ען איז נאָך ווי עס איז: ער קוקט־אריין אין א ספר, מישט זיך אריין אין דעם פאָטער'ס געשעפטען, האָט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער טהוט אמאָל א שטיעף אין שוהל אָדער אין מאַרק; מיט איינעם וואָרט, משה־מענדעל לעבט ווי עס איז.

רחל'ע אָבער לעבט גאָרניט: זי עסט און טרינקט, פערזוכט צוואַנציג מאָל א טאָג דער שוויגער'ס איינגעמאַכטס, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, געהט זיך נישט צענויף מיט קיינעם, מחמת רב אייזיק־נפתּלי'ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אבי־מיט־וועמען", און „אבי־ווער" וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אייזיק־נפתלי'ס שנור, וואָרום דער אבי־ווער האַלט זיך פיעל לייטישער און רייכער און שענער פון אייזיק־נפתלי'ן, און אייזיק־נפתלי האַלט זיך לייטישער און רייכער פון אַלע מאַזעפּעווקער בעלי־בתּים — און אזוי ציהט זיך רחל'ע איהרע יאָהר און טעג, ווי אין געפענגעניש: ווידער געגעסען, ווידער געשלאָפען, ווידער דאָס קריגעל קאַווע, ווידער די ליעבע שוויגער מיט'ן איינגעמאַכטס, און אזוי ווייטער, א גאַנץ יאָהר כּסדר.

XII.

רחל'ע זינגט ליעדלעך.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער רחל'ע אין יענער צייט, ווען מיר האָבען זי געזעהן ביי חיים־בנציונ'ס טאָכטער אויף דער חתונה, צום שלייער־וואָרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראַכטענדיג דעם מאַזעפּעווקער מאַרק מיט די קלייטען, מיט די סעדיכעס, מיט דעם וואָגען, מיט די אומגעלומ־פּערטע אָכסען און מיט'ן שייגעצעל מיט דעם גרויסען היטעל.

אָט אין דער לאַגע האָט זיך געפונען אונזער שענע רחל'ע אין יענער צייט, ווען זי האָט צום ערשטען מאָל דערהערט דאָס זעל־טענע שפּיעלען פונ'ם געוויסען סטעמפעניו.

הערען שפּיעלען האָט רחל'ע ליעב געהאַט — אוי, האָט זי דאָס ליעב געהאַט! כּלי־זמר איז פון תּמיד אָן געווען ביי איהר דאָס חיות; האָט זי געהערט ערגיץ זינגען אָדער שפּיעלען א נייעס, האָט זי דאָס תּיכף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאַטער שטימע. דערפון האָבען איהרע עלטערען גענוג

the bed. "Go to the store?! What's the big loss? Those huge amounts I take in?! My worst enemies can have them! With all my heart! Listen, Moyshe-Mendel, why don't you go to my bedroom and take a nap on your Papa's bed! You haven't slept all night, you know!"

And that was how they lived, the happy but shackled couple, they had room and board, but never a moment to themselves, they were always under the wings of the good parents, the devoted parents-in-law. And neither the husband nor the wife grumbled, neither complained to the other. Moyshe-Mendel just kept on: He would look into a holy book, do a bit in his father's business, he had his buddies with whom he sometimes had a good time in the synagogue or the market. In a word, Moyshe-Mendel just kept living.

But Rachel didn't live at all. She ate and drank, she tasted her mother-in-law's preserves twenty times a day, never did a lick of work, never got together with other people, since Isaak-Napthali's daughter-in-law can't associate with "just anyone," and "just anyone" is not going to associate with Isaak-Napthali's daughter-in-law, for "just anyone" considers himself much finer, wealthier, and more genteel than Isaak-Naphtali, and Isaak-Naphtali considers himself wealthier and more genteel than all the householders in Mazepevke—and so time stretched on for Rachel, as in a prison: eating again, sleeping again, a cup of coffee again, a dear mother-in-law with preserves again, and so on and so on, a whole long year.

RACHEL SINGS SONGS

That was our Rachel's situation when we saw her at the wedding of Haym ben-Tsion's daughter, at the veiling lunch, standing outside by the door, gazing at the Mazepevke marketplace with its stores, market women, the wagon with the lumbering oxen and the peasant boy with the broad hat.

That was our lovely Rachel's situation at the time she first heard that entrancing music of Stempeniu's.

Rachel loved listening to music—oh, how she loved it! It had always given her so much pleasure! Whenever she heard someone singing or playing a new song, she instantly took it over and sang it in her lovely, mellow voice. her parents would beam with joy and say: "She's got a man's head. What bad luck that she was born a woman, otherwise—she would have set the world on fire...."

Her parents apparently did understand that there was some kind of ability in their daughter, something that nowadays we call "talent." But in those days, Rachel's parents assumed that her ability to take over and sing a tune was in her head because she had a man's head. Among us Jews, the head plays the most important role, more than all the two hundred forty-eight parts put together. A head, a fine little head! That's the crowning glory for us! But, be that as it may, Rachel sang like a free bird until fifteen or sixteen. Wherever she heard a cantorial piece, or a Hassidic chant, or a musician's melody, anything whatsoever, Rachel would sing it again in her own pure voice, which was a delight to hear.... But the moment she became engaged, her mother told her:

"Enough, daughter, no more twittering! You'll be living with your in-laws, and just imagine what kind of impression you'll make if you suddenly start chirping away! It's not respectable!"

Rachel, of course, understood that it wasn't proper, so she obeyed, and stopped singing.... But she didn't really stop altogether, for sometimes a crooning would burst from her of its own accord, out of habit, apparently, and how could she help it if the singing went on by itself?... When you see where the water's coming from, you can block it, but if you don't see, if you don't know—then what can you do?... However, not only when she was engaged, but even after the wedding, she would sometimes forget herself, forget what she was, and she would burst out singing as in the past, let herself go as she used to do when she was a girl. She would forget that her mother-in-law was in the room, listening to every word she sang:

Oh thee, oh right there,
In that very spot,
Two doves are standing, a pair!
Cooing a lot, and kissing a lot,
And how could they care?
Cooing a lot, and kissing a lot....

"Oh, goodness me! Oh, what am I doing? Rachel cried out

געמאַכט, אַז זי האָט זיך גאָר פֿערגעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אַמאָל, צעלאָזט גאָר אויפ׳ן אַלטען שטייגער, ווי מיידעלווייז. רחל׳ע האָט גאָר פֿערגעסען, אַז די שוויעגער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אַזוי זי זינגט:

אוי, אַט דאָרט, אַט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי!
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
נאָר וואָס פֿאַר אַ טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, אַ דונער איז מיר! נאַ דיר נאָך! — האָט רחל׳ע אויסגעשריגען און האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן, דערזעהען פּלוצים די שוויעגער.

— נישקשה, נישקשה, ווייס איך! — האָט זי די שוויעגער בערוהיגט און האָט זיך געמאַכט תמ׳עוואַטע, שמאָרענדיג מיט דער נאָז און אַריינקוקענדיג אין אַ סלאָי איינגעמאַכטס. — זעהסט דו, רחל׳ע, איך האָב מורא, אַז די אַגרעסען אונזערע זאָלען ניט אָנהויבען צוקערען; איך האָב שוין פֿאַר־אַ־יאָהרען געהאַט אַזאַ פּסק: העכער אַ האַלבער פֿוד איינגעמאַכטס איז פֿאַרפֿאַלען געוואָרען אַט אַזוי...

און ווער רעדט, פֿאַר משה־מענדל׳ען וואָלט זי ניט געזונגען פֿאַר קיין געלד: עס קומט אויס עפּיס משונה־נאַריש און זעהר פֿריקרע — נעמען עפֿענען אַ מויל פֿאַר׳ן מאַן אין די אויגען און זינגען... עס קאָן זיין, אַז משה־מענדעל וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט און וואָלט אפשר אַ גרויסער בעלן געווען דערויף. ער האָט זי געהערט אַ פּאָר מאָל אַ זינג טהון און ווייסט, אַז איהר קול איז צוקערזיס. נאָר וואָס פֿאַר אַ פּנים וואָלט ער געהאַט פֿאַר זיך אַליין, אַז ער זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצען אין דער היים — הערען דאָס ווייב זינגען ליעדלעך? אַ שענע עובדא פֿאַר אַ לייטישען יונגענמאַנטשיק! עס זאָל זיך מאַכען על פּי מקרה זי הערען — מהיכי־תיתי... און עס פֿלעגט זיך אַמאָל מאַכען, נאָר זעהר זעלטען; דעמאָלט פֿלעגט משה־מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אָנהערען און נאָכדעם געבען אַ הוסט, צו בעווייזען, אַז ער קומט כלומרשט ערשט אָן, און זיך אַריינקומען אין שטוב אַריין כלא ידע...

אַט אַזוי האָט זיך אָפּגעלעבט רחל׳ע אַ קיילעכיג יאָהר, איינע אַליין, צווישען גוטע געטרייע לייט, איבערגעגעבענע ביז לעצט, און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס׳איז איהר געווען גוט, און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס׳איז איהר געווען שלעכט. זי האָט זיך געפֿיהלט צווישען אייגענע פֿרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע, טרייע — פֿערלאָזט. זיצענדיג אַזוי פֿערזאָרגט איבער איין אַרבייט, איין אויסנייהעכטס, פֿלעגט זיך רחל׳ע, ווי איהר שטייגער איז, אונטערזינגען, און פּלוצים פֿלעגט זי אָננעמען אַ האַרצקלעמעניש און עס האָט זי געצויגען אַהין, דאָרט, וואו זי האָט פֿערבראַכט איהרע קינדער־יאָהרען.

געפֿלויגען, געפֿלויגען
די גילדענע פֿויגעל
איבער אַלע ימ׳ען;
לאָזט זשע געריסען,
גילדענע פֿויגעל,
מיין ליעבער, האַרציגער מאַמען!
געפֿלויגען, געפֿלויגען
די גילדענע פֿויגעל
איבער אַלע טייכען;
לאָזט זשע געריסען,
גילדענע פֿויגעל,
מיין ליעבען, האַרציגען טאַטען...

דוואָסי־מלכה האָט ליעב געהאַט גאַנץ אָפֿט אונטער׳גנבה׳נען זיך אויף די שפּיץ־פֿינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואָס זינגט די שנור.

— וואָס איז דיר, רחל׳ע, דו בענגסט אַהיים?

— אָך, ניין, שוויעגער! גלאַט אַזוי... — ענטפֿערט רחל׳ע שמייכלענדיג און ווישט־אויס די טרערען.

---

and pulled herself together upon catching sight of her mother-in-law.

"Now, now, it doesn't matter!" her mother-in-law calmed her down, pretending not to notice, sniffing and peering into a jar of preserves. "You know, Rachel, I'm worried the gooseberries won't turn out. I had the same rotten luck a year ago: eight quarts of preserves went bad on me...."

And needless to say, Rachel would never have sung in Moyshe-Mendel's presence for anything in the world: it would have been very silly and awfully unpleasant—opening her mouth right in front of her husband and singing....Perhaps Moyshe-Mendel wouldn't have minded, he might have been very interested. He had heard her crooning a few times and he knew that she had an angel's voice. But how would he have looked to himself if he suddenly sat down in his own home—and listened to his wife singing songs? A fine thing for a respectable young man! If he happened to hear her by chance—then okay....And it did happen, but very seldom. At such times, Moyshe-Mendel would stop, all ears, and then cough as though he were only just arriving, and enter the room as though nothing had happened....

Rachel spent an entire year like that, all alone, among good and loyal people, who were utterly devoted to her; and you can't say that her life was good, and you can't say that her life was bad. She felt alien with her relatives, solitary in her family, deserted among good, loyal people. Sitting morosely over her work, some piece of embroidery, Rachel would hum to herself out of habit, and all at once her heart would ache, and she would yearn for the place where she had spent her childhood.

Flying, flying,
The golden birds,
Over all the seas,
Say hello,
You golden birds,
To my mother dear!
Flying, flying,
The golden birds,
Over all the rivers,
Say hello,
You golden birds,
To my father dear....

Dvosse-Malke often liked to tiptoe in and eavesdrop on her singing daughter-in-law.

"What's wrong, Rachel, are you homesick?"

"Oh, no, mother-in-law....I'm just humming," answered Rachel, smiling and wiping her tears.

אָנגעקוועלט און געזאָגט: „אַ מאַנסבילשער קאָפּ אויף איהר; אַ מערכה, וואָס זי איז געבאָרען געוואָרען אַ נקבה, ווען ניט — וואָלט זי געסמאָלעט אַ וועלט"...

עס ווייזט אויס, אַז איהרע עלטערען האָבען דווקא יאָ פֿערשטאַנען, אַז עס ליגט אין זייער טאָכטער עפּיס אַ כח, עפּיס אַזאַ מין זאַך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופֿען־אָן טאַלאַנט; נאָר זיי, רחל׳עס עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אַז דער כח איהרער פֿון איבערנעמען אַ זאַך און איבערזינגען דאָס — ליגט ביי איהר אין קאָפּ, ווייל זי האָט אַ מאַנסבילשען קאָפּ. דער קאָפּ שפּיעלט ביי אונז, אידען, די גרעסטע ראָלע, מעהר אַלס אַלע צוויי־הונדערט־אַכט־און־פֿערציג אברים. אַ קאָפּ, אַ קעפּעלע! — אַט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אַנטיק. נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, ביז פֿופֿצעהן־זעכצעהן יאָהר האָט רחל׳ע געזונגען, ווי אַ פֿריי פֿויגעלע: וואו ערגיץ אַ חזנ׳יש שטיקעל, אַ „נקדישך", אַ „כבקרת", אַזוי אויך אַ חסיד׳ישער ניגון, כלי־זמר־שטיק אַלערליי, — האָט רחל׳ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען אַ מחיה נפֿשות צו הערען. נאָר קוים איז זי אַ כלה געוואָרען, אַזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פֿע, גענוג, טאָכטער, דיר צו טערעלייקען. וועסט קומען צום שוועהר־און־שוויעגער אויף קעסט און וועסט זיך נאָר פּלוצים אַנידערזעצען ברימבלען — אַ שענעם פּנים פֿאַר לייטען!

רחל׳ע, פֿערשטעהט זיך, האָט פֿערשטאַנען, אַז ס׳איז ניט לייטיש, האָט זי געפֿאָלגט און האָט אויפֿגעהערט צו זינגען... נאָר לחלוטין אויפֿהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפֿגעהערט, דען עס פֿלעגט זיך ביי איהר אַליין, אָהן איהר ווילען, אַרויסחאַפּען אַ געזאַנג, פֿון רגילות, אַפּנים, און וואָס איז זי שולדיג, אַז עס זינגט זיך פֿאַרט?... אַז מע זעהט, פֿון וואַנען דאָס וואַסער לויפֿט, קאָן מען דאָס נאָך פֿערשטעלען, אָבער אַז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פֿון וואַנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון?... ניט נאָר כלה׳ווייז, אפֿילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

XIII.

רחל'ע האָט שוין דאָס גוטע בריוועל.

מיר האָבען איבערגעלאָזט רחל'ען בשעת דעם „שלייער־וואָר־מעס" שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ'ן גרויסען מאַרק־פּלאַץ פון דער שטאָדט מאַזעפּעווקע, פערטיעפט אין איהרע מחשבות, פון וועלכע מיר האָבען אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואַהלען יונג — סטעמפּעניו'ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפען איין אויג אויף רחל'ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז אַרויסגעגאַנגען פונ'ם טיש, האָט ער אַביסעל צוגעוואַרט און איז אויך אַרויסגעגאַנגען, און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תיכף פערבונדען מיט רחל'ען אַ שמועס וועגען זיין שטאָדט מאַזעפּעווקע און וועגען איהר שטאָדט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט מיט אַלע בריקלעך, מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך, אויסגעטונקען, ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָדט יעהופּעץ האָט ער מיט איהר גערעדט; ער האָט געהערט, אַז זי איז אַמאָל געווען אין יעהופּעץ. רחל'ע האָט איהם געענטפערט איין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפּעניו אַ פרעג געטהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אייך קיינמאָל ניט געהן אויפ'ן שפּאַציער, ניט שבת, ניט יום־טוב? איהר זענט שוין דאָ כמעט אַ יאָהר, העכער אַ יאָהר, און מע זעהט אייך נאָך ניט אויף דער באַרדיטשעווער גאָס! און פאַרקליבען האָט איהר זיך אַזוי וויים, אין עק שטאָדט, און איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז איהר זענט היע... ערשט נעכטען בין איך געוואָהר געוואָרען, ווען איך האָב אייך דערזעהן... איך האָב נאָך נעכטען געוואָלט מיט אייך אַביסעל רעדען, קאָן מען ניט... איהר ווייסט דען נישט אונזערע אידישע שטעדטלעך? באַלד הויבט מען אָן צו רעדען, מע נעמט אין די מיילער אַריין... געהט זיך דורך, פאָלגט מיך, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאָס... דאָרט איז די גאַנצע שטאָדט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאָס!

רחל'ע האָט איהם קיין צייט ניט געהאַט צו ענטפערען, דען איהר געטרייע שוויגער דוואָסי־מלכה האָט בעמערקט, אַז די שנור איז ניטאָ ביי'ם טיש, איז זי געלאָפען זי זוכען, און אַז זי האָט זי געטראָפען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפּעניו'ן, האָט זי זיך אין פלוג אַביסעלע פערוואונדערט: „וואָס עפּיס אין מיטען דרינען אַט דאָ מיט איהם?" נאָר סטעמפּעניו, וואָס איז בכלל געווען אַ מזיק און אַ גרויסער בריה אין אַזעלכע ענינים, האָט זיך תיכף גענומען צו דוואָסי־מלכה'ן מיט די דאָזיגע ווערטער:

— מיר שמועסען דאָ מכח דער חתונה, מכח דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אייער שנור איז נאָך דעמאָלט געווען אַ קינד, ווען איך האָב געשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי געדענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עס פאַרשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאָס געדענקען? — האָט איהם דוואָסי־מלכה געענטפערט. — איך געדענק אָבער גוט. איך בין דעמאָלט געווען מיט מיין מאַן, און האָבען גענעכטיגט אין פעלד, — אַזאַ איין ענגשאַפט איז דעמאָלט געווען אין שטעדטעל.

— וואָס ווייסט איהר דאָס ענגשאַפט דעמאָלט! איך וועל אייך דערצעהלען שענערס... — האָט איהר סטעמפּעניו געענטפערט און האָט פערבונדען מיט דוואָסי־מלכה'ן אַ לאַנגען שמועס מכח פיעל פערשיעדענע ענינים, און אַזוי האָט ער זיך מיט איהר פעררעדט, און רחל'ע האָט זיך דערווייל אַרויסגעדרעהט און איז אַריינגעקומען צוריק אין שטוב אַריין צו דער כלה. מיר האָבען נאָך אויבען געזאָגט, אַז סטעמפּעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאַרפען דערצעהלען נאָך אַ מעלה פון איהם, היינו: אויף צו רעדען מיט אַלטע ווייבער, פּלאַפּלען, פעררעדען זיי די ציינער, ווען מע בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פּיקען די צונג; ער האָט געקאָנט די מלאכה גוט. „אַ געלערענטע מכשפה — זאָגט די וועלט — איז ערגער, ווי אַ געבאָרענע". סטעמפּעניו איז אין זיין אַרבייט געווען אַ חריף; ער איז דורכגעגאַנגען אַ גוטען חדר, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

„אַ העזה אַביסעל! — האָט זיך רחל'ע געטראַכט אין האַרצען. — זאָגען מיר, אַז איך זאָל, למען השם, זיין שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאָס! למען השם? אַנדערש וויל ער ניט? אַ השגה אַביסעל! דאָס קאָן נאָר אַ כלי־זמר!"...

מיט אַזעלכע בייזע מחשבות איז רחל'ע געקומען צוריק פון דער חתונה, און אַז עס איז געקומען דער ליעבער שבת־קודש, אַז דער שוועהר און די שוויגער און אויך משה־מענדעל האָבען זיך געלעגט רוהען און קלויבען אַביסעל עונג־שבת פונ'ם זיסען שלאָף, פון וועלכען אידען האַלטען גאָר אַ וועלט פון כמה וכמה יאָהרען, — דעמאָלט האָט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, געזעצט איינע אַליין ביי'ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאָס אַרויס, צוברומענדיג זיך אַ ליעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאָס, האָט זי דערזעהן, ווי אַלע שבת, אויסגעצוואָגענע מיידלעך, מיט רויטע און מיט בלויע סטייגגעלעך אין די צעפּ, מיט רויטע, געלע, גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנצענדיגע שיך אויף סקריפּקעס. דאָס געהען זיי אַהין, „אויפ'ן שפּאַציער", אויף דער באַרדיטשעווער גאָס. דאָרט וועלען זיי ווייזען, איינע די אַנדערע, זייערע רויטע, בלויע סטייגגעלעך, מיט זייערע רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי חאַפּען אַ קוק פון דער ווייטענס, פערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

RACHEL RECEIVES THE GOOD LETTER

We left Rachel in the middle of the veiling lunch, standing by the door and staring at the huge marketplace of the town of Mazepevke. She was deep in her thoughts, which we spoke about earlier. However, her thoughts were quickly interrupted by our bold friend Stempeniu.

This fine fellow, who had an eye on Rachel, noticed her leaving the table. He waited a bit and then went out after her. Stopping by the door, he started a conversation about his town, Mazepevke, and her town, Skvirre. He knew her town very well, all its little bridges, all its fine sights, like the palm of his hand, as they say. And he also talked to her about the city of Yehupets, he had heard she'd been there once. Rachel only replied to every tenth word.

"How come," Stempeniu asked her, "how come nobody ever sees you takin' a walk, not even on *Shabbes* or holidays? You've been livin' here for almost a year, more'n a year, and no one ever sees you on Berditchev Street. You live so far away, at the end of town, I didn't even know you were here.... I only found out yesterday when I saw you.... I wanted to rap with you a little yesterday, but I couldn't.... You know what these Jewish towns are like. You start to talk, and soon everyone else is talkin' about you.... Listen, just go for a walk on Saturday afternoon on Berditchev Street.... The whole town's out there.... Positively, you hear? Positively, Saturday afternoon, on Berditchev Street!"

Rachel didn't have time to answer, because her devoted mother-in-law Dvosse-Malke had noticed she wasn't at the table. She went to look for her, and when she found her standing outside by the door with Stempeniu, she was a bit surprised at first: "Why is she suddenly standing there with him?" However, Stempeniu, who was generally rather cunning and knew what to do in such cases, instantly turned to Dvosse-Malke:

"We're talking about the wedding, the rebbe's wedding in Skvirre.... Your daughter-in-law was still a child back then, when I played at the rebbe's wedding. She doesn't remember it at all...."

"Of course not. How is she supposed to remember?" Dvosse-Malke replied. "But I remember it very well. I was there with my husband, and we spent the night outdoors because the town was so jammed."

"Jammed?" Stempeniu went on. "I can tell you a lot more." And he launched into a lengthy conversation with Dvosse-Malke about different things, smooth-talking his way out of the predicament. And meanwhile, Rachel excused herself and went back indoors to the bride. We've already said that Stempeniu had a way with words, and we have to tell you about another quality of his: He could talk with elderly women, chatter glibly, wind them around his little finger—he had a tongue in his head, and he spoke like an angel. There's an old saying: "An educated witch is worse than a born witch." When it came to glibness, Stempeniu was a sage. He had been to a good school, as we shall see.

"He's got his nerve," Rachel thought to herself. "Ordering me to be on Berditchev Street on Saturday afternoon—positively! Positively? He won't have it any other way? What an idea! Only a musician could talk like that!"

These were the dark thoughts with which Rachel came back in to the wedding. And when the dear Holy Sabbath came, and her in-laws and also Moyshe-Mendel lay down for their naps to take a bit of Sabbath pleasure from their sweet sleep—which Jews have thought the world of since time immemorial—Rachel, as usual,sat down alone at the window and stared out into the street, humming a song to herself. There, on the street, as on every Sabbath, she saw girls with freshly washed hair, with blue ribbons in their braids, with red, yellow, green dresses, with gloves, and with shiny-new, squeaky shoes. They were going out for their "promenade" on Berditchev Street. They wanted to show off their red or blue ribbons, their red, yellow, green dresses. They wanted to have a far look, in passing, as is our custom, at the boys, at the handsome boys in cloth coats, long trousers, and with shiny vizors on their Sabbath caps. The girls would then modestly lower their eyes, and their cheeks would turn crimson with embarrassment, and their hearts.... In short, they were going to live it up!

די בחורים׳לעך, אויף די שענע בחורים׳לעך מיט די קאַרטענע קאַפּאַטקעלעך, מיט די לאַנגע הויזלעך און מיט די גלאַנצענדיגע דאַשקעס (קאַזיראַקלעך) פון די שבת׳דיגע קאַרטוזלעך. דאָרט וועלען זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך וועלען ביי זיי ווערען רויטליך פאַר חרפּה, און די הערצלעך... מיט איינעם וואָרט, דאָרט וועט זיין חי־געלעבט!

רחל׳ע ווייסט דאָס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל זי דאָס ניט וויסען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געוועזן אַ מיידעל מיט רויטע און בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַצירט מיט אַ סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאַס. אָבער איצט?

רחל׳ע קוקט זיך אַרום. אַלע שלאָפען און חראָפּען געשמאַק. אַלע! נאָר זי אַליין זיצט דאָ, ווי צווישען טוידטע, ווי צווישען אמת׳ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פערטראַכט זיך און דערמאָנט זיך איין אַלט ליעדעלע, וואָס זי האָט געזונגען אַמאָל, מיידעלוויין:

איינע אַליין,
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אַליין.
עלענד, ווי אַ שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל׳ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן... סטעמפּעניו׳ן.

— אַ גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס?! ווי קומט ער אַהער?" — האָט רחל׳ע געוואָלט פרעגען און אָפּטרעטען פון׳ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפערט און איז געוואָרען רויט, ווי אַ צוויק.

— איהר האָט מיך ניט געפאָלגט און זענט נישט אַרויסגעגאַנגען אויף דער באַרדיטשעווער גאַס? איך האָב אויף אייך אומזיסט אַרויסגעקוקט... איך האָב... איך בין... נאַט לייענט!...

און סטעמפּעניו האָט איבערגעגעבען רחל׳ען אַ צענויפגעלעגטען בויגען פּאַפּיער און איז גיך פערשוואונדען געוואָרען פון איהרע אויגען.

רחל׳ע האָט לאַנג, לאַנג געהאַלטען דעם בויגען פּאַפּיער אין איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, „מיט וואָס עסט מען דאָס?"... אַז די ערשטע איבעררראשונג איז איבערגעגאַנגען, האָט זי צענומען אַ גרויסען בויגען נאָטען־פּאַפּיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף פּשוט אידיש געשריבען, מיט אַ סך גרייזען.

„מיין ליבשטיר איינגיל פין הומיל ווען איח האָב דיין
„לעחטיק שטאָלד דערזוהין איז מער געוואָרין לעחטיק אָן
„מיינע ביידה עייגין אין אַ לעחטיק פייאר טיט מיין הארץ
„פּרענין פין גריית ליבשעווט צי דיר מיין נעשאָמע וואָת דיי־
„נע הומיל עייגין האָבין מעח מיד דיין שיין לעחטיק שטאָלד
„צי זעח גוצויגען פין דער אורשטיר שאָ ביסד מיין לייבין פין
„מיין לייבין פין מיין הארץ מיין זיילי אין טי ניט שלאָפען אין
„חאָלים דיך זייהין אָן דיר דאָח די לעחטיקי זין פינסטיר אין
„מיינע עייגין אָב דעח ליב ווי מיין זים לייבין אין חשטאַרב
„מיד אַלי עייוועריס דעח טאָמיד זייהין פאַר מייני עייגין
„אין דעח טאָמיד ליבין אין מיד דיר טאָמיד לייבין דען דעח
„אויף אימער ליבענדיר וואָת גייט אוית נאָח דייני טרייט אין
„טיט דעח פין ווייטין קישין דייני שייני עייגין

סטעמפּעניו".

פון דער „בת־מלכה" צוריק צום „בן־מלך".

לאָמיר איבערלאָזען די „בת־מלכה" און זיך אומקעהרען צום „בן־מלך". מיר וועלען פערבויגען רחל׳ען און שמועסען מכח סטעמפּעניו׳ן.

אמת, דאָס דאָזיגע בריוועל פון סטעמפּעניו׳ן, וואָס איז אויבען געקאָפּירט אות באות, איז נישט אַזוי קונציג, נאָר וואָס קאָן מען העלפען? סטעמפּעניו איז אודאי געוועזן אַ העלד, אַ שענער יונגאַטש, אַ ימח־שמו׳ניק אַ גוטער, נאָר קיין שרייבער איז ער ניט געוועזן. געהט מאַכט עפּיס! זיין פאָטער, עליו השלום, בערעל באַס, אַז ער האָט דערזעהן, ווי סטעמפּעניו האָט חשק צו שפּיעלען און לערנען וויל ער ניט קיין וואָרט, חאָטש בראָט איהם, חאָטש ברען איהם, האָט ער איהם גיך גענומען צו דער מלאכה און האָט איהם פריהער אויסגעפּרובט אויף אַלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט ד׳ער פיעדעל. און בערעל באַס, וואָס האָט געהאַט חוץ סטעמפּעניו׳ן נאָך קינדער מוזיקאַנטען, האָט געזאָגט בפירוש, אַז אין איהם, אין סטעמפּעניו׳ן, געפינט זיך איין אָדער פון׳ם זיידען, רב שמואל׳קע טראָמייט (וואָס האָט זיך פערזענליך געקענט מיט׳ן גרויסען פיעדלער פּ אַ ג אַ נ י נ י), אַזוי, אַז צו צוועלף יאָהר האָט שוין סטעמפּעניו געקאָנט „בעזעצען" אַ כלה און טאַקי אָפּשפּיעלען אַ גאַנצע חתונה. דערפאַר האָט איהם בערעל באַס בעסער ליעב געהאַט פון אַלע קינדער, וואָס זענען געגאַנגען ביי איהם אָפּגעריסען, אָפּגעשליסען, אָדער פּשוט נאַקעט און באָרפיס. און חאָטש בערעל באַס איז געוועזן אַ שטרענגער קאָמאַנדיר און פּלעגט שלעפּען סטעמפּעניו׳ן פאַר׳ן אויהער, אָדער אַזוי הרג׳ענען, שלאָגען, ממית׳ען, ברעכען דיביינער, דאָך איז סטעמפּעניו געוועזן ביי איהם דער אַנטיק, אַ ציערונג, אַ גאַנצער מאַיאָנטעק אויף דער עלטער. בערעל האָט אַלעמען אָנגעוויזען אויף סטעמפּעניו׳ן און האָט געזאָגט מיט

Rachel knew all about it. Why shouldn't she? After all, she herself had once been a girl with red and blue ribbons in her braids, and she herself once went strolling down the promenade with a bunch of girls on a Sabbath afternoon. But now?

Rachel looked around. Everybody was fast asleep and snoring heartily. Everybody! She was the only one sitting there, as though among dead people, as though among real corpses. She leaned her head on her hands, deep in thought, and remembered an old song she used to sing when she was a girl:

All alone,
As lonesome as a stone,
No one to talk to,
Only myself alone,
As lonesome as a stone,
No one to talk to—

"Good Shabbes!"

Rachel lifted her head and saw—Stempeniu.

"I said: Good Shabbes!"

"What's this? What's he doing here?" Rachel was about to ask and move away from the window.

"A good Sabbath to you too!" she replied, turning as red as a beet.

"You didn't listen to me, you didn't go out to Berditchev Street....? I kept lookin' for you for nothin'.... Well, I.... that is to say.... Well, just read this!"

And Stempeniu handed Rachel a folded leaf of paper and quickly vanished from sight.

Rachel held the sheet of paper for a long, long time, not knowing what to do with it, not understanding what it was, what it meant.... Once her initial surprise was gone, she unfolded what turned out to be a large sheet of music paper, she saw huge letters, plain Yiddish words with a lot of mistakes:

My deerest angel in the sky, wen I saw your raydiant shape, both my eyes felt raydiant in a raydiant fire with my hart, burning with grate love for you my sole wich your hevenly eyes have with your raydiant shape drawn to you from the verry first, you are my life, the life of my hart my soul I cannot sleep I dream for you are the lite in the darkness in eyes I love you like my verry owne life for ever I wership the groun you wawk on I kiss your lovely eyes from farr away

FROM THE PRINCESS BACK TO THE PRINCE

Now let's leave the princess, as we do in Jewish fairy-tales, and go back to the prince. We'll turn away from Rachel and talk about Stempeniu.

Granted, Stempeniu's letter, which is recorded above word for word, was not all that skillful. But what can you do? Stempeniu was certainly a hero, a handsome guy, a fine scoundrel, but he wasn't a writer. Go fight city hall! His father, Beryl the Bassist, may he rest in peace, saw that Stempeniu wanted to play music and refused to go to school for love or money, so Beryl decided to teach him his own trade. He had him try out all the instruments until the boy remained with the violin, and Beryl the Bassist, who had other musical children besides Stempeniu, actually said that Stempeniu had a streak of his grandfather, Shmulik the Trumpeter, who had personally know Paganini. Thus, by the age of twelve, Stempeniu could already man an instrument and play an entire wedding. That was why Beryl the Bassist loved him more than his other children, who went about in rags and tatters, or simply naked and barefoot. And even though Beryl was a martinet and used to pull Stempeniu's ear, or beat him, whip him, thrash him, break every bone in his body, the boy was nevertheless his favorite, his jewel, a gold mine for his old age. Beryl showed his son off to everyone, proudly saying, half in musician's lingo: "Just look, you bastards, my junior fiddler's gonna make bread for me in my old age. You can bet your bottom ruble."

However, Beryl the Bassist was not fated to have his beloved son with him in his old age. At fifteen, Stempeniu took off with three rubles in his pocket and an old broken fiddle under his arm, and he wandered though the world. He roamed and rambled everywhere, through so many towns and cities, with so many different bands. Stempeniu couldn't hold out anywhere for more than six months. He always had to keep moving, on and on: from Mazepevke to Stepevke, from Stepevke to Korets, from Korets to Balte, from Balte to Old Constantine, and from there to Berditchev, and on and on, until he hit Odessa. And from Odessa, he headed back—roving from shtetl to shtetl, where he could easily play, make a name for himself, enjoy his reputation. And that's what happened. Any place Stempeniu came to, the people had already heard of him. The Jews has found out that a man named

גדלות, האַלב אויף כלי־זמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אַט דער פּיטיוקעל וועט מיר געבען פּאַפּע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פאַרלאָזען".

דעם אַלטען בערעל באַס איז אָבער ניט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זעהן ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סטעמפּעניו האָט זיך צו פּופּצעהן יאָהר אָוועקגעלאָזט, מיט אַ דרייערעל אין בייטעלע און מיט איין אַלטער, צעבראָכענער פידעל אונטער'ן פאַדעלעק, וואַנדערען אויף דער וועלט. ער האָט זיך אויסגעוואַלגערט וואו איהר ווילט, אין אַ סך שטעדט און שטעדטלעך, צווישען פיעל פערשיידענע קאָמפּאַניעס כלי־זמר. מעהר ווי אַ האַלב יאָהר האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקאָנט האַלטען אויף איין אָרט. עס האָט איהם אַלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פון מאַזעפּעווקע קיין סטעפּעווקע, פון סטעפּעווקע קיין קאָרעץ, פון קאָרעץ קיין באַלטע, פון באַלטע קיין אַלט־קאָנסטאַנטין און פון דאָרטען קיין באַרדיטשעוו, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז אָדעס. און פון אָדעס האָט ער זיך אָוועקגעלאָזט צוריק — ווידער וואַנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאָן זיך לאָזען הערען, האָבען אַ נאָמען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאַקי אַזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען, האָט מען שוין געהערט פון איהם פריהער. אידען האָבען געהערט, אַז עס פאָהרט אַרום אויף דער וועלט אַ געוויסער סטעמפּעניו, וואָס מיט זיין שפּיעלען לאָזט זיך אויס די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פערשטעהן דעם רעש, וואָס עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָדט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען מיט זיין קאַפּעליע. דען סטעמפּעניו, פערשטעהט איהר, האָט צו אַכצעהן יאָהר שוין געהאַט איין אייגענע קאָמפּאַניע, און איז אַרומגעפאָהרען און האָט געשפּיעלט נאָר אויף געוויסע, רייכע חתונות, און אַזוי מיט דער צייט האָט סטעמפּעניו אָוועקגעלעגט אַלע אַנדערע קאָמפּאַניעס, ווי, למשל, די „קאַנאַטאָפּער כלי־זמר", וואָס האָבען אויך גענוג גע'שמ'ט, די „סמילער", די „וויניצער", די „שאַראַגראַדער" און נאָך פיעל בעריהמטע קאָמפּאַניעס, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אַז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקויפט, דערפאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כלי־זמר'ס מויל, און מע פלעגט אַנווינשעווען גענוג צרות מיט שלעק אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין הארצען האָט מען אויך געהאַט גענוג אַפּשיי פאַר איהם. יעדער כלי־זמר האָט געוואוסט אינווענינג, ביי זיך אין האַרצען, אַז קוים נעמט סטעמפּעניו דאָס פידעלע אין האַנד אריין, אַזוי מעגען שוין אַלע כלי־זמר זיך לעגען שלאָפען.

די חברה כלי־זמר, דאַרפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אָן ליעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספּורי־מעשיות, וואונדערליכע ערצעהלונגען, לעגענדעס אָהן אַ שיעור. אויף סטעמפּעניו'ן האָבען זיי דערצעהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פידעלע האָט מען געזאָגט, אַז עס וואַכסט פון פּאַגאַניני'ן אַליין. אַז מע האָט דערהערט, אַז סטעמפּעניו דאַרף אָנקומען מיט זיין „קאַפּעליע", האָבען איהם די שטאָדט־כלי־זמר, געוועהנליך, גענוג אָנגעשאָלטען, און ווער שמועסט זייערע ווייבער האָבען פּשוט גע־רעגענט מיט קללות, מע זאָל גאָר בעהיט ווערען.

— אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר, מע דאַרט, מע קוואַרט, מע באָרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט. וואָס איז? ראש־חודש אלול וועט זיין אַ חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט אַ רוח, אַ שלים־מזל פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַ סטעמפּעניו, און רייסט־אַרויס דעם ביסען פון די צייהן, פאַרחאַפּט זאָל ער נאָר ווערען!...

נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקויפט אין ערגיץ. ער איז געווען אַ גוט ברודערעל ביז גאָר: אָפּגעשפּיעלט די חתונה, האָט ער זיך צענויפגעקאָמפּאַניעט מיט דער חברה שטאָדט־כלי־זמר און געלאָזט מאַכען אַ וואַרעמעס מיט דער ברייטער האַנד, נישט געקאַרגט קיין שנאַפּס, פיין אונטערגעלעבט, זיך שען צעצאָהלט, און פאַר'ן אָוועקפאָהרען צעטיילט דעם קליינוואַרג מתנות. מיט איינעם וואָרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה־מענש, גאָר ליטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כלי־זמר'קעס נאָכדעם גערעדט צווישען זיך. — הערט איהר? אַ אידישע נשמה טאָר מען ניט שאַצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפּעניו געפונען חן אין די שוואַרצע אָדער בלויע אויגען פון די כלי־זמר'ס טעכטער, די מיידלעך, צו וועלכע ער האָט זיך אומעדום גע'שדכנ'ט. און ווען ער האָט געשוואָרען דעם כלי־זמר'ס טאָכטער, אַז ער איז אין איהר איינגעליעבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמעגט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר איינגעליעבט (צום מיינסטען, זענען ביי די כלי־זמר שענע טעכטער). נאָר קוים איז סטעמפּעניו אַריבערגעפאָהרען איבער דער ראָגאַטקע, אַזוי איז זיין ליעבע פערשוואונדען געוואָרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך. און געקומען אין דער צווייטער שטאָדט, האָט ער זיך ווידער באַלד איינגעליעבט אין אַ דאָרטיגען כלי־זמר'ס טאָכטער; ווידער געשוואָרען, נעחאַפּט די ערד, אַז ער ליעבט זי, אַז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעזעגענט זיך, אָוועקגעפאָהרען — און ווידער די אייגענע מעשה...

Stempeniu was vagabonding through the world, a man whose music was the end of the world. Which explains the stir caused by Stempeniu when he and his group reached that town. For of course, Stempeniu had his own group by the time he was eighteen, and they wandered about, playing only at certain weddings, rich ones. And so, in the course of time, Stempeniu beat all the other bands, for instance the Kanatop Musicians, who were quite renowned, the Smillers, the Vinitsers, the Sharagraders, and so many other famous groups that the world had been listening to.

Naturally Stempeniu didn't win any friends by taking all the plums from the other musicians, who cursed him roundly and wished him the worst. To his face, they patted him on the back; but in their hearts, they hated his guts. Every musician knew deep down that the moment Stempeniu picked up the fiddle, all the other musicians might as well go to bed.

Musicians, you must know, have always loved to exaggerate. They tell an endless wealth of fairy-tales, wondrous stories, legends. Dreadful exaggerations were heard everywhere about Stempeniu, and it was said that his violin came from Paganini himself. When people heart that Stempeniu would be coming with his band, the local musicians would naturally curse their hearts out at him, only to be outdone by their wives, whose curses would have curled the devil's hair.

"All year long, we go hungry, we starve, we borrow, we pawn, we eat our shoeleather, and what happens? The rich man has a wedding, and along comes a demon, the worst devil in the world, Stempeniu, and grabs the food from our mouths. May he rot in hell!..."

However, Stempeniu never had any real enemies. He was a good pal. When the wedding was over, he would get together with the local musicians and treat them to a lavish supper, the liquor flowed freely, they had a wild time, everybody got some money, and before Stempeniu left, he handed out presents to all the children. In a word, he was decent and respectable.

"You know," the musicians' wives said to one another afterwards. "You know, there's nothing more precious than a Jewish soul."

But most of all, Stempeniu found favor in the blue or black eyes of the musicians' daughters, the girls he got engaged to everywhere. And when he swore to a musician's daughter that he was madly in love with her, you could have believed him. For the time being, he really was in love with her (musicians usually have beautiful daughters). But the instant Stempeniu left town, his great love was gone with the wind and the smoke. And coming to the next town, he promptly fell in love again with a local musician's daughter, he swore again that he was madly in love with her, that he worshiped the ground she walked on, that he couldn't live without her, he gave her presents when he said good-bye, drove away—and went through the same thing in the next town....

We can't say that most of these affairs turned out all right for the fiancées.... True, many of his beloveds quickly forgot all about Stempeniu and married some other musician. But a few of them, very stubborn girls, put so much faith in that scoundrel, really believing he would come back, if not today then tomorrow, if not tomorrow, then the day after—until they finally began languishing and perishing. While Stempeniu was in some darkened room, kissing a musician's daughter, any number of his brides were lying somewhere else face down, weeping over their rotten luck, their beloved had forgotten them, he had deserted them, never giving them a second thought....

These were the unhappy brides that Stempeniu left in nearly every town that he passed through with his band. But you can't win them all. Sometimes your luck doesn't hold out, and it's your turn to weep and wail. Stempeniu's luck ran out on him when he least expected it. He had to get married, though that was the last thing in the world he wanted to do!

מע קאָן ניט זאָגן, אַז אַזעלכע ליעבעס האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן אַ וויסטען סוף, — געוועהנליך, פאַר איהר, פאַר דער כלה... דאָס איז אמת, אַז פיעל פון זיינע געליעבטע האָבען גיך פערגעסען אין סטעמפעניו'ן מיט זיין געביין און האָבען חתונה געהאַט פאַר אַנדערע כלי־זמר. נאָר עטליכע, זעהר איינגעשפאַרטע מיידלעך, האָבען זיך אַזוי איינגעגלויבט אין דעם דאָזיגען ימח־שמו'ניק, אַז ער וועט קומען, ניט היינט — איז מאָרגען, ניט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען און אויסגעהן, ווי אַ ליכט. אין דער צייט, ווען סטעמפעניו האָט ערגיץ בסוד, אין אַ פינסטער הייזעל, זיך געקושט מיט אַ כלי־זמר'ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז געלעגען נישט איינע פון זיינע כלות מיט'ן פנים אַראָפּ, בעוויינענדיג זייער פינסטער מזל, וואָס זייער „געליעבטער האָט זיי פערגעסען, פערלאָזט און טהוט זיי גאָר ניט דערמאָנען"...

אָט אַזעלכע אומגליקליכע כלות האָט סטעמפעניו געלאָזט כמעט אין יעדער שטאָדט, וואו ער איז דורכגעפאָהרען מיט זיין קאָמפּאַניע. נאָר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאַכט זיך אַמאָל — מע טרעפט אָן אויף אַ שלאַק, האָט מען דעמאָלט צו זינגען און צו זאָגען. סטעמפעניו'ן האָט געטראָפען איין אומגליק, וואָס ער האָט זיך גאָר אויף אַזעלכעס ניט געריכט: ער האָט געמוזט חתונה האָבען, חאָטש עס האָט זיך איהם שטאַרק ניט געוואָלט חתונה האָבען!

XV.

סטעמפעניו פערשלייערט זיך גאָר אומגעריכט.

ויהי היום איז סטעמפעניו געקומען מיט זיין קאַפּעליע קיין מאַזעפּעווקע און האָט אָפּגעשפּיעלט דריי חתונות מיט אַ מאָל, בשותפות מיט די שטאָדט־כלי־זמר, וואָס זענען צוגעשטאַנען צו איהם מיט חזקה־טענות און האָבען איהם פערשוואָרען, אַז באם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואָלטען עס זעהר שען מקיים געווען, ווען סטעמפעניו, וואָס האָט געהאַט בכלל אַ גוט האַרץ, זאָל ניט געווען מרוצה ווערען אויף שותפות.

אַזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אַנדערער האָט געדויערט אַ פּאָר טאָג, און סטעמפעניו האָט דערווייל ניט געהאַט וואָס צו טהון, האָט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכטער, אַ פיין מיידעל פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, אַ שוואַרצס און אַ גראָבס, און ער האָט זיך אין איהר רעכט איינגעליעבט, ווי דער שטייגער איז ביי איהם געווען: געקושט, געהאַלזט, געליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניו־מוצעניו, גאָר מעשה־חתן, און אַז עס איז געקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שוואַרצע מיידעל (פריידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אַז ער זאָל ניט מאַכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט געוואָרען, האָט זיך אַביסעל געקווינקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אַהין — אַהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאָלפען קיין רבונו־של־עולם. פריידעל איז געווען אַ מיידעל אַ קאָזאַק און האָט איהם גענומען אין די הענד אַריין גאָר קיין מעשה ניט, אַזוי, אַז ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס־מאָל אין אַ מזל'דיגער שעה. חברה כלי־זמר האָבען לכבוד דעם גערימטען חתן געמאַכט אַ היבשען קנאַק, און ביי'ם פיעדלער אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליעבער חתן מיט אַלע ליעבע געסט זענען זיך אַוועקגעפאָהרען אין דער אַנדערער שטאָדט, אין דער דריטער, און אַזוי ווייטער.

געוועהנליך, האָט סטעמפעניו באַלד פערגעסען אין דער גאַנצער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שוואַרצען מיידעל, מיט אַלע מיט איין אַנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, געפיהרט זיינע ליעבעס אין אַלע שטעדט, ווי ער איז געוואָהנט געווען. און אַזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט זיין קאַפּעליע — חתונות שפּיעלען, און האָט זיך געלעבט אַ גוטען טאָג. נאָר פּלוצים... עס איז ניטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט! אַלץ איז ביז אַ צייט. אויף סטעמפעניו'ן איז אויך געקומען די צייט. אַ בייזער שלאַק האָט איהם געטראָפען און אַ צרה: אַ משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען גענומען! הערט איין אומגליק:

געשפּיעלט אַזוי איינמאָל אַ חתונה אין אַ קליין שטעדטעל, ערגיץ אין מאַלאָראָסיע, און געהאַלטען סאַמע אין מיטען אַ ליעבע מיט הערשקע דעם פלייטער'ס טאָכטער (אַ גאַנץ שען מיידעל), און סטעמפעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אַז ער וועט זי געוויס נעמען, — איז אַריינגעקומען מעכטשי פּייקלער מיט'ן שלעפעריגען פנים און האָט אַ וואונק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן און אַ מורקע געטהאָן אונטער דער נאָז אויף כלי־זמר־לשון:

— געהט, סטעמפעניו, דאָרט אין הויז וואַרט אויף אייך אַ שעכטעל.

— אַ מיידעל? וואָסער אַ מיידעל?

— אַ שוואַרץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אַריין און האָט דערזעהן דאָס שוואַרצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכטער, זיין כלה פריידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפעניו? האָסט מיך נישט דערקענט? איאָ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפעניו, איך, פריידעל, דיין כלה פריידעל, ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאָכטער.

— האַ? איך ווייס, וואָס דען? איך ווייס ניט? איך ווייס! איך ווייס! נאָר ווי קומסט דו אַהער? פון וואַנען?

STEMPENIU UNEXPECTEDLY GETS MARRIED

One day, Stempeniu and his band arrived in Mazepevke. They played for three weddings in a row together with the town musicians, who argued with him about their rights and swore that if he ignored them, they would take him apart bone by bone. And they would have done a nice job of it if Stempeniu, who had a good heart, hadn't been willing to join forces.

Since there were several days between weddings and Stempeniu had nothing to do in the meantime, he got to know the daughter of Shaike the Fiddler. She was a fine girl of about twenty-two, dark and fat, and he fell madly in love with her in his usual way: He kissed her, hugged her, caressed her, brought her presents, fondled her like a fiancé, and when the time came to leave, the dark-haired girl (Freydel was her name) told him not to delay any longer, but to sign the engagement contract right away, as is the custom. Stempeniu, not used to that sort of thing, shilly-shallied, tried to talk his way out of it, but even the Good Lord couldn't help him now. Freydel was as tough as nails, she grabbed him by the hand and wouldn't let go, and presto!—the betrothal party took place, God bless them! The musicians drank themselves silly toasting the famous bridegroom, and they celebrated three days straight in Shaike the Fiddler's home, until the dear bridegroom and all the dear guests drove off to the next town, and the town after that, and so on.

Needless to say, Stempeniu promptly forgot all about the wedding and the betrothal and the dark-haired girl, and he did business as usual, that is, he had his romances in every town, as he was used to doing. And so he went from town to town with his group, playing at weddings and having a great time! When all at once— Well, nothing lasts forever in this world! Everything comes to an end. And things came to an end for Stempeniu too. Lightning struck him, and thunder. A plague raged into his young life! Just listen to his misfortune:

He was playing at a wedding in some small shtetl, somewhere in the Ukraine, while romancing Hershke the Flutist's daughter (a rather attractive girl), whom he promised to marry—when in burst Mekhtshi the Drummer with the sleepy face. He motioned to Stempeniu and whispered to him:

"Hey, Stempeniu, there's a chick waitin' for you in that house."

"A chick? What chick?"

"A dark chick with green eyes."

And Stempeniu strode over to the house and saw the dark-haired girl, the fiddler's daughter, his fiancée Freydel!

"Why're you staring like that, Stempeniu? Don't you recognize me. Just get a load of him, peeping and eyeing me. It's me, Stempeniu, me: Freydel, your fiancée, Shaike the Fiddler's daughter."

"Ha! Yeah, I know. What'd you think? I know, I know! But how'd ya get here? Where ya comin' from?"

"How I got here? On my legs, Stempeniu, on my legs. I asked directions all the way. I just arrived at Hershke's place. Where am I coming from? From home."

— ווי קום איך אהער? מיט די פיס, סטעמפעניו, מיט די פיס. קוים דערפרעגט אהער, צו הערשקע דעם פלייטיסט. פון וואנען, פרעגסט דו? פון דער היים קום איך אן.

— נו, וואס הערט זיך? ווען ביזט דו פון דער היים?

— וואס זאל זיך הערען, סטעמפעניו? ניטא קיין נייעס. ווען בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אפנים, אזוי גרויס, ווי א וואך זעכס אדער זיעבען. מיר זענען אויסגעוועזן וואו דו ווילסט. וואוהין מיר קומען צו פאהרען, זאגט מען אונז: געוועזן און אוועקגעפאהרען ווייטער. קוים, קוים מיט צרות געטראפען אויפ'ן אמת'ען וועג... נו, וואס מאכסט דו עפּיס, סטעמפעניו?

— הא? איך? גארניט! וואס זאל איך מאכען? קום, פריידעל, וואס שטעהען מיר דא? — האט ער צו איהר געזאגט, דערזעהען, אז חברה כלי־זמר הויבען זיך אן קלויבען ארום זיי און בעטראכטען דאס שווארצע מיידעל מיט די גרויסע שווארצע צעפ און מיט די גרינע אויגען.

— פון מיינעטוועגען, לאמיר געהן, — האט איהם פריידעל געענטפערט.

און סטעמפעניו האט געחאפּט אויף זיך דעם אויבערראק מיט'ן שטעקעלע אין דער האנד און האט זיך געמאכט א שפּאציער מיט פריידעל דער שווארצער איבער דער שטאדט. סטעמפעניו האט זיך ארומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האט זיך געווענדט צו איהר שוין מיט מעהר שטארקייט:

— זאג מיר נאר, איך בעט דיך, וואס הייסט דאס?

— וואס הייסט „וואס הייסט דאס"?

— אט דאס, וואס דו ביזט אהער געקומען.

— ס'א גראם! קוק איהם אן, קלאמפערשט ווייסט ער ניט, מאכט זיך גע'פגר'ט.

— הערסט דו, פריידעל? — האט איהר סטעמפעניו שוין מיט הארץ געזאגט. — הערסט דו, פריידעל? איך האב פיינט, אז מע מאכט מיט מיר אזעלכע מחזקות! איך פרעג דיך, וואס טהוסט דו דא, און דו טרייבסט מיט מיר קאטאוועסלעך?

פריידעל האט א גלאנץ געטהאן מיט'ן פייערעל פון איהרע גרינע אויגען אויף סטעמפעניו'ן, און פערווארפען מיט די הענד איהרע לאנגע שווארצע צעפּ ארונטער, האט זי זיך געווענדט צו סטעמפעניו'ן אויך ערנסט:

— וואס איך טהו דא, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפעניו! האסט אונז בײ'ם קנס־מאל געזאגט, אז נישט מעהר ווי אין צוויי וואכען ארום שרייבסט דו אונז אריין א בריוועל מכח דער חתונה אפּשטעלען; מיר האבען געווארט און געווארט העכער צוויי חדשים און האבען דערזעהן, אז פון דיר איז ניטא קיין שום ידיעה, האבען מיר זיך מיישב געווען און האבען זיך געלאזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאג, און אזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האט איין עק, ביז קוים, קוים מיט צרות, גאט האט אונז געהאלפען און מיר...

— זאג מיר נאר, פריידעל, ווער זענען די „מיר"? עפּיס זאגסט דו אלץ מ י ר זענען געפאהרען, מ י ר זענען געקומען...

— מיר ביידע. דאס הייסט: איך און מיין מאמע.

— דיין מאמע?! — האט סטעמפעניו אויסגעשריגען און האט זיך אפּגעשטעלט א דערשלאגענער. — דיין מאמע? וואס האט זי דא צו טהון?

— שא, וואס שרייסט דו אזוי, סטעמפעניו? וואס דען, אליין האסט דו געמיינט? א מיידעל פאהרט ניט אליין. א שענע זאך, כלעבען!

— יא, אבער וואס קעהר זי זיך אן מיט מיר, די מאמע דיינע? — האט זי סטעמפעניו געפרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק מיט איהר.

— א מחותנת'טע, סטעמפעניו, א מחותנת'טע קעהר זי זיך מיט דיר אן, און שפּעטער וועט זי זיך דיר אנקעהרען א שוויעגער.

— דו מיינסט טאקי, אפנים, איין אמת, פריידעל, חתונה האבען פאר מיר?

— נו, און דו, סטעמפעניו, מיינסט דאס אויף קאטאוועס?

— נארישקייטען!

— פאר וואס נארישקייטען?

— אט אזוי. איך האב עס אפילו נישט אין זינען אין דער לינקער פּיאטע.

פריידעל איז געבליבען שטעהן א מינוט און האט א קוק געטהאן סטעמפעניו'ן אין די אויגען אריין. נאכדעם האט זי זיך ארומגעקוקט אויף אלע זייטען און האט זיך שטילערהייד געווענדט צו סטעמפעניו'ן מיט די ווערטער:

— הער נאר אויס, סטעמפעניו! מיין ניט, אז דו האסט אנגעטראפען אויף א ניונקעלע, וואס ווייסט ניט, ווער עס האט זי געשלייערט. איך קען דיך גאנץ גוט, סטעמפעניו! איך ווייס, אז דו ביזט א היבשער שארלאטאן, האסט ליעב כלות אלע וואך א נייע. נאר עס מאכט ניט אויס, אלץ ביז א צייט, נישקשה... ביזט

"Well, what's happenin'? When did you leave home?"

"Happening? Nothing much, Stempeniu. No news. When did we leave home? Oh, about six or seven weeks ago. We've been everywhere! Every place we came to, we were told: 'He was here but he's already left.' We barely got on the right track.... Well, how are you, Stempeniu?"

"What?! Me? I'm all right. Why not! C'mon, Freydel, let's get away from here," he said to her, seeing that the musicians were starting to gather around them and stare at the dark girl with the black braids and the green eyes.

"Okay, let's go," Freydel replied.

And Stempeniu put on his jacket, picked up his cane, and went strolling through town with the dark-haired girl. He peered around to make sure no one was in earshot, and then he said to her more vehemently:

"Now, listen, what's this all about?"

"What do you mean: 'What's this all about?'"

"Well, why'd you come here?"

"Well, get a load of you, acting like you don't know, like you dropped dead or something!"

"Listen, Freydel," Stempeniu got more emotional. "Listen, Freydel. I don' like no one pullin' stunts like this on me! I asked you: 'What're ya doin' here?' And you start jivin' me!"

Freydel's green eyes flared up at Stempeniu and, tossing her long black braids, she snapped:

"What am I doing here, you wanna know? I've come for you, Stempeniu. At the betrothal party, you said you'd write in two weeks at the latest and let us know about the wedding date. We waited and waited for more than two months, and when we saw we wouldn't be hearing from you, we decided to go and track your ghost down ourselves, and we've been everywhere, to the ends of the earth, and it was only after lots and lots of trouble that God helped us and we—"

"Tell me, Freydel, who's 'we'? You keep saying 'we' went and 'we' came...."

"The two of us. Me and Mom."

"Your Mom?" cried Stempeniu, stopping dead in his tracks. "Your mother? What's she doin' here?"

"Stop screaming, Stempeniu! What'd you think? That I'd come alone? A girl doesn't travel alone. A fine thing! Imagine!"

"Yeah, but what does your old lady have to do with me?" asked Stempeniu, walking back with her.

"She's your future mother-in-law, Stempeniu. Your future mother-in-law. And later on, she's gonna be your present mother-in-law."

"Freydel, do you seriously intend to marry me?"

"And you didn't mean it seriously, Stempeniu?"

"It's off the wall!"

"What's off the wall!"

"Listen, gettin' hitched is the last thing in the world I wanna do."

Freydel halted for a minute and gazed into Stempeniu's eyes. Then she looked all round and finally spoke to Stempeniu very quietly:

"Just you listen to me, Stempeniu! Don't think you've met up with some dumb kid who doesn't know which side her bread is buttered on. I know you very well, Stempeniu! I know all about your carryings-on. You like getting engaged to a different girl every week, but it doesn't matter, you've sowed your wild oats, that's okay.... Basically you're all right, you've got a soft heart, you're a good-looking guy, one in a million, you're a wonderful fiddler and you can support a wife—that's why I want you and that's why I'm marrying you, on the spot! You can argue all you like, it's no use, you're wasting your time, Stempeniu, believe me. Now bend your head, I want to tell you a secret..."

And Freydel, the dark-haired girl, whispered a secret into Stempeniu's ear, and Stempeniu shuddered from head to foot. He stood there like a clay golem, in the middle of the road, unable to open his mouth, to utter a word. And then along came Mekhtshi the Drummer with his red hair, and he told Stempeniu that he was supposed to go to the town Rothschild to talk about a wedding. Stempeniu took leave of Freydel, nodding and sighing:

"I'll see you later, Freydel!"

"You're not kidding you'll see me later!" she replied, happily saying good-bye to her darling fiance Stempeniu.

All the people who saw Stempeniu at the wedding were astonished at his pale face and his absent look. It just wasn't the old Stempeniu, a better-looking corpse would have been buried posthaste! It was as though someone had whisked away his merriment, his ardor. Yes indeed, Stempeniu saw that his sweet life as a

א גוטער בטבע, האסט א ווייך הארץ, ביזט א פארשוין איינער צווישען צעהן טויזענד, שפיעלסט אויסגעצייכענט אויפ'ן פיעדעל און קאנסט געבען א ווייב ברויט, — דערפאר וויל איך דיך, און דערפאר וועל איך פאר דיר חתונה האבען, און טאקי גיך! און דאס, וואס דו שפארסט זיך, איז אומזיסט, ארויסגעווארפען דיין טרחה, סטעמפעניו, גלויב מיר, בויג זיך אן צו מיר אהער, איך וועל דיר זאגען א סוד...

און פריידעל די שווארצע האט איינגערוימט סטעמפעניו'ן א סוד אין אויהער, און סטעמפעניו איז פערציטערט געווארען מיט אלע אברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאנט עפענען קיין מויל א ווארט אויסצורעדען. און דא איז אנגעקומען מעכטשי פייקלער מיט דעם רויטען קאפ און האט איהם געזאגט, אז מע רופט איהם צום נגיד פונ'ם שטעדטעל בעשטעלען א חתונה. סטעמפעניו האט זיך מיט א וואונק אפגעזעגענט מיט פריידל'ען און האט אויסגערעדט מיט א זיפץ:

— מיר וועלען זיך נאך זעהן, פריידעל!

— ס'א שאלה אביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האט איהם פריידעל געענטפערט און האט זיך גאנץ צופריעדען אפגעשיידט פון איהר ליעבען חתן סטעמפעניו.

די אלע, וואס האבען אין יענער צייט געזעהן סטעמפעניו'ן אויף דער חתונה, האבען זיך שטארק פערוואונדערט אויף זיין בלאס פנים מיט זיין אפגעלאזטקייט: גאר ניט דער סטעמפעניו, וואס פריהער, א שענערען לעגט מען אין אין דער ערד אריין! עס איז אפגענומען געווארען זיין פריילִיכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יא, סטעמפעניו האט געפיהלט, אז דאס איז איין עק צו זיין זיס לעבען פון א פריי פויגעלע, אז דאס נעמט ער אויף זיך א יאך אויפ'ן האלז אויף תמיד, אויף אייביג. אדיע, ליכטיגער זומעראבענד מיט א וויטען שפאציער הינטער דער שטאדט מיט'ן כלי־זמר'ס טעכטערל! אדיע, לאנגע שמעקענדיגע צעפ, צעלאזטע האר, גרויסע קארע אויגען! אדיע, זילבערנע לבנה!...

אמת, סטעמפעניו האט זיך נאך אביסעל געאמפערט, געווארפען, ווי א פיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפרובט אלע מיטלען, נאר עס האט איהם געהאלפען, ווי א טוידטען באנקעס. פריידעל מיט איהר מוטער זענען געשטאנען אקעגען איהם, ווי אט יענע מתים, וואס קומען צו אונז ביינאכט אין חלום און שלעפען אונז צום בית־דין של מעלה אפגעבען דין וחשבון... און איבערהויפט האט ער געציטערט פאר איהר, פאר דער מחותנת'טע, וואס האט צענויפגעשנירעוועט דאס שווארצע פיסקעלע, ווי מיט א בענדעלע, נאר דאס פנים האט איהר אזוי געפייערט, אז זי איז געווען גרייט אלע מינוט ארויפחאפען זיך אויף סטעמפעניו'ן, ווי א ווילדע קאץ, און ארויסרייסען איהםביידע אויגען, ווען ניט פריידעל, וואס האט זי די גאנצע צייט איינגעהאלטען.

— טשעפע ניט, מאמע, וועסט נאך קאלי מאכען. דו קוק נאר און שוויג, דו היט איהם נאר די טריט, ער זאל זיך ניט אויסרייסען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאמע, סטעמפעניו איז מיינער, ער איז מיינער!...

XVI.

שמשון הגבור ביי דלילה'ן אויפ'ן שויס.

פריידעל האט זיך פער'עקשנ'ט און האט אויסגעפיהרט איהרס: זי האט חתונה געהאט פאר סטעמפעניו'ן כדת משה וישראל און האט איהם גיך אריינגענומען אין די לאפקעס אריין גאר אויף איין אנדער אופן. אביסעל האט איהר צוגעהאלפען די מאמע איהרע, וואס זי האט קוים דערלעבט דעם נחת צו ווערען א שוויגער, און סטעמפעניו האט פערזוכט דעם טעם פון גיהנם און האט זיך נישט גענארט. דאס פאר־פאלק איז אריבערגעפאהרען קיין מאזעפעווקע, און סטעמפעניו האט זיך דא בעזעצט מיט זיין קאמפאניע, ווי א שטענדיגער, אויף איין ארט.

— שוין, אויס, אויס ארומשלעפען זיך! גענוג, סטעמפעניו, גערייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האט פריידעל געזאגט צו איהר מאן, וואס איז אינגאנצען געווען איהרער, און וואס זי האט געוואלט האט זי מיט איהם אויסגעפיהרט, און דוקא מיט גוטען.

נאך דער חתונה האט זיך אנגעהויבען ביי סטעמפעניו'ן א נייע לעבען, גאר א שפאגעל־נייע לעבען. גייציג איז ביי זיך סטעמפעניו געווען נאר בחור'ווייז; קוים אבער האט ער נאר חתונה געהאט און איז אריין צו פריידל'ען אין די הענד, אזוי האט ער אנגעווארען אינגאנצען זיין שטארקייט, אינגאנצען זיין מוטה, דעם גאנצען גלאנץ. ביי זיך אין שטוב האט סטעמפעניו ניט געהאט קיין ברעקעל דעה.

— דו האב אין זינען דיינס, דיין עסק איז די קאפעליע מיט די חתונות, צו וואס טויג דיר געלט, נארעלע? — אזוי האט צו איהם פריידעל געזאגט, צוגענומען ביי איהם וואו ער האט פערדיענט ערגיץ א גראשען.

free bird was over, he was sticking his head in a yoke forever and always. Adieu, radiant summer evenings and long strolls outside of town with musicians' daughters! Adieu, long, delicious braids, undone hair, huge, black eyes! Adieu, silvery moon!...

Naturally, Stempeniu fought a bit, he struggled like a fish in a net, with his last strength, using any means he could, but it was about as useful as applying leeches to a corpse. Freydel and her mother stuck to him like those ghosts that come in a dream at night, dragging you off to face the music in the heavenly court of justice.... And he was scared to death of his future mother-in-law, who knotted up her black maw as though with a piece of string, but her face blazed as though she were all set to pounce on Stempeniu any minute like a ferocious cat and scratch both his eyes out—if it weren't for Freydel who kept holding her back.

"Leave him alone, Mama, you'll spoil everything. Just watch him, but don't say anything, keep your eye on him so he doesn't escape. It'll be all right, Mama, Stempeniu is mine, he's mine!..."

SAMSON PUTS HIS HEAD IN DELILAH'S LAP

Freydel put down her foot and got her way: She married Stempeniu according to the law of Moses and Israel, and once she got her hands on him, she really took him in hand. She got a little help from her Mama, who was finally seeing the proud and joyful day when she became a mother-in-law, and Stempeniu had a taste of hell and he was not disappointed. The newlyweds moved to Mazepevke, and Stempeniu settled down there with his band, a resident, in one place.

"It's over, Stempeniu, no more wandering around! Your traveling days are done, Stempeniu, done!" said Freydel to her husband, who was all hers now, and she did whatever she wanted to with him—or else!

After the wedding, another life began for Stempeniu, a brand-new life. He had been a spirited bachelor, but no sooner was he married and in Freydel's hands than he lost all his strength, all his courage, all his brilliance. At home, Stempeniu had no say whatsoever.

"Just remember, your business is the band and weddings. What do you need money for, silly?" That's what Freydel would say, taking every last kopek he ever earned.

Freydel was the picture of avarice. She had grown up in a very poor family and had almost never set eyes on a kopek. As a girl, she hardly ever got a ribbon or a comb, and then only with bitter tears. She went barefoot till the age of fifteen, acted as nanny to the younger children, and got more than her share of slaps from her mother as well as her father, Shaike the Fiddler, who was a drinking man. She ate next to nothing, she dressed to match her bare feet and it was only on Purim that a few kopeks came her way, for delivering Purim presents to other people's homes. She would stash those kopeks deep in her bosom, so that her Mama wouldn't trick her out of them, and she slept with her hoard until Passover, when she bought herself a ribbon or a comb. And that was Freydel's life until she reached eighteen, when she suddenly grew into a tall, a lovely, a healthy girl—ready for marriage! When Freydel got engaged to Stempeniu, she herself didn't realize how lucky she was. Only her mother, who did realize it, argued away at her, setting her straight: She ought to know that her fiancé was making a mint, but that he was a rather frivolous sort, and he spent money like it grew on trees, she shouldn't let him get away with murder, she had to keep him under her thumb, the way her mama did with her papa, Shaike the Fiddler....

When Freydel married Stempeniu, she didn't forget her mother's advice; little by little, and cleverly, she taught her husband the meaning of the word "wife," she explained that a husband can have no secrets from his wife, a wife is not an outsider, she's not a mistress, no, she's his flesh and blood, she is him and he is her. In a word, he had to know, he had to *feel* that he had a wife....

When Freydel began running her own household and kept seeing new rubles that Stempeniu earned so often, she pounced on them like a starving man spotting food. But she didn't enjoy the money. Freydel was worried that they might be penniless from one day to the next, her husband might not earn money later on, God forbid. So she made herself a little pouch and began saving kopek after kopek.

"What are you hidin'?" asked Stempeniu, noticing her movements.

"Curiosity killed the cat. Don't get any gray hairs over it, Stempeniu!" Freydel answered with a smile, and kept doing what she had to, skimping, scrimping, scanting at the market, the store,

אויף געלד איז פריידעל געווען זעהר זשעדנע. זי איז אויסגע־
וואכסען ביי זעהר ארעמע עלטערען און האט כמעט קיינמאל ניט
געזעהען קיין גראשען אין די אויגען. מיידעלוויי̈ז פלעגט איהר
אנקומען א סטיינגעלע אדער א קעמעלע זעהר שווער, מיט ביטערע
טרערען. ביז פופצעהן יאהר איז פריידעל געגאנגען בארפיס, גע־
ווען א ניאנקע דער מוטער ביי די קלענערע קינדער, געחאפט קלעפ
גענוג אי פון דער מוטער, אי פון דעם פאטער, ישעיה'קע דעם פיעד־
לער, וואס האט ליעב געהאט דעם טרונק. געגעסען האט זי קדחת,
מלובש איז זי געווען, ווי עס איז אנגעשטאנען צו די בארפיסע פיס,
און נאר פורים פלעגט איהר אריינפאלען עטליכע קאפיקעס פונ'ם
שלח־מנות, וואס זי פלעגט טראגען אין פרעמדע הייזער; די עט־
ליכע גראשען פלעגט זי בעהאלטען ווייט־ווייט אין בוזעם, בכדי די
מאמע זאל ביי איהר ניט אויסנארען, און אזוי פלעגט זי שלאפען

מיט'ן ביסעל מינץ ביז פסח, און אויף יום־טוב קויפען זיך פאר
דעם א סטיינגעלע אדער א קעמעלע. און אזוי איז פריידעל גע־
וואכסען ביז אכצעהן יאהר, ביז זי איז פלוצים אויסגעוואכסען א
הויכע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פריידעל
איז א כלה געווארען פאר סטעמפעניו'ן, האט זי אליין ניט געוואוסט
וואס פאר א גליק עס האט זי געטראפען. נאר די מאמע, וואס
האט דאס דוקא יא פערשטאנען, האט מיט איהר וועגען דעם גע־
נוג איינגע'טענה'ט, אז זי זאל וויסען, אז איהר חתן איז א געלד־
שפינער, נאר א גרויסער שארלאטאן, וואס דאס קערבעל איז ביי
איהם א ממזר, לכן זאל זי זיך ניט לאזען שפייען אין דער קאשע
און זאל האבען ביי איהם א דעה אין אלץ, אזוי ווי זי, די מאמע,
האט א דעה ביי'ם טאטען, ישעיה'קע דעם פיעדלער...

אז פריידעל האט חתונה געהאט פאר סטעמפעניו'ן, האט זי
ניט פערגעסען, וואס די מאמע האט איהר אנגעזאגט, און האט
ביסלעכווייז, מיט שכל, אנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאן הלכות
„ווייב", אז א ווייב דארף וויסען אלץ, וואס ביי'ם מאן טהוט זיך,
אז א ווייב איז ניט קיין פרעמדע, אז א אידישע טאכטער איז ניט
קיין „פאליובאווניצע", — ניין, עס איז זיין בלוט און פלייש, זי
איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דארף וויסען, ער דארף פ י ה ־
ל ע ן, אז ער האט א ווייב...

אז פריידעל איז געווארען אליין א בעל־הבית'טע פאר זיך און
האט דערזעהן אלע מאל א ניי קערבעל, וואס סטעמפעניו פער־
דיענט אזוי אפט, האט זי זיך א ווארף געטהאן אויף די קערבלעך,
ווי א הונגעריגער, אז ער דערזעהט עפיס א מאכל. נאר עס איז
איהר אבער דאס געלד ניט איינגעגאנגען. פריידעל האט זיך אליין
געזארגט, טאמער וועט מארגען ניט זיין, טאמער וועט דער מאן
שפעטער חלילה ניט פערדיענען. האט זי זיך געמאכט איין קניפעל
און דאס אנדערע, און האט אנגעהויבען צו קלויבען א גראשען צו
א גראשען.

— וואס פראטעסט דו אזוי? — האט זי סטעמפעניו געפרעגט,
בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אלט ווערען. לאז
דיך ניט אהרען, סטעמפעניו! — האט איהם פריידעל געענטפערט
מיט א שמייכעלע, און האט זיך געטהאן איהרס, אפגעשפארט,
אפגעריסען פונ'ם מארק, פונ'ם קלייטעל און פון דער יאטקע, מיט'ן
וואראמעס אויסגעקומען, ווי מיט קרעפעל־פלייש, אפטמאל ניט דער־
געסען, ניט דערטרונקען, און זיך אלץ צענויפגעשלאגען א קערבעל
אום א קערבעל. ביסלעכווייז, אז עס האט זיך צענויפגעשלאגען
היבשע עטליכע גילדען, האט זי אנגעהויבען צו מאכען הלואות אויף
א משכון און נעמען פראצענט; דאס ערשטע מאל גלאט אזוי, דורך
א צופאל, וואס א שכנה האט ביי איהר געבעטען א גמילות־חסד
און פריידעל האט איהר א טובה געטהאן — פאר וואס דען ניט? —
און נאכדעם, אז פריידעל האט דערזעהן, אז דאס געלד וואכסט גאר,
אז פון איין קערבעל ווערד מיט דער צייט צוויי, האט זי אנגע־
הויבען מיט איהר ביסעל קאפיטאל צו מאכען עסקים, אזוי לאנג,
אזוי ברייט, ביז זי איז געווארען פשוט א „וואכערניצע" מיט אלע
חן־גריבעלעך פון דער דאזיגער פראפעסיע, מיט וועלכער א גרויסער
טייל פון אונזערע נגידים, צווישען אונז רעדענדיג, פערנעמען זיך
און האבען דאס גאר ניט פיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פריידלען אזא חשק צו קלוי־
בען געלד? נישט ביי איהר טאטען, ישעיה'קע פיעדלער, נישט
ביי קיינעם פון אלע בעקאנטע כלי־זמר, האט זי דאס געקאנט זעהן.
וואו וועט איהר דען געפינען א גלייכען צו דער חברה כלי־זמר, מע
זאל זיך אזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראשען, עס זאל אזוי זיין
א קערבעל הפקר, פשוט ווי די בלאטע? די אידישע כלי־זמר —
און ווער שמועסט אין יענע יאהרען — קאן מען גלייכען צו א מין
ציגיינער, א בעזונדער פאלק, מיט א בעזונדערען זשארגאן, מיט
גאר בעזונדערע געננ; די דאזיגע חברה האט שטענדיג געלעבט
א גוטע שעה, תמיד איז געווען פורים, פרייליך, לעבעדיג, תמיד גע־

the butcher's, serving just barely enough for lunch, often not eating or drinking enough, scraping together ruble after ruble. Gradually, when she had gotten together a tidy little sum, she started lending money on security and charging interest. The first time, it just happened, it was an accident, a neighbor had asked to borrow some money, and Freydel did her the favor. Why not? And then, when she saw that the money was growing, and that one ruble became two in the course of time, she began doing business with her small capital, until she simply became a "usurer" with all the trimmings and all the stuffings of this profession, which a lot of our rich people indulge in (this is just between you and me) and don't really dislike at all....

How peculiar! Where did Freydel get her lust for hoarding money? Not from her papa, Shaike the Fiddler, nor could she have seen the like among any of the renowned musicians. Where will you find anyone comparable to musicians, who never turn over a kopek and who spend money like water. Jewish musicians—especially in those days—were like Gypsies, a special tribe, with a special jargon, and with special ways of their own. They always had a good time, it was always Purim for them, life was merry, lively, they fiddled, frolicked, fooled around, worked, carried on, played wild pranks, talked about cheery things.... When they came home to their wives, they joked, gobbled up beans and dumplings or else tightened their belts, but they were always romping, dancing, frisking, going to bed hungry, borrowing money the next day, pawning their pillows, redeeming them and then pawning them all over again. The daughters of musicians were usually joyous and frivolous creatures themselves, there were no veils on their hair or their lives....In a word, the musicians lived in paradise, with all the virtues and faults of paradise....And in such an eden, who would ever dream of worrying about tomorrow?

Naturally, Freydel's papa was no tearful sort. Shaike the Fiddler was as poor as a synagogue mouse, but a jolly and jovial mouse, and whenever he earned a ruble he caroused it away in the twinkling of an eye, as they say. And Freydel's mama liked to live well, that is to say, eat well. They hardly had a shirt to their names, but as long as there was a pillow to be pawned they always ate. "All our good luck goes straight to our bellies....How does the old proverb go? 'It's better to deal with the baker than the doctor.' Eat, drink and be merry!" That's what she'd say, Freydel's mama, who was a spendthrift even for a musician's wife.

So how did Freydel get to be the way she was? Where did she get her stinginess? Perhaps it came from want, from always being penniless in her parents' home. Or maybe it was natural with her. Maybe a stingy soul had gone astray into the musician's family and been reincarnated as Freydel.

Whatever it was, Freydel made weird grimaces, sweated, and frothed even if she only *talked* about money.

All the musicians' wives were jealous of her. "What luck!" they said in chorus.

But there was one way in which God neglected Freydel: He gave her no children. And who knows, perhaps that too was why she was utterly devoted, body and soul, to money—because the finest pleasure, the joy of children, was denied her. Generally, we see that the wives whom God has not blessed with children are nasty women, they lack the goodness, the softness of their sex. Such women can love only themselves.

And that's the sort of woman Freydel was. But it can't be said that she hated Stempeniu. Why should she? A handsome man, a paragon, a rare violinist—one in a million, and—this was the nitty-gritty—a good provider, a gold mine!

"My Stempeniu," Freydel boasted to her friends, "my Stempeniu—when he plays a note on the strings, out comes a ruble, two notes and it's two rubles, three notes—and it's three rubles. You understand?"

As far as rubles went, Stempeniu was the very opposite: money meant nothing to him. He'd play at a wedding, stuff his pockets with cash, and—before you knew it, not a kopek was left. If he had something, he gave, he shared, he lent. If he had nothing, he borrowed. In this way, Stempeniu was an artist. All he cared about was the band—present something new, perform an operatic piece, contract for a wedding, do the wedding, playing as God commanded, so that Jews licked their fingers—it was no mere scraping.

There were two things that Stempeniu loved more than anything in the world: himself and the violin. He was busy with himself all the time: bedecking and bedizening himself, curling his hair—in a word, making himself a "bachelor," as Freydel so cuttingly put it, and he would then forget all about the violin.

But when he picked up his violin, he forgot all about himself and the rest of the world. If ever he was overcome with melancholy, he would take his violin, chain the door, and then play his

אַ קאַרגע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כלי־זמר'שער משפחה און עס איז אויסגעוואַכסען אַזאַ פריידעל.

ווי די זאַך איז שוין, נאָר פריידעל האָט געמאַכט משונה תנועות, געשוויצט און געפּינעט, ווען זי האָט נאָר גערעדט אַפילו מכח געלד.

אויף איהר דאַליע האָבען איהר מקנא געווען אַלע כלי־זמר'קעס. „אַט אַ מזל!" — האָבען אויף איהר אַלע אין איין קול געזאָגט.

נאָר אין איין זאַך האָט גאָט פריידל'ען פערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער ווייסט, עס קאָן זיין, אויך דעריבער איז זי געווען אַזוי אָפּגעגעבען מיט לייב און לעבען צום געלד, ווייל דאָס בעסטע פערגעניגען, פערגעניגען פון 'קינדער, איז פאַר איהר געווען פערבאָרגען. בכלל זעהט מען, אַז די ווייבער, וואָס גאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס בייזע ווייבער; עפּיס פעהלט זיי די גוטסקייט, די ווייכקייט פון דעם דאָזיגען מין; אַזעלכע ווייבער קאָנען ליעב האָבען נאָר זיך אַליין.

פריידעל איז געווען פּונקט אַזאַ סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגען, אַז זי האָט איהם, סטעמפּעניו'ן, פיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? אַ פּאַרשוין, אַ בילד, אַ זעלטענהייט, אַ שפּיעלער איינער צווישען טויזענד און (אַט דאָס איז דער עיקר!) אַ פערדיענער, אַ גאָלדשפּינער!

— מיין סטעמפּעניו — האָט זיך פריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע ווייבער — מיין סטעמפּעניו, אַז ער טהוט אַ פיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פיעדעל — איז אַ קערבעל, צוויי פיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פיהר — איז דריי קערבלעך. פאַרשטעהט איהר מיך?

אין דעם ענין פון „קערבעל" איז סטעמפּעניו געווען פּונקט דער היפּך: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפּיעלט קיין ראָלע. אַט האָט ער אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און אָנגעשטאָפּט פולע קעשענעס מיט געלד, און אַט — פו־פאַ, ניטאָ אַ שילינגער! האָט ער געהאַט — האָט ער געגעבען, געטיילט, אַנטליהען; האָט ער ניט געהאַט — האָט ער געליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז סטעמפּעניו געווען אַיין אַרטיסט. זיין עסק איז געווען נאָר די „קאַפּעליע" — אויסשטעלען עפּיס אַ נייע זאַך, פונאַנדערשפּיעלען איין אָפּער־שטיק, בעשטעלען אַ חתונה און אָפּשפּיעלען זי, ווי גאָט האָט געבאָטען, אידען זאָלען לעקען די פינגער, ניט גלאַט ריפּסקריפּ.

סטעמפּעניו האָט ליעב געהאַט מעהר פון אַלץ אין דער וועלט צוויי זאַכען: זיך און דאָס פיעדעלע. מיט זיך האָט ער געהאַט צו טהון כמעט שטענדיג, זיך געפּוצט, געשטשאָגעלט, געגרייזעלט די האָר, מיט איינעם וואָרט — זיך „גע'בחור'ט", ווי פריידעל האָט דאָס מיט אַ שטאָך גערופען, און דעמאָלט האָט ער פערגעסען אין דעם פיעדעלע; האָט ער אָבער גענומען דאָס פיעדעלע, האָט ער פערגעסען אין זיך און אין דער גאַנצער וועלט. אַז עס איז אָנגעפאַלען אויף איהם אַ „מרה־שחורה", האָט ער זיך גענומען דאָס פיעדעלע, פערקייטעלט די טיר און האָט געקאָנט אַוועקשפּיעלען דריי שעה כסדר אייגענע פאַנטאַזיעס; וואָס עס איז איהם אַרויף אויף דער מחשבה, דאָס האָט ער געשפּיעלט. אַט האָט ער זיך צעגאָסען מיט אַ קלאָג, אַזוי יאָמערליך, אַזוי טרויעריג, אַלע מאָל שטילער און שטילער, און אַט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און איז אַוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביז עס האָט זיך ווידער אָנגעהויבען אַרויסהאַפּען ווי אַ זיפץ פונ'ם טיעפען האַרצען, און דאָס פייער איז איהם אַביסעל אָפּגעטראָטען, אָפּגעגאַנגען דער כעס, און ווייכע מעלאָדיעס, ליעבע זיסע געזאַנגען, וואָס ווייטער אַלץ טרויעריגער, האָבען זיך ווידער ווי געגאָסען אָהן איין עק, און נאָכדעם ווידער אַ ביסעל לעבעדיגער, פריילִיכער... אמת, דאָס איז געווען נישט אָפט, ניט אַלע מאָל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונמעגליך איהם אָפּצורייסען. סטעמפּעניו'ס פאַנטאַזיע האָט זיך צעקאָכט און געזעצט, ווי פון אַ קוואַל, וואָס ווייטער מיט מעהר פרישקייט.

אַ מענש מיט געפיהל, מיט אַ נשמה, האָט זיך אין אַזעלכע מינוטען זאַט נישט געקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פרייע מוזיק, וואָס לאָזט זיך גאָר ניט איבערגעבען אויף נאָטען, און עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז ער הערט אַ בקשה צום רבונו־של־עולם פון אַ פערביטערט האַרץ, עפּיס אַ מין תפלה צו זיין ליעבען נאָמען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אַזאַ מין תפלה, וואָס דאַרף און מוז אָנגענומען ווערען אויבען, דאָרט פאַר גאָט'ס שטוהל... מע דערצעהלט, אַז דער ר י ז ש י נ ע ר האָט געהאַט אַיין אייגענעם אָרקעסטער, וואָס פלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגעגעבען אַ שבח צו דעם וואָס לעבט אייביג. אודאי איז דאָס אַ געדאַנק דוקא פון אַ גרויסען מענשען, אַ השגה גאָר פון אַ הויכער פּאָעטישער נשמה.

— קיילע די גראָבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר אָפּגעבראַכט דאָס פּראָצענט פאַר יענער וואָך; און פאַר היינטיגער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!

own fantasies for three or four hours at a time, he fiddled anything that drifted into his mind. Now he would pour himself out in a lament, so dolefully, so dismally, and softer and softer. And then he would suddenly lose his temper and play louder and louder, until all at once, something like a sigh tore from the depths of his heart, and the blaze went down a bit, and his anger died out, and soft melodies, dear, sweet songs, growing sadder and sadder, came pouring out endlessly, and then he would become a little cheerier, livelier....Of course, that didn't happen often, the mood didn't sweep him up all the time, but once he was lost in his violin, there was no possibility of yanking him away. Stempeniu's imagination seethed and settled like a source—the more, the fresher.

A person with feeling, with a soul, could not possibly have heard enough of this free music, which cannot be committed to paper. It sounded like an entreaty to the Lord of the Universe from a bitter heart, a prayer to God for mercy, for compassion, the sort of prayer that has to be, that must be accepted up there, at God's Throne....It is said that the Rebbe of Rizhin had his own orchestra, which played while he intoned the praises of Him Who Lives Eternally. That was truly a thought from a great man, an idea from a lofty poetic soul.

"Oh that bitch, Fat Kaile, may she drop dead, the dirty slob. She's paid me the interest for last week, and for this week she says she can't pay me till after Sabbath!"

That was the type of conversation with which Freydel welcomed Stempeniu when he came out of his room after playing, he was still ablaze, his black eyes were shining. That was the fire in his eyes that was so attractive. The fire would flare seldom, and when his eyes met Freydel's, the fire vanished.

When Stempeniu came home after playing a wedding, Freydel would greet him with a smile, fawning on him like a kitten:

"What do you need money for, Stempeniu?" Freydel would say, shaking out all his pockets. "What good is it? What don't you have? You've got everything you need, you're not hungry, God forbid, and you don't go naked, and when you need a couple of kopeks, don't I give them to you? Why don't you let me have the money? It'll be safe with me. Just give it to me. Give it to me!"

And Stempeniu stood there like a child being punished, and Freydel twisted him around her little finger, he was like putty in her hand. Ah! What's happened to you, Stempeniu? How can such a nobody like Freydel dance on your head, and you let her lead you around by the nose, like Samson putting his head into his beloved Delilah's lap?...Ugh! Stempeniu, what a shame, what a terrible shame!

רימפּעלט, געווערטעלט זיך, געשטיעפּט, געאַרבייט, זיך לוסטיג געמאַכט, איבערגעקעהרט וועלטען, געשמויזסט מכח פריילִיכע זאַכען... געקומען אַהיים צום ווייב, געטריבען קאַטאָוועס, געחלעפּטשעט טייגלעך מיט פּאַסאָלים, אָדער גאָר געגעסען מכות, נאָר פריילִיך, מיט אַ טענצעל, מיט אַ ליצנות, הונגעריג זיך געלעגט שלאָפען, אויף מאָרגען געבאָרגט, געליהען, די קישעלעך פערזעצט, נאָכדעם אויסגעקויפט און ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע. די כלי־זמר'־שע טעכטער זענען אויך געווען, מיינסטענס, לופטיגע פריילִיכע נשמות; זייער לעבען, אַזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען פערדעקט מיט קיין שלייער... מיט איינעם וואָרט, ביי די כלי־זמר איז געוועזען אַ גן־עדן, מיט אַלע מעלות און חסרונות פון אַ גן־עדן... היינט אין אַזאַ גן־עדן ווּעמען קאָן אַרויף אויף דער מחשבה צו זאָרגען — וואָס וועט זיין מאָרגען?

פריידעל'ס טאַטע, פערשטעהט זיך, איז אויך ניט געווען קיין פערוויינטע נשמה. ישעיה'קע פיעדלער איז זיך געווען אַ רעכטער קבצן, נאָר אַ לעבעדיגער, אַ פריילִיכער קבצן, און אַז ער האָט פערדיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פערלעבט, טאַקי, ווי מע זאָגט, אין איין אָטהעם. און זי, פריידעל'ס מאַמע, האָט אויך ליעב געהאַט צו לעבען, דאָס הייסט, גוט עסען. עס איז כמעט קיין העמד נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן ס'איז נאָך געווען אַ שטיקעל קישעלע צו פערזעצען. „דאָס גאַנצע דאַברע־מזל געהט אין דער קישקע אַריין", „ווי זאָגט מען: בעסער דעם בעקער איידער דעם „רופא", „וואָס זשע דען איז דעם מענטשענס לעבען?" — אַזוי פלעגט זאָגען פריידעל'ס מאַמע, וואָס איז, אייגענטליך, געווען אַפילו צווישען כלי־זמר'קעס אַ אויסברענגערין.

ווי־זשע קומט עס פּאַרט צו פריידל'ען אַזאַ גוסט? פון וואַנען נעמט זיך צו איהר אַזאַ קאַרגשאַפט? עס קאָן זיין, אַז די דאָזיגע מעלה איז געקומען צו איהר מחמת זשעדנאַסט, מחמת זי איז תמיד געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף אַ גראָשען. אָדער ס'איז אפשר געווען ביי איהר גאָר אַ טבע־זאַך: עפּיס על־פּי טעות איז

מיט אַזאַ מין געשפּרעך, למשל, האָט פריידעל מכבד געווען סטעמפעניו'ן, ווען ער פלעגט אַרויסגעהן נאָכ'ן שפּיעלען פון זיין חדר'על, אַביסעל צוגעפלאַמט, מיט אַ גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע אויגען. דאָס איז געווען דאָס פייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט אַזוי געצויגען צו זיך. דאָס פייערעל פלעגט זיך בעווייזען זעלטען, און בעגעגענט זיך מיט פריידעל'ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פייערעל גיך בעהאַלטען, פערשוואונדען געוואָרען.

אַז סטעמפעניו האָט אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און איז געקומען אַהיים, פלעגט איהם פריידעל בעגעגענען מיט אַ שמייכעלע, זיך לאַשטשען, ווי אַ קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר געלט, סטעמפעניו? — פלעגט איהם פריידעל זאָגען און אויסטרייסלען איהם אַלע קעשענעס. — אויף וואָס דאַרפסט דו געלט? וואָס פעהלט דיר? האָסט אַלסדינג, וואָס דו דאַרפסט, ביזט ניט הונגעריג, חלילה, און נאַקעט געהסט דו אויך ניט, און אַז דו דאַרפסט אַזוי עטליכע גראָשען, געב איך דיר דען ניט? געב עס בעסער אָפּ מיר, נשמה מיינע, ביי מיר ווערט דאָס זיין גאַנץ. געב שוין. געב!

און סטעמפעניו שטעהט, ווי אַ בעשטראָפט קינד און פריידעל טהוט מיט איהם, וואָס זי וויל. ער איז איינגאַנצען ביי דער דאָזיגער שוואַרצער פריידל'ען אין די הענד. אַך, וואָס איז דאָס מיט דיר געשעהן, סטעמפעניו? אַזאַ גאַרנישט, ווי פריידעל, זאָל דיר טאַנצען אויפ'ן קאָפּ, און דו לאָזט זיך פיהרען ביי דער נאָז, פּונקט ווי שמשון הגבור ביי זיין געליעבטער דלילה אויפ'ן שוים?... פע, סטעמפעניו, אַ בזיון, כלעבען!

XVII.

סטעמפעניו ריהרט נאָך מיט איין אבר.

אַ רחמנות אויף סטעמפעניו'ן!...

נאָר עס איז ניט אַזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לעגט ניט אַזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אַז סטעמפעניו האָט ניט געהאַט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז געווען עפּיס גאָר מעשה אידינע, האָט ער אָבער דערפאַר זיך געהאַט זיין וועלטעל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פריידל'ען ניט אָנגעקעהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטעל, איז זיך סטעמפעניו געווען אַ פּריץ פאַר זיך און איז געווען, ווי מיר וועלען באַלד זעהן, גאַנץ צופריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אַוועקגעגאַנגען אַ האַלבער טאָג אויף „רעפּעטיציע", דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער גאַנצער חברה כלי־זמר אַלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אַביסעל קאַטאָוועס, אויסהערען דעם בדחנ'ס ווערטלעך און לאַכען פון מעכטשי פּייקלער, וואָס דער בדחן האָט אויף איהם ליעב געהאַט צו ווערטלען זיך, און נאָכדעם גלאַט דערצעהלען מעשיות פון דער אָדער יענער חתונה. וואָרום יעדע חתונה ביי אידען האָט זיך איהר מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן איינגעשפּאַרט, חאָטש געב איהם אַ קרענק, און וויל נישט געהן צו דער חופּה, ביז מע וועט איהם אָט דאָ אויפ'ן אָרט ניט אָפּצאָהלען דעם נדן אחת ואחת, „קלאָפּ און צעהל"; דאָרט האָט די כלה גע'חלש'ט פאַר גרויס געוויין און מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט (און דערביי זאָגט אָפּ דער בדחן אַביסעל ליצנות); אין אַ דריטען אָרט האָט זיך געטראָפען נאָך אַ שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, אַז ס'איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... און חברה שיסט־אויס אַ געלעכטער, ווי פון אַ האַרמאַט.

— וואָס איז ביי אייך פאַר אַזאַ געלעכטער דאָרט? זעה נאָר, ווי מע ראַהאַטשעט זיך! — שרייט פריידעל פון איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אַהרען! — ענטפערט איהר סטעמפעניו מיט גדלות. — אין אונזערע ענינים זאָלסט דו זיך ניט מישען, האָב איך דיר שוין הונדערט מאָל געזאָגט!

און סטעמפעניו'ן ווייזט זיך אויס אין דער מינוט, אַז ער איז דאָ אַ בעל־הבית, אַ גאַנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפעניו פערבראַכט אויף אָנטהון זיך, אויספּוצען זיך, די מלבושים און די שטיוועל, זיי זאָלען גלאַנצען, ווי אַ שפּיעגעל, פערקעמען זיך גאַנץ שיקאַנע, אונטערבויגען זיך די שענע שוואַרצע לאָקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פון דעם העמד, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען דאָס שטעקעלע אין דער האַנד, אַ שטעקעלע מיט אַ גאַלקע, אויסגעשניצט אַ פייג פון עלפענביין, און מיט אַ ברייטען שוואַרצען קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ מיט אַ גלאַנצענדיגען קאָזיראָק, אָנגערוקט ביז די אויגען. דעם קאָפּ פערריסען אַרויף, אַזוי, אַז די לאָקענס ליגען צעוואָרפען אויף די אַכסלען, געהט זיך סטעמפעניו און שפּאַציערט איבער דער שטאָדט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער בעגעגענט זיך, און געהענדיג פערביי די קלייטען, גריסט ער די יונגע ווייבלעך, די קרעמערקעס. די ווייבלעך ווערען רויטליך; זיי דערמאַנען זיך, אַז זיי זענען אַמאָל געווען מיידלעך און דעמאָלט

ALL IS NOT LOST

Poor, poor Stempeniu!...

But it's not quite what you think. You don't have to feel all that sorry for our hero. He may not have had much say in his home and he certainly didn't wear the pants there. But to make up for it, he had his world, a world of his own, which had nothing whatsoever to do with Freydel. In his world, Stempeniu was a king, and, as we shall see, he was very happy there.

First of all, he spent half the day rehearsing, that is to say, playing the new numbers over and over again with the band; they would kid around, listen to the jester's quips, and laugh at Mekhtshi the Drummer, whom the jester liked to tease. Then they would tell one another stories about some wedding or other. For every Jewish wedding has its story. At one wedding, the bridegroom dug in his heels, and, come hell or high water, he refused to go to the wedding canopy until they paid out the dowry ruble by ruble, right then and there. At another place, the bride wept so much that she fainted dead away and they could barely revive her—and all the while the jester kept cracking jokes. At a third wedding, a fine thing happened: After the dinner, when it was time to dance—And the musicians burst out laughing, like cannonfire.

"What are you guys carrying on about? Just get a load of their tomfoolery!" Freydel shouted from her room.

"Don't let it bother you!" Stempeniu replied arrogantly. "Haven't I told you a hundred times to keep your nose out of our business!"

And at that moment, Stempeniu felt like the master of the house, a true sultan in his home.

The rest of the time Stempeniu spent dressing, grooming, caring for his clothes, polishing his boots to make them shine like mirrors, combing his hair so stylishly, curling his lovely, black curls, smoothing his white dickey, and then he picked up his cane, a cane with a small knob, a fig carved out of ivory, and he donned

זענען זיי מיט סטעמפּעניו'ן געווען בעקאַנט... דעמאָלט איז געווען אַ וועלט... און היינט? ווער האָט דאָס היינט אין זינען?...

דאָך געפינען זיך נאָך אַזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבערהויפּט מיידלעך, וואָס שטעהען־אַוועק מיט סטעמפּעניו'ן אין דרויסען ביי דער טיר אַ היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון דעם און פון יענעם, מע לאַכט...

אודאי געהען אַזעלכע זאַכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט אַ שכנה און טראָגט עס אָפּ גיך דער אַנדערער, דער דריטער, און אַזוי הויבט זיך אָן אַ רעדעניש, און צו אידישער מיילער אַז מע חאַפּט זיך אַריין, נאַרט מען זיך ניט...

— וואָס איז שוין ווידער, סטעמפּעניו, פאַר אַ רעדעריי אין שטאָדט? שוין ווידער אַ מעשה?

— וואָס פאַר אַ מעשה, פריידעל?

— דיינע מעשיות... ער פרעגט נאָך! וואו צווייי, איז ער דער דריטער! די גאַנצע שטאָדט האָט מיט אונז צו טהון.

— איך ווייס ניט וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר, פריידעל.

— וואָס איך וויל האָבען? איך וויל, זאָלסט אַוועקוואַרפען דיינע אַמאָליגע גענג... שוין צייט! וואו ערגיץ אַ ווייבעל אָדער אַ מיידעל אין שטאָדט, דאַרף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אַוועקשטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זייגער שעה — ער קאָן זיך גאָר ניט אָנרעדען און גענוג!

— אַ? דו קעהרסט אודאי מיינען, וואָס איך האָב גערעדט מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס?

— נו, און אַז מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס איז זי, אַ שמיילינע, צי וואָס?

— איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכח איין עסק.

— דיינע עסקים... איך קען דיך, סטעמפּעניו!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען! אברהם־יענקעל'ס האָט חשק אַרויסצופיהרען די חתונה קיין יעהופּעץ, אַזוי איז איהם אָנגעקומען דאָס משוגעת. נו, איך האָב דערזעהן אסתר'ען, האָב איך מיט איהר געמאַכט אַ שמועס וועגען דעם. איין עבירה, למאי זאָל איך אַרויסלאָזען אַזאַ חתונה פון די הענט?

— וואָס איז איהם עפּיס אַרויסגעפאַלען יעהופּעץ, דעם משוגע'נעם כהן? — פרעגט פריידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בעווייזט זיך אַט אַ יענם פייערעל, וואָס בעווייזט זיך ביי איהר שטענדיג, ווען זי דערשמעקט נאָר געלד...

— פרעגסט קשיות אויף אַ משוגענעם? — ענטפערט איהר סטעמפּעניו, געהט־אַרויס טרוקען פון דער דאָזיגער מעשה.

און אַזוי ווערד צעריבען די מעשה, יענע מעשה און אַלע מעשיות. סטעמפּעניו איז אַ גרויסער בריה און ווייסט, מיט וואָס מע קאָן פריידל'ען נעמען.

אין דער פרעמד, אַז סטעמפּעניו איז אַרויסגעפאָהרען מיט זיין קאַפּעליע אין דער פרעמד, האָט איהם, געוועהנליך, נאָך מעהר גע־גלאַטען. דאָרט איז ביי איהם געווען, ווי זאָגט מען, אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל, און אַז סטעמפּעניו איז געקומען ערגיץ אין אַ שטעדטעל שפּיעלען אַ חתונה, האָט זיך איהם שוין ניט געגלוסט אַוועקצופאָהרען. דאָרט זענען געווען מעשיות מיט מעשיות, פריילינע און טרויעריגע גאָר אָהן אַ שיעור. הכלל, דאָס איז זיך געווען ביי סטעמפּעניו'ן אַ בעזונדערע וועלט, זיין אייגען וועלטעל, וואוהין ער האָט פריידל'ען ניט אַריינגעלאָזט בשום אופן, חאָטש זי האָט דערויף זעהר חשק געהאַט. זי האָט אפילו שוין געפּרובט אונטערקויפען מעכטשי פּייקלער, נאָר עס איז נישט געגאַנגען. דאָ, אין זיין וועלטעל, איז סטעמפּעניו געווען גאָר איין אַנדער מענש, אַ גרויסער אַנטערשייד פון יענעם סטעמפּעניו'ן, וואָס איז געווען ביי פריידל'ען אין שטוב...

סטעמפּעניו הויבט אָן זיך איינצוליעבען.

אינ'ם דאָזיגען וועלטעל האָט ביי איהם איצט רחל'ע אָנגעהויבען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע, די גרעסטע ראָלע אין זיין לעבען. מע מעג איהם גלויבען, אַז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען גאַנץ ערנסט, מיט איין אמת, דען ער האָט זיך אין רחל'ען איינגעליעבט פון דער ערשטער שעה, וואָס ער האָט זי דערזעהען ביי חיים־בנציונ'ס אויף דער חתונה.

נישט באַלד האָט סטעמפּעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשריבען. עס האָט געדויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פייערעל, וואָס רחל'עס בלויע אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט זיך רעכט צעברענט, צעפלאַקערט, אַזוי, אַז ער האָט זיך שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען, האָט ער זיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר'על, און דאָרט, וואו ער האָט געשריבען די נאָטען, און טאַקי מיט דער אייגענער פען און אויף דעם זעלבען פּאַפּיער מיט די פּאַסען, אויף וועלכע ער האָט געשריבען זיינע נאָטען, האָט ער אויך דאָס געוויסע בריוועלע געשריבען.

סטעמפּעניו האָט אַביסעל געשוויצט אויפ'ן בריוועל. דאָס שרייבען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט געלערנט שרייבען אין ערגיץ, נאָר פון זיך אַליין. אודאי איז קיין חידוש ניט, וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפּעניו אַרומגעטראָגען דאָס בריוועל ביי זיך און האָט נישט געקאָנט געפינען קיין מיטעל איבערצוגעבען עס רחל'ען. מעכטשי פּייקלער איז געווען אַ גוטער שליח אויף אַזעלכע בריוועלעך נאָר אין דער פרעמד, אָבער דאָ, וואו עס געפינט זיך אַ פריידעל, איז מעכטשי אויך אַ געפעהרליכער בריעפטרעגער. סטעמפּעניו האָט קוים דערלעבט שבת, האָט זיך אויסגעפּוצט, ווי אַ מויד, אָנגעטהאָן אַ הויכען קאַפּעליש נאָך דער לעצטער דעמאָלטיגער מאָדע, און איז אַרויסגעגאַנגען אויף באַרדיטשעווער גאַס,

a broad, black cap with a shiny vizor pulled down to the eyes. Tilting his head so that the curls were spread on his shoulder, Stempeniu went and took a walk through the town. He had his friends here, whom he would meet, and strolling past the shops, he greeted the young wives, the shopkeepers. The women flushed, they remembered they had been girls once and they had known Stempeniu back then.... Those were the days....And now? Who thought about it now?...

But still, you can find such young wives nowadays, and especially girls who stand talking to Stempeniu for a long time at the door, talking, chatting about this and that, laughing....

Naturally such things can't just happen like that, a neighbor sees them and she goes and tells another, a third one, the rumor begins, and when Jewish tongues wag about you, you'll never hear the end of it.

"What's all this gossip about, Stempeniu? have you done it again?"

"Done what again, Freydel?"

"Done what again?!...How can you ask! Everyone's gossiping about you. We're the talk of the town."

"I don't know what you want from me, Freydel."

"What I want from you? I want you to change your old habits....It's about time! Wherever there's a young wife or girl in town, you have to get to know her and stop to talk to her for three whole hours—you just can't get your fill!"

"Oh? Are you possibly referring to the fact that I was talking to Esther?"

"Oh, of course, Esther, what could be wrong with talking to Esther?! What is she anyway, a holy saint or something?!"

"I was speaking to her about a business matter."

"You and your business matters....I know you, Stempeniu!"

"Well, you oughtta know about it. Her father wants to have the wedding in Yehupets, that's a crazy whim of his. Well, I ran into Esther, so I discussed the matter with her. Wouldn't it be a drag if I let a wedding like that slip away from me?"

"How did he ever hit upon Yehupets, the lunatic!" asked Freydel, and her green eyes lit up with the fire that always flashed in them whenever she sniffed money....

"How can you ask questions about a lunatic?" replied Stempeniu, escaping the matter unscathed.

And that's how matters were taken care of, that matter and all matters. Stempeniu had a sharp mind and he knew how to get around Freydel.

Out of town, when Stempeniu went traveling with his band, he was, of course, even more successful. There he had, as the saying goes, "a kosher pot and a kosher spoon"—he could do whatever he wanted to, and when Stempeniu came to some shtetl to play a wedding, he just didn't feel like leaving it anymore. There he had "matters" upon "matters," cheerful ones and dismal ones without end. In short, that was a special world for Stempeniu, his very own world, which Freydel was not allowed to enter for anything in the world, even though she very much wanted to. She actually tried to bribe Mekhtshi the Drummer, but it didn't work. Here, in his world, Stempeniu was a new man, totally different from the Stempeniu in Freydel's house.

STEMPENIU STARTS FALLING IN LOVE

In his own world, Rachel began playing an important role for him, the most important role in his life. We can believe him when he says that his letter to her, which we saw earlier, was quite serious and truthful, for he fell in love with Rachel the moment he set eyes on her at the wedding in Haym ben-Tsion's house.

Stempeniu didn't write the letter immediately. It took a few days for the fire that Rachel's blue eyes kindled in his heart to burn forth, blaze up until he couldn't hold back anymore, he locked himself up in his room, and there, where he wrote his music, and with the same pen and on the same lined music paper, he wrote that letter.

Stempeniu sweated a bit over the letter. Writing was a chore for him, he had never learned how to write anywhere, just on his own. So it was really no wonder that he had a hard time.

Stempeniu carried the letter around for a few days, he couldn't find a way of giving it to Rachel. Mekhtshi the Drummer was a good messenger for such letters when they were out of town, but here, with Freydel around, Mekhtshi was a dangerous postman to use. Stempeniu could hardly wait for the Sabbath, he got all dolled up like a young girl, he put on a high hat in the latest fashion of the times, and went out to Berditchev Road, as on every Sabbath, to take a walk, calculating that Rachel would probably be there. But

ווי אלע שבת, צו מאכען א שפאציערגאנג, גערעכענט, אז מסתמא וועט רחל'ע אויך זיין דארט. נאר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך ארום, חאפּען א קוק אויף סטעמפעניו'ן, טהוען א שמייכעל און ווערען רויטליך — אלע זענען דא, נאר איין רחל'ע איז ניטא! דאס אנגעשריבענע בריוועלע האט איהם נישט געלאזט רוהען. עס האט איהם געצויגען צו איהר וואס ווייטער אלץ שטארקער.

„מע דארף זיך פּרובען דורכגעהן אהין, אויף יענער גאס, וואו רב אייזיק-נפתלי וואהנט, טאמער וועל איך זי בעגעגענען"... — אזוי האט זיך סטעמפעניו געטראכט און איז אזוי פּאוואלינקע צוגעגאנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פערטיעפט אין איהרע געדאנקען און האט זיך געזונגען דאס בעקאנטע ליעדעל:

איינע אליין,
עלענד, ווי א שטיין,
איך האב צו קיינעם צו רעדען,
נאר צו זיך אליין.
עלענד, ווי א שטיין,
איך האב צו קיינעם צו רעדען...

תחילת, אז זי האט דערהערט פּלוצים דעם „גוט-שבת" און דערזעהן פאר זיך שטעהן סטעמפעניו'ן, האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז דאס איז א מין חלום (זי האט סטעמפעניו'ן שוין עטליכע מאל געזעהען אין חלום...). נאר אז זי האט צענומען דאס שטיקעל נאטען-פּאפּיער און האט איבערגעלייענט סטעמפעניו'ס בריוועלע, האט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם ארט, א קוק געטהאן אין פענסטער און געזאגט צו זיך אליין:

— זיין גליק, וואס ער איז אוועקגעגאנגען: איך וואלט איהם אפּגעשפּיעלט... נא דיר גאר א סטעמפעניו!...

זי האט געחאפּט דאס בריוועל און האט דאס געוואלט ארויסשמייצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען ארויס, נאר זי האט זיך פערחאפּט, האט דאס נאך א מאל איבערגעלייענט, צענויפגעקאטשעט, ווי מע קאטשעט צענויף א מגילה, און אריינגעלעגט צו זיך אין קעשעני אריין.

רחל'עס כעס איז געווארען אלע מאל גרעסער און שטארקער, און איהר האט זיך געוואלט נאר זעהן איהם אליין, און פרעגען איהם אונטער פיער אויגען: וואס הייסט דאס? ווי אזוי רופט מען דאס? מיט וואס פאר א העזה שרייבט ער איהר אזא קווימעלע? ווער איז ער און ווער איז זי?... זי האט גענומען צו-קלערען מיטלען, ווי אזוי בעגעגענט מען זיך מיט איהם ערגיץ אין אזא ארט, וואו קיינער זאל ניט קאנען הערען וואס זיי וועלען צווישען זיך רעדען, און איז געפאלען אויף א המצאה.

XIX.

א בייטש קארעלען ביי פריידעל סטעמפעניו'ס.

— הערט איהר, שוויעגער, ווען עס זאל נישט קאסטען טייער, וואלט איך א בעלנ'טע געווען אויף א בייטש קארעלען, גוטע שווערע קארעלען.

— נו, איך האב דאך דיר שוין וויפיעל מאל געזאגט: גערה זיך דורך צו פריידעל סטעמפעניו'ס, וועסט דו דיר אויסקלויבען וואס דיין הארץ גלוסט. אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באלד. צוליעב מיר וועט זי דיר אפּגעבען ניט טייער.

אונזער שווארצע פריידעל, וואס האט זיך פערנומען מיט פּראצענט און מיט משכונות, מייסטענס קארעלען, האט ביסלעכווייז, אזוי, אויף א געלעכטער, אנגעהויבען אונטערצוהאנדלען מיט דער דאזיגער סחורה, וואס זי האט געהאט ביד גאנץ ביליג אפּצוקויפען ביי איהרע בעלי-חובות און נאכדעם דאס אראפּברענגען אויך ביליגער, ווי אלע קאראלניצעס (ווייבער וואס האנדלען מיט קארעלען), אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט טאקי אנגעהויבען דערמיט צו האנדלען אויף איין אמת מיט אלע בארדיטשעווער און מיט אלע בראדער. גאנץ מאזעפּעווקע האט שוין געוואוסט, אז א רעכטע בייטש קארעלען קריגט מען ביי פריידל'ען, ביי פריידעל סטעמפעניו'ס.

א וואונדערליכע זאך! ווי קומט צו פריידל'ען אזא פעהיגקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאנען איינרעדען? אז דוואסי-מלכה מיט דער שנור זענען אריינגעקומען צו איהר אין שטוב אריין, האט זיי פריידעל אפּגעגעבען א ברייטען ברוך-הבא:

— סקאצעל קומט! וואס מאכט איהר, דוואסי-מלכה? איהר ווייסט, אז איך האב שוין אויף אייך איין אויג פון לאנג אן?

— וואס זשע איז אזעלכעס, פריידעל?

— וואס איז, פרעגט איהר? שוין א יאהר, אז איהר האט געבראכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אריין — און גארניט! איהר זאלט דאס אמאל אריינגעהן מיט אייער שנור זיך אויסקלויבען עפּיס אזעלכעס, וואס איהר פּאסט. פע, כלעבען, דוואסי-מלכה, עס איז אזש מיר א בזיון!

— איהר זענט אודאי גערעכט, פריידעל-סערדצע, נאר וואס בין איך שולדיג, זאגט שוין אליין, אז מיין שנור וויל ניט קיין קארעלען, וויפיעל איך בעט זי?

— נאט אייך גאר א נייעס! וואס הייסט, זי וויל ניט? דאס איז ביי אייך וויל מען ניט; ביי מיר, נישקשה, וויל מען!

און פריידעל האט אין דער גיך געעפענט א גאנץ גרויסען קאסטען, גרין געפארבט, און האט אנגעהויבען ארויסציהען פון דארטען איין בינטעל קארעלען נאכ'ן אנדערען און פארלעגען פאר די קונים, מיט פיעל פערשיעדענע דבורים דערביי און מיט ווינשענישען, גאר ווי א רעכטע סוחר'טע.

he was wrong: All the young wives, all the girls were strolling about, sneaking glances at Stempeniu, smiling and turning crimson—they were all there, only Rachel wasn't there! The letter he had written gave him no peace. He felt drawn to her more and more strongly.

"I ought to try and go there, to the street where Isaak-Naphtali lives, maybe I'll find her...." Those were Stempeniu's thoughts, and so he slowly walked towards the window, where Rachel was sitting deep in her thoughts, singing that little song:

All alone,
As lonesome as a stone,
No one to talk to,
Only myself alone,
As lonesome as a stone,
No one to talk to—

At first, when she suddenly heard the "Good Shabbes" and saw Stempeniu in front of her, she thought it was a dream (she had already seen Stempeniu in several of her dreams....). But when she unfolded the small slip of music paper and read Stempeniu's letter, she stood up, looked through the window, and said to herself:

"He's lucky he went away. I would have played some music for him that he'd never forget! Oh, that Stempeniu!..."

She clutched the letter and was about to hurl it out the window, but then she faltered, read through it again, rolled it up the way you roll up a scroll, and put it in her pocket.

Rachel's anger kept getting bigger and stronger, she just wanted to see him alone and ask him privately: What was the meaning of this? What was he up to ? How dare he write her a note like that! Just who did he think he was anyway? And who did he think *she* was?...She began pondering ways of meeting him in some place where no one could overhear them, and she finally hit upon something.

A CORAL NECKLACE FROM FREYDEL

"Listen, mother-in-law, if it's not too expensive, I'd really like to have a necklace of coral beads. Good heavy coral."

"Well, how often have I told you: Just go over to Freydel and pick out whatever your heart desires. If you like, we'll go right now. For my sake, she won't charge you much."

Our dark-haired Freydel, who lent money on interest and took security, mostly coral, had gradually, almost for fun, started dealing in the coral itself, on the side, she bought it very cheap from her debtors and then offered it much cheaper than any coral vendors, and her moonlighting grew and grew until she was actually doing business with all the dealers in Berditchev and Brody. Everyone in Mazepevke knew that you could get a decent string of coral from Freydel, Stempeniu's wife Freydel.

Miraculous! Where did Freydel get her sales talent, her way of dealing with the customers, her ability to talk them into buying? When Dvosse-Malke and her daughter-in-law stepped into her house, Freydel welcomed them with open arms:

"Hello, hello! How are you, Dvosse-Malke? You know, I've had my eye on you for a long time?"

"On me? How come, Freydel?"

"How come, you ask? Why, a year ago, you brought a gem into your home—and that was that! You should have come here with your daughter-in-law at some point and picked out something for her. Why, I tell you, Dvosse-Malke, it's a crying shame!"

"You're so right, Freydel darling, but it's not my fault. What can I do if my daughter-in-law doesn't want coral, no matter how much I beg her?"

"Now that's a new one on me! What do you mean she doesn't want coral? With you, she doesn't want, but with me she will want, don't worry!"

And Freydel quickly opened a huge green chest, and began pulling out one set of coral beads after another, placing them in front of the customers, talking all the while and uttering all sorts of good wishes and compliments like a true businesswoman.

"Just look, Dvosse-Malke, if you take my word for it, you'll have your daughter-in-law buy this string of beads, may you and I be as pure as these beads. Why they're pure Orleans beads! Just try them on, if you please, on your throat, that's right. Oh, I'm absolutely envious, they look so beautiful on your white throat! Wear them in good health and may God grant that your mother-in-law can buy five strings of such big pearls a year from now. Oh, how wonderfully they dress your face! Tell me, Dvosse-Malke, you're a jewelry mayven, what's your opinion? It should only happen to me, by God!"

— זעהט איהר, דוואָסי־מלכה, אַז איהר זאָלט מיך פאָלגען, וואָלט איך אייער שנור געהייסען נעמען אָט די בייטש קאָרעלען, איך זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דאַרף גאָר האָבען נאָך אַזאַ בייטש קאָרעלען „אָרליאַנער" פּערעל!

איהר טהוט זיי נאָר אָן, זייט מוחל, אויפ'ן האַלז, אָט אַזוי אַ — אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פּאַסען אייך צו אייער ווייסען האַלז! טראָגט זיי געזונטערהייד און לאָז גאָט געבען, אַז אייער שוויעגער זאָל אייך קאָנען קויפען איבער אַ יאָהר אין דער צייט חאָטש אַזעלכע גרויסע פּערעל עפּיס אַ פינף שנירלעך. אַך, ווי זיי קליידען אייך צום פּנים! זאָגט שוין איהר, דוואָסי־מלכה, איהר זענט דאָך יאָ אַ מבינ'טע אויף קאָרעלען, לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, רבונו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פריידעל אַרויסגעחאַפּט אַ שפּיגעלע פונ'ם קאַסטען און האָט זיך געשטעלט אַקעגען רחל'ען, און די גרינע אויגעלעך האָבען געבלישטשעט ביי פריידל'ען פאַר גרויס נחת, און אַ שוויים איז איהר אַרויסגעפּראַטען פון פיעל רעדעניש מיט שבועות און מיט ווינשעניש.

— און אייער סטעמפּעניו טהוט זיך זיינס? — האָט איהר דוואָסי־מלכה געזאָגט, אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר, פון וואַנען עס האָבען זיך געלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות.

— יאָ, ער שפּיעלט דאָרטען, — האָט פריידעל געענטפערט און האָט גענומען בעווייזען נאָך אַנדערע מינים קאָרעלען, אַזוינע און אַזוינע, און דערווייל האָט זיך צווישען פריידל'ען מיט דוואָסי־מלכה'ן פערקניפּט אַ לאַנגער שמועס, ווי עס געהער צו זיין צווישען צוויי קרעמערקעס, אַז מע צערעדט זיך וועגען געשעפט.

רחל'ע איז געזעסען אין אַ זייט און האָט דעם שמועס פון דער שוויעגער מיט פריידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט געהערט איין אַנדער שמועס, איין אַנדער קול, גאָר אַנדערע ווערטער, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון סטעמפּעניו'ס פידעלע, אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען איהר געגאַנגען גלייך אין הארצען אַריין, און זי איז ערשט דעמאָלט אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, אַז דאָס פידעלע האָט אויפגעהערט צו שפּיעלען און סטעמפּעניו האָט זיך בעוויזען אויף דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען ביידע רויט געוואָרען, ווי פייער... סטעמפּעניו איז געבליבען שטעהן ביי דער טיר, ניט אַהין, ניט אַהער. און רחל'ע האָט געקוקט אויף איהם, געזאָגט בשעת מעשה דער שוויעגער, אַז עס איז שוין צייט צו געהן אַהיים. דוואָסי־מלכה האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן מיט אַ ברעך אין די הענד:

— אוי, אַ דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פאַררעדט! נו, וואָס וועט איהר ביי מיר נעמען, פריידעל, פאַר די קאָרעלען? ביי מיר טאָרט איהר ניט נעמען טייער, פריידעל. מיט מיר דאַרפט איהר האַנדלען אויף נאמנות!

— אויף ריינע נאמנות! הערט איהר, דוואָסי־מלכה, איך זאָל זיך דערווערגען מיט'ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך אַ ליגען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פאַר די קאָרעלען אַכצעהן קערבלעך, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, רבונו של עולם, מיט מיין מאַן! נאָר גאָרניט. איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואָסי־מלכה. איך געב אייך זיי אָפּ פאַר פופצעהן קערבלעך, און איך זאָל עס ניט פאַרמאָגען אויף מיין אייגענס, אויב איך פאַרדיען דערביי עפּיס, גאָטעניו!

— פופצעהן יאָק פופצעהן, צוועלף וועל איך אייך געבען, פריידעל. צוועלף קערבלעך מזומן געלט.

— אוי, געזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואָסי־מלכה, דינגט זיך נישט! — האָט פריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אָנגענומען דוואָסי־מלכה'ן פאַר ביידע הענד אויף דעם אופן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פאַר די הענד בשעת זיי געהען טאַנצען אַ פריילֿיכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערווייל רחל'ע מיט סטעמפּעניו'ן געקאָנט בחפזון איבערוואָרפען מיט אַ פּאָר ווערטער.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּיס זאָגען, סטעמפּעניו.

— איך האָב אייך אויך געוואָלט זאָגען, רחל'ע.

— איהר האָט מיר שוין געזאָגט.

— ווען?

— אינ'ם בריוועל.

— נאָך ווינציג.

— שוין צו־פיעל.

— ניין, קיין הונדערט־חלק אפילו.

— איהר האָט אַ טעות.

— איך שווער אייך ביי מיין לעבען, איך שטאַרב! וואו קאָן איך זיך מיט אייך זעהען?

— איך ווייס ניט, וואו מיר קאָנען זיך זעהען.

— סיידען פאַרנאַכט?

— וואו?

— אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס.

— ווען?

— שבת־צו־נאַכטס. איהר וועט אַרויסגעהן פון יענער זייט צום מאָנאַסטירסקען גאָרטען.

— איך קאָן ניט, איך וויל ניט.

— איהר מוזט, רחל'ע. איך בעט אייך, געהט־אַרויס אויף איין מינוט! זייט דאָרטען, איך וועל שוין וואַרטען, שבת־צו־נאַכטס, למען השם, רחל'ע...

With these words, Freydel pulled a mirror out of the chest and held it up in front of Rachel, Freydel's green eyes glittered with pride and joy, and she had worked up a sweat with all her talking and swearing and wishing.

"And is your Stempeniu working hard?" Dvosse-Malke asked, pointing to the room where rare and sweet sounds were coming from.

"Yes, he's playing," Freydel replied and began showing other strings of coral, all kinds, and meanwhile she and Dvosse-Malke got into a long conversation, which is what happens when two shopkeepers get together and talk shop.

Rachel sat on the side, not listening to their conversation. Rachel heard another conversation, another voice, other words, that could be heard from Stempeniu's violin, words that went straight to her heart, and she stood up only when the violin stopped playing and Stempeniu appeared in the doorway. Their eyes met and both he and she turned a fiery red....Stempeniu halted at the door, unsure of what to do next. And as she looked at him, Rachel told her mother-in-law that it was time to go home. Dvosse-Malke gasped and wrung her hands:

"Oh, for goodness' sake! Just look at how long we've been talking! Well, Freydel, what are you going to charge me for the beads. You can't ask too much from me, Freydel. You've got to be straight with me!"

"As straight as a ramrod! Listen, Dvosse-Malke, let me choke on the first food I eat if I tell you a lie! Sossi wanted to force eighteen rubles on me for the beads, may the Good Lord preserve me and my husband! What can I do? I hesitated—Sossi is Sossi, and you're Dvosse-Malke. I'll give them to you for fifteen rubles, and believe me, I swear on my grandmother's grave, I'm not earning a kopek on them, as God is my witness!"

"Well, fifteen is fifteen, I'll give you twelve, Freydel, twelve rubles in cash."

"Oh, the Lord preserve us, Dvosse-Malke, don't haggle!" shouted Freydel heatedly, grabbing Dvosse-Malke's hands as if they were about to dance a jig.

In that moment, Rachel and Stempeniu could quickly exchange a few words.

"I want to tell you something, Stempeniu."

"I want to tell you something too, Rachel."

"You already did tell me something."

"When?"

"In the letter."

"It wasn't much."

"It was too much."

"No, it wasn't even one one-hundredth."

"You're wrong."

"I swear by my life, I'm dying! Where can I meet you?"

"I don't know where we can meet."

"In the evening?"

"Where?"

"On Monastery Street."

"When?"

"Saturday night. You can go out on the other side to Monastery Garden."

"I can't, I won't."

"You have to, Rachel. Please, just come out for a minute! Be there, I'll wait for you, on Saturday night, for God's sake, Rachel...."

"I won't come."

"You will come, Rachel, you will come!..."

"Well, daughter," called Dvosse-Malke. "Come on, let's go home. We barely got it for fourteen rubles. Why, I didn't realize you were such an expert businesswoman, Freydel!"

"Oh, Dvosse-Malke, God preserve you, you're a hard bargainer, upon my word! Good day to you and stay well! Wear the necklace in the best of health! Use it in the best of health! May it last forever, and may you live even longer!"

"She can go on crutches, the bitch, the way she haggled me to death!" said Freydel to Stempeniu, closing the door behind them. "And that daughter-in-law, the white heifer, she just sits there and keeps her mouth shut. She looks about as good in that coral as a pig!..."

— איך וועל ניט זיין.

— איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...

— נו, טאכטער, — האט זיך אנגערופען דוואסי־מלכה, — קום, לאמיר געהן אהיים. קוים אויסגעדונגען פאר פערצעהן קארבען. א, איך האב גאר ניט געוואוסט, פריידעל, אז איהר זענט אזא בריה א סוחר'טע!

— ע, דוואסי־מלכה לעבען, געזונט זאלט איהר מיר זיין, איהר קאנט זיך גוט דינגען, נישקשה, א גוטען טאג, געהט געזונט! טראגט געזונט! פארניצט געזונט! צערייסט געזונט!

— אויף קוליעס זאל זי געהן, ווי זי האט דאס מיר אויסגעקאכט דאס וואסער! — האט פריידעל געזאגט צו סטעמפעניו'ן, צוגעמאכט נאך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע טעלעצע, זיצט זיך און שווייגט. עס פאסט איהר אזוי די קארעלען, ווי א חזיר פאטשערקעס...

XX.

נאך א מאל קארעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קארעלען, האט זי די שוויגער צוגעפיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמייכעל, גלייך ווי זי וואלט דא געוואונען מי יודע וואס.

— וואס זאגסט דו, אייזיק־נפתלי, אויף די קארעלען? א מציאה, טאקי א כשר'ע מציאה!

אייזיק־נפתלי איז צוגעגאנגען נאהענט צו רחל'ען, האט זיך שטארק איינגעקוקט, ווי א רעכטער מבין, האט א שמארע געטהאן מיט דער נאז און א פרעג געטהאן:

— וואס האסט דו באצאהלט פאר זיי, וויפיעל?

— נו, טרעף, ביזט דאך עפּיס א סוחר. נו, אדרבה, טרעף? — האט איהם דוואסי־מלכה געזאגט מיט א שמייכעלע.

— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואלוועל?

— אז איך זאג דיר א מציאה, שוטה, א מציאה, ווי ביי א גנב! מאהל דיר, איך האב זיך גענוג אנגעהאריקעט, אויסגעקאכט דאס וואסער מיט דער דאזיגער מאכליארקע, די כלי־זמר'קע, א סיפּע איהר אין פנים! נו־נו, זי קאן זיך גוט דינגען, איין אמת'ע סעדיכע! דער רוח ווייסט זי, וואו און ווען זי האט זיך עס אזוי אויסגעלערענט! א פּיסקעלע ביי איהר — טאקי נאר אויף שרייפלעך, פּעך און שוועבעל אוים איהר מויל, און אז זי רעדט מיט א קונה, פּינעט זי, ווי א העכט, א מיתה משונה זאל אויף איהר קומען, אויף דער סטעמפּעניוכע!... נו, וואס שווייגסט דו, אייזיק־נפתלי? זאג שוין, לאמיר הערען דיין מבינות, וואס, אשטייגער, דארפען קאסטען אט די קארעלען?

— אט די קארעלען וואס דארפען קאסטען? — האט אייזיק־נפתלי געענטפערט, אנגענומען זיך ביי דער בארד. — אט די קארעלען דארפען קאסטען אזוי גרוים, אזוי גרוים, — שא נאר, לאם איך דיר זאגען אקוראט, איך זאל מיך ניט אפּנארען, — א מציאה, זאגסט דו, א מציאה? אויב זיי זענען א מציאה, האסט דו באדארפט פאר זיי באצאהלען נישט ווינציגער ווי זעכסטהאלבען קערבלעך, נאר ווערטה זענען זיי אלע זיעבען.

— לאקש!!! — האט דוואסי־מלכה אויסגעשאסען, ווי פון א הארמאט, און אייזיק־נפתלי האט אזש א ציטער געטהאן און אפּגעטראטען אין א זייט. — לאקש איינער! בהמה בצורת פערד! אזא בייטש קארעלען — זעכסטהאלבען קערבלעך?! משוגענע לעמעשקע! א שטומער וואלט דאך עס ניט אויסגערעדט אין א יאהר! האסט אויגען, צי ניין? נא, קוק זיך צו, דו אפּגעריסענער נאר!

און דוואסי־מלכה האט אנגענומען רחל'ען פאר א האנד, האט זי צוגעפיהרט צום שוועהר, איהר אויפגעהויבען דעם קאפּ און בעוויזען אייזיק־נפתלי'ן די מציאה, געשאטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק־נפתלי נעבאך האט געשמארעט מיט דער נאז, געפינטעלט מיט די אויגען און מורא געהאט שוין אויסרעדען אווארט. ביז גאט האט זיך אויף איהם דערבארעמט און ס'איז אנגעקומען משה־מענדעל מיט'ן שטעקעלע פון'ם מארק — האט שוין משה־מענדעל גענומען שאצען די קארעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שעעם, ווייסען האלז, און האט געטראפען, אז זיי דארפען קאסטען, בלי גוזמא, א דרייערעל... דא האט זיך דוואסי־מלכה אזוי צעפלאמט, אז זי האט זיך אזש צעוויינט, ווי א קליין קינד, פאר גרוים דאסארע, וואס קיינער האט נישט פערשטאנען, וואס פאר א גרויסע מציאה זי האט געהאנדעלט, און אפשר פאר הארצוועהטיג, וואס סטעמפּעניוכע האט זי אזוי גראב אפּגענארט.

— דיך א סוחר! — האט זי געזאגט צו משה־מענדל'ען. — פונקט אזא מבין, ווי דער טאטע זיינער! וואס עפּיס א דרייערעל, זוהנא? פאר וואס ניט וועניגער?

CORAL AGAIN

When Rachel came home with her coral necklace, her mother-in-law took her over to the father-in-law, smiling so happily as though she had won God knows what.

"What do you say to these beads, Isaak-Naphtali? A bargain, honestly, a fantastic bargain!"

Isaak-Naphtali went up to Rachel, took a hard look, like a real expert, sniffed, and then asked:

"What did you pay for them?"

"See if you can guess, you're a businessman, so to speak. Well, c'mon, try and guess," said Dvosse-Malke with a smile.

"I can't tell whether they were expensive or cheap."

"If I say it's a bargain, silly, then it's a bargain, a real steal! Believe me, I did enough dickering and haggling with that cheating bitch, that musician's wife, may she drop dead! Oh boy, can she ever bargain, she's a real market woman. The devil only knows where and when she go her training! And what a mouth she's got, she foams like boiling milk—I hope she kicks the bucket, that lousy bitch!... Well, cat got your tongue, Isaak-Naphtali? C'mon, let's hear your expert opinion, what do you think the coral should cost?"

"What this coral should cost?" repeated Isaak-Naphtali, stroking his beard. "Now, let's see, these beads should cost, about, well about—Wait, I'll tell you exactly how much, I don't want to make a mistake—a bargain, you say, a bargain? Well, if it's a bargain, then you paid no less than five and a half rubles, but it's worth a full seven."

"Asshole!" Dvosse-Malke shot out like a cannon, and Isaak-Naphtali quaked and stepped aside. "You asshole! You shithead! A coral necklace like this—five and a half rubles? You crazy idiot! A deaf mute wouldn't have said that in a year! Don't you have eyes in your head? Take a good look, you big moron!"

And Dvosse-Malke grabbed Rachel's hand, pulled her over to her father-in-law, pushed up Rachel's head, and showed Isaak-Naphtali the bargain, while spouting insults and curses. Poor Isaak-Naphtali sniffed and blinked, afraid to say a word. Until God took pity on him and in walked Moyshe-Mendel with his cane, he was coming from the marketplace—and now he began estimating the price of the beads on Rachel's lovely white throat and he guessed they must have cost in the neighborhood of three rubles.... Dvosse-Malke blazed up in such fury that she practically burst out crying like a little child, she was grief-stricken that no one understood what a big bargain she had gotten and perhaps she was heart-broken that Stempeniu's wife had so grossly deceived her.

"And you call yourself a businessman?!" she shouted at Moyshe-Mendel. "You're as big an expert as your father! Three rubles, sonny-boy? Why not less?!"

"Because they're not worth more, they're very plain beads. I've seen coral beads in my time, Mama. You can believe me, I've seen really valuable coral necklaces...."

All day long, the three of them argued and bickered about the coral necklace.

"You'd give me a lot more pleasure if you shot a bullet into my heart," screamed Dvosse-Malke, "rather than saying 'five and a half' to me! Okay, let her cheat me, the bitch. I hope she gets the plague—no one's ever cheated me!—Fine, I hope God strikes her dead, her and that Stempeniu of hers. But why pour salt into my wounds and say 'five and a half' to me? You and your goddamn 'five and a half'! I hope she gets five and a half dozen boils on her body and five and a half fevers in her liver! I swear, I'm going to get my money and my blood back from her, like from a dog's teeth! You can believe me! But how can you torment me with 'five and a half'!"

The whole scene was so unpleasant for our Rachel that she took the coral beads from her throat and hid them deep, deep down in a chest, intending never to wear them again as long as she lived. The thing that annoyed our Rachel most was that Moyshe-Mendel was so absorbed in fighting with his mother over the beads that he didn't even come over to Rachel as he should have done, as is right and proper, to say: "Wear them in good health." They had led her around by the hand all day and peered at her necklace as if inspecting a cow, everyone stepped over to her, pushed up her head, touched the beads—and ignored her completely.... Rachel, who was not nasty or bad-tempered by nature, was furious at everybody all day long, and especially at Moyshe-Mendel. This fine fellow thoroughly enjoyed his lunch and then trotted off to synagogue. And since there was a party there that evening to celebrate the completion of the study of a talmudic tractate, Moyshe-Mendel remained from after evening prayers until dawn, as he did quite often.

— דערפאר, וואס זיי זענען מעהר ניט ווערטה, דערפאר, וואס די קארעלען זענען זעהר פשוט'ע קארעלען. איך האב אויך געזעהן אמאל קארעלען, מאמע. לאז זיך דיר דאכטען, אז איך האב שוין געזעהן אמאל א רעכטע בייטש קארעלען...

דעם גאנצען טאג האבען זיך אלע דריי געקריעגט און געיארעט פאר די קארעלען.

— ער זאל מיר בעסער געבען מיט א פיסטויל אין הארצען, — האט דוואסי־מלכה גע'טענה'ט — וואלט ביי מיר פיעל מעהר ניחא געווען, איידער הערען פון איהם דאס ווארט „זעכסטהאלבען"! מילא, לאז זיין די מאכליארקע, די חלירע זאל זי באקומען היינטיגען טאג, האט מיך אפגענארט (מיך האט נאך קיינער ניט אפגענארט!), — מילא, חאפט זי דער שווארץ־פינסטער־ביטער יאהר מיט איהר סטעמפעניו'ן אינאיינעם! אבער צו וואס טויג נאך זאלצען יענעם אויף די וואונדען און ארויספאהרען מיט א מקת „זעכסטהאלבען"? נא דיר גאר „זעכסטהאלבען"! זעכסטהאלבען טויג מכות איהר אויפ'ן לייב און זעכסטהאלבען קדחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאהל דיר, ביי איהר מיין נעלט, מיין בלוט, ארויסרייסען, ווי ביי א הונט פון די צייהן, מאהל דיר! אבער פארגינען זיך זאגען „זעכסטהאלבען"?!

די גאנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אזוי נמאס געווארען, אז זי האט די קארעלען פאר'ן שלאף אויסגעטהאן און בעהאלטען ביי זיך טיעף־טיעף אין קאסטען, מיט דער דעה, אז זי זאל זיי שוין מעהר ניט אנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פון אלץ האט אונזער רחל'ען פערדראסען, וואס משה־מענדעל האט זיך פערנומען אפקריעגען מיט דער מוטער פאר די קארעלען און איז אפילו נישט צוגעגאנגען צו איהר, ווי עס דארף צו זיין, ווי עס פיהרט זיך, זאגען „פארניץ געזונט". מע האט זי דעם גאנצען טאג ארומגעפיהרט פאר די הענד, געקוקט אויף איהרע קארעלען, פונקט ווי מע בעטראכט א קוה; איטליכער איז צוגעגאנגען און האט איהר אויפגעהויבען דעם קאפ, געטאפט די קארעלען — און אן איהר האט מען גאר פערגעסען... רחל'ע, וואס איז בטבע ניט געווען קיין בייזע, קיין בעסנ'טע, האט דעם גאנצען טאג געפייערט אויף אלעמען, און נאך מעהר אויף משה־מענדל'ען. דער דאזיגער חברה־מאן האט זיך גאנץ פיין אפגעגעסען מיטאג און איז זיך אוועק אין בית־מדרש אריין. און אזוי ווי עס איז געווען יענעם אבענד אין בית־המדרש א שטיקעל שמחה, א סיום, לכן איז שוין משה־מענדעל איבערגעבליבען דארט פון נאך מעריב ביז'ן ווייסען טאג אריין, ווי ער פלעגט עס טהון גאנץ אפטליך.

רחל'ע איז גאר אינגאנצען געווען לא־עליכם'דיג, שטארק צעקאכט. דאס פנים האט איהר געפלאמט, ווי א העליש פייער, דער קאפ האט איהר געטרישטשעט און אין די אויהערען האט איהר געקלונגען און געפייפט. זי האט גאר ניט געוואוסט, וואס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האט זי ניט געקאנט עסען. געוועהנליך, האט איהר דוואסי־מלכה גענוג געפיקט אין קאפ אריין, פאר וואס זי עסט ניט, פאר וואס זי טרינקט ניט — נאר אומזיסט: רחל'ע איז אוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האט זיך גיך אויסגעטהאן, אריינגעלעגט אין בעט אריין, און פון איהרע אויגען האבען זיך מיט א מאל א גאס געטהאן טרערען, — ווארעמע, הייסע טרערען, און א סך, א סך.

XXI.

א שווערע נאכט.

וואס האט רחל'ע געוויינט? זי האט אליין נישט געוואוסט, וואס זי וויינט, און האט אפילו נישט געפיהלט, אז זי וויינט. דאס הארץ איז איהר שוין פון א צייט געווען שווער, זעהר שווער, נאר פלוצים האט זיך עס צעווייקט, צעגאסען און אויסגעגאסען זיך דורך טרערען. רחל'ע האט געפיהלט, ווי מיר האבען שוין אויבען געזאגט, אז זי איז עלענד, אז עס גערהט איהר עפיס אפ, אז עס פעהלט איהר עפיס, נאר וואס פעהלט איהר — דאס האט זי ניט געוואוסט און ניט געקאנט וויסען. רחל'ע האט גאנץ גוט געוואוסט, אז איהרע עלטערען האבען זי חתונה געמאכט און האבען זי גע'פטר'ט. דאס ווארט „גע'פטר'ט" איז שוין גענוג אויף צו פיהלען, ווי ווייט מע ווערד אפגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאס ווארט „גע'פטר'ט" קומט־אוים זעהר אפט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפחה. דאס ווארט „גע'פטר'ט" איז א גרויסער בזיון, א בעלעדיגונג פאר אונזער גאנצער אומה, וואס פיינט זיך אוים מיט איהר בארעמהערציגקייט... מעהר פון אלע איז איהר דערגאנגען משה־מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיין פיהרעכטס קעגען איהר. רחל'ע האט פערשטאנען, וואס פאר א ראלע זי שפיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר געטריישאפט ביי איהר מאן דעם תכשיט. רחל'ע האט ארויסגעזעהן, וואס זי איז ביי איהם...

Rachel felt altogether ill and angry. Her face blazed like an infernal fire, her head was splitting, her ears were buzzing and whistling. She didn't understand what was wrong with her.... At suppertime, she couldn't eat a bite. Naturally, Dvosse-Malke nagged her to eat more, to drink more—but it was no use. Rachel went to her room with red eyes, quickly undressed, lay down in her bed, and then all at once, a flood of tears burst from her eyes—hot, burning tears, and so many, so many.

A HARD NIGHT

Why did Rachel weep? She didn't know why herself, and she didn't even feel she was weeping. For a long time, her heart had been heavy, very heavy, and suddenly it was soaked through, it overflowed, it poured out its tears. Rachel, as we've already said, felt that she was lonesome, that she was lacking something, that something was missing, but what it was she didn't know and couldn't know. Rachel knew perfectly well that her parents had married her off, gotten her off their backs. The term "off their backs" is enough to show how separated people get: children from parents and parents from children. The term "off their backs" can often be heard among us Jews, in almost every family. The term "off their backs" is a terrible shame, an insult to our entire nation, which boasts of being so compassionate.... Most of all, Rachel was annoyed by Moyshe-Mendel, by his behavior and his actions towards her. Rachel understood what part she played for her gem of a husband with her beauty and kindness, with her virtue and loyalty. Rachel saw what she meant to him....

And lately, Rachel had been especially upset, confused, bewildered. What she had endured with Stempeniu was no trifle. Rachel, pious Rachel, who had never swerved from her Jewish way of life by even a gnat's eyelash, who had never transgressed even the most insignificant rule of all the laws for Jewish women, Rachel, a Jewish wife immersed in the Yiddish Bible—thinking about another man, receiving a letter from him, meeting with him—and she didn't resist. On the contrary, she felt so drawn to him, not with a bad thought, God forbid, but just like that, to see him and hear him play the violin.

ועל כולם איז רחל'ע גלאַט געווען צעשרויפט, צערודערט און פערטומעלט די לעצטע צייט. אַ קלייניגקייט, וואָס זי האָט איבערגעטראָגען פון סטעמפעניו'ן? רחל'ע, די פרומע רחל'ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראָטען קיין מינדסטען דין פון די אַלע דינים, וואָס זענען שייך צו דער אידינע, — רחל'ע, אַ אידיש ווייבעל פון טייטש־חומש, האָט אין זינען אַ פרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און גאָרנישט! אדרבה, זי פיהלט, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּיס אַ שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאַט אַזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל.

אָך, זיין שפּיעלען, זיין שפּיעלען! רחל'ע וואָלט אייביג ניט נעגעסען, ניט געשלאָפען נאָר הערען סטעמפּעניו'ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אַז זיי קוקען, וואַרעמען זיי, גלעטען זיי, ניעזשען זיי... אָך, זיינע אויגען!

רחל'ע חאַפּט זיך אָן מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפּ און הערט זיך צו, ווי די שלייפען קלאַפּען, ווי דאָס האַרץ קלאַפּט, און די נשמה ציהט. זי ווייסט ניט, וואָס מיט איהר טהוט זיך. זי דעקט זיך איבער מיט דער קאָלדרע איבער'ן קאָפּ און דערזעהט איהר אַמאָליגע חבר'טע, חיה־עטעל, עליה השלום. רחל'ע דערמאָנט זיך אָן יענער מעשה פון חיה־עטל'ען מיט בנימינ'ען, און עס געהט איהר איבער אַ פראָסט איבער'ן לייב. זי דעקט פון זיך אָפּ די קאָלדרע און דערהערט פּלוצים זעהר אַ בעקאַנט געזאַנג, אַ בעקאַנט שפּיעלען פון אַ בעקאַנט פיעדעלע. רחל'ע האָט געמיינט, אַז עס ווייזט זיך איהר אויס, נאָר ווייטער־ווייטער האָט זי אַלץ נעהענטער געהערט דאָס שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט, געוועהנליך, ביי'ם אָפּפיהרען פון דער חתונה די מחותנים אהיים. רחל'ע האָט שוין דערהערט און דערקענט אַקוראַט, וואָס מע שפּיעלט; רחל'ע האָט אויך דערקענט סטעמפּעניו'ס פערגעהן זיך אויפ'ן פיעדעל, און עס איז שוין פאַר איהר ניט געווען קיין ספק, אַז דאָס פיהרט־אָפּ סטעמפּעניו די מחותנים אהיים נאָך דער חופּה־וועטשערע. נאָר ווי קומט ער אהער? אויף דער גאַס איז היינט נישט געווען קיין חופּה און דאָ זענען נישטאָ קיין מחותנים! וואָס קאָן דאָס בעדייטען? די פּויק מיט די טאַצען לאָזען זיך אָבער הערען אַלץ נעהענטער און נעהענטער. די גאַנצע חברה שפּיעלען געשמאַק; נאָר מעהר פון אַלץ לאָזט זיך הערען סטעמפּעניו'ס פיעדעלע, וואָס פערדעקט מיט'ן זיסען שפּיעלען, מיט דעם ווייכען געזאַנג אַלע אַנדערע כלים.

רחל'ע קאָן ניט איינליגען. זי שפּרינגט־אַראָפּ פונ'ם בעט, געהט־צו צום פענסטער, עפענט עס אויף און בויגט זיך איבער העכער האַלב אין דרויסען אַרויס.

רחל'ע האָט שוין לאַנג אַזאַ נאַכט נישט געזעהען. די לבנה שפּאַציערט אין מיטען הימעל, און אַרום איהר האָבען זיך אויסגעשאָטען אַלפי אלפים שטערען — בריליאַנטען, וואָס שעמערירען אין די אויגען. די לופט איז וואַרעם, גרינג און פריש. קיין שום ווינטעל, אַזוי, אַז די הויכע טאָפּאָלים, וואָס זעהען זיך פונ'ם גרויסען מאָנאַסטירסקען גאָרטען, שטעהען אויסגעצויגען, ווי סאָלדאַטען אויף דער וואַך. קיין בלעטעל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען־זעלטען טהוט עס אַ טראָג פונ'ם מאָנאַסטירסקען גאָרטען אַ שענעם ריח פון שמעקענדיגע גראָזען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאַזעפּעווקע שטאַרק אַנגעלעגט, מחמת בייטאָג הערט זיך דאָרט איין אַנדער ריח...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאַכט פּאַסט אַקוראַט אונזער רחל'ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל'ע מיט איהר גרויסען ווייסען האַלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשאָטען איהרע רייכע בלאָנדע האָר (אָך, רחל'ע האָט דען געקאָנט אין אַזאַ צייט נעדענקען, אַז די לבנה און דער מחבר פונ'ם ראָמאַן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען געווען ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פּנים איז ניט געווען מיאוס'ער פון דער שענער ליכטיגער נאַכט. נאָר רחל'ע האָט ווינציג־וואָס געטראַכט וועגען דעם: איהר קאָפּ איז געווען דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפּיעלען, און איהר האַרץ איז געווען דאָרט, וואו סטעמפּעניו'ס פיעדעלע.

די כלי־זמר שפּיעלען עפּיס אַזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אָט־ערשט עמיצען בעהאַלטען, אין דער ערד אַריינגעלעגט. ביי אונז אַ שמחה בעווייזט זיך אַרויס דורך אַ געוויין, און מחמת גרויס פרייד מיט פערגעניגען פערגיסען מיר טרערען... נאָך אומעטיגער ווייזט־אויס דאָס שפּיעלען אים האַלבע נאַכט, ווען די גאַנצע וועלט האַלט אין איין שלאָפען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט אַ וויינענדיגס, געהענדיג צוריק פון דער חופּה־וועטשערע מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ: וואָס איז? מע האָט גע'פּטר'ט אַ קינד, פערשטעהט איהר מיך, פערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהכתיתי... אין דער דאָזיגער שטילער שענער זומער־נאַכט הערט זיך סטעמפּעניו'ס פיעדעלע נאָך מעהר, ווי אַלע מאָל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט־אַרויס דאָס חיות — און רחל'ע

Oh, his music, his music! Rachel would have been willing to give up food and sleep forever so long as she could hear Stempeniu, hear him and...see him! His eyes, when they gazed they warmed, they caressed, they pampered.... Oh, his eyes!

Rachel grabbed her head with both hands and listened to her temples beating, her heart beating, and her soul yearned, yearned. She didn't know what was happening to her. She pulled the quilt up over her head and saw her old friend Haia-Etel, may she rest in peace. Rachel remembered that story of Haia-Etel and Benjamin, and a frost ran through her body. She pushed the quilt away and suddenly she heard a very familiar melody, a familiar sound of a familiar violin. Rachel thought she was imagining it, but the music came nearer and nearer; it was the kind of music they play to escort the in-laws home after a wedding. Rachel had already heard and recognized what was being played, she also realized that it was Stempeniu playing away on the violin, and she had no doubts that it was Stempeniu accompanying the in-laws home after the wedding dinner. But what was he doing there? There was no wedding on this street tonight and there were no in-laws here! What could it mean? But the drum and the cymbal came nearer and nearer. The whole band was playing with a vengeance, but more clearly than anything else she could hear Stempeniu's violin, for its sweet melody, its tender song were subduing all the other instruments.

Rachel couldn't lie still. She leaped out of bed, strode over to the window, opened it, and leaned way, way out.

Rachel hadn't seen such a night for a long time. The moon was strolling in the middle of the sky and it was surrounded by millions of stars—diamonds twinkling and glistening. The air was warm, soft, and fresh. No breeze whatsoever, so that the high poplars looming in the big Monastery Garden stood tall and erect like sentries on guard. No leaf stirred. But seldom, very seldom, a lovely scent of fragrant herbs came wafting from there, and it was very welcome in Mazepevke, which had a different smell during this day....

And this wonderful night was so fitting for our lovely Rachel, pure, virtuous, beautiful Rachel with her long, white throat, and the rich blond hair lying scattered upon it. (Ah, could Rachel have thought at such a time that the moon and the author of this novel could see her own hair, without the marriage wig?) Her eyes were no less blue or pure than the pure, blue heavens, and her lovely, radiant face was no less beautiful than the lovely, radiant night. But Rachel's thoughts were elsewhere: Her mind was where the strange music could be heard and her heart was where Stempeniu's violin was.

The musicians were playing so sadly, as though they had only just buried someone, put him in the ground. For us, a joyous occasion comes out as weeping, and fun and pleasure make us shed tears....Even gloomier was the music at midnight, when all the world was sound asleep and only a tiny group of Jews were celebrating with a dismal tune as they came home from the wedding dinner with lowered heads: What was it? Had parents gotten a child off their backs—please excuse me—taken care of a child, for goodness' sake—well, all right....In this quiet, lovely summer night, you could hear Stempeniu's violin more clearly than ever, it grieved the heart, it drew the soul, it sapped your life's blood—and Rachel stood half-naked at the window, listening. She wanted to flee from there, close the window and flee, but she was shackled to the spot as if in irons, as if held by a magnet. She gazed and she listened so earnestly as though she weren't hearing his violin, as though she could hear him talking to her, pleading, begging, weeping....And not only Rachel was listening to those beautiful melodies from Stempeniu's violin in the radiant summer night: The moon and the stars, the soft, fresh air, all nature and all her creatures awoke from their slumber and got up for a moment to find out what the strange singing was at midnight, what those sounds were at midnight.

The nocturnal chorister, the tardy nightingale in Monastery garden, upon hearing that music, rolled up his sleeves and tried to show off his prowess as he likes to do; but now, in late summer, he couldn't sing more beautifully than Stempeniu's violin, for the poor bird had lost his voice at the end of spring, and all that remained was a screech, the kind that rises from a cantor's throat after the Days of Awe—if you'll forgive the blasphemous comparison....The rooster, that screamer, heard the playing of the musicians and, thinking it was already dawn, stepped down from his perch, flapped his wings, mumbled his morning prayers, let out his usual cockadoodledoo with a cantorial cantillation, and then went back to his rest, furious that he had been bothered for nothing....Even the dogs, the hounds, far away, on Monastery Street, at first began barking and howling, as is their custom, upon hearing the Jewish musicians in the middle of the night, and then they fell silent and looked for places to sleep. Even the cow

שטעהט אַ האַלב־נאַקעטע בייַ'ם פענסטער און הערט זיך צו. זי וויל אַנטלויפען פון דאַנען, צומאַכען דאָס פענסטער און אַנטלויפען, נאָר עס האַלט זי צו, ווי מיט אײַזענס, ווי אַ מאַגניט ציהט עס זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אַזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואָלט הערען ניט זיין פיעדעלע, גלייך ווי זי וואָלט הערען, ווי ער רעדט צו איהר, ווי ער טענה'ט, ווי ער בעט, ווי ער וויינט... און ניט נאָר רחל'ע אַליין הערט זיך איין אין די דאָזיגע שענע מעלאָדיען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע אין דער דאָזיגער ליכטיגער זומער־נאַכט: די לבנה מיט די שטערען, די ווייכע, פרישע לופט, די גאַנצע נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפענישען האָבען ווי אויפגעוואַכט פון זייער דרימלען, זיך אויפגעשטעלט אויף אַ רגע'לע, בכדי צו הערען, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין געזאַנג אים האַלבע נאַכט? וואָס איז דאָס פאַר קולות אים האַלבע נאַכט? דער נאַכט־משורר, דער פערשפּעטיגטער סאָלאָוויי אינ'ם מאָנאַסטירסקען גאָרטען, דערהערט אַזאַ מין מוזיק, האָט זיך געפרובירט פערקאַטשען אויפ'ן העלזעל, בעוויזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטייגער איז; נאָר עס איז איהם אַצינד, אין סוף תמוז, נישט געראָטען איבערשטשעגאָליען סטעמפּעניו'ס פיעדעלע, מחמת באַלד נאָך וועסנע האָט ער נעבאָך, ווי אַלע מאָל, אָנגעוואָהרען די כלי, און פון זיין זיס קול איז איהם נאָר געבליבען אַ קוויטש, ווי ביי אַ חזן נאָך ימים נוראים, להבדיל... דער האָהן, דער שרייער, דערהערט דאָס שפּיעלען פון די כלי־זמר און גערעכענט, אַז ס'איז שוין טאָג, איז אַראָפּ פון דער סידעלע, האָט אַ פּאַטש געטהאָן מיט די פליגעל, האָט געזאָגט דעם פּסוק, אויסגעלאָזט דעם געוועהנליכען „קוקוריקו" מיט אַ „מונח־אתנחתא" און איז זיך אַוועק צוריק אין זיין רוה אַריין אַ ברוגז'ער, וואָס מע האָט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אַפילו די הינד, די כלבים, פון וועיטענס, פון דער מאָנאַסטירסקער גאַס, דערהערט די אידישע כלי־זמר אין מיטען נאַכט, האָבען אָנגעהויבען לכתחילה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואָיען, און זענען אויך אָנשווינגען געוואָרען, געזוכט זיך איין אָרט וואו צו לעגען זיך אָפּרוהען.

אויך די קוה, דוואָסי־מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעלה־גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, אַרויסגעלאָזט פונ'ם בויך אַ טיעפען קרעכץ, ווי אַ זינדיגער מענש. און דעם שכנ'ס צוויי ציעגען האָבען זיך פון גרויס התפּעלות מיט אַ מאָל אויפגעהויבען פון דער ערד, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייל איינס דאָס אַנדערע, אַז זיי האָבען הערנער. הכלל, אַלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אַז עס הערט דאָס שפּיעלען אין דער דאָזיגער שטילער, ליכטיגער, וואַרעמער כישוף'דיגער זומער־נאַכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע געשטאַנען ביי'ם פענסטער, ווי צוגעקאָוועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטאַרק פערוואונדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צו־נעשרויפט, און ווייסט גאָר ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז. „נו, אַ נאַכט! אַי, אַ נאַכט! טאַטעניו!"... זי שטעהט און הערט זיך איין מיט אַלע חושים. זי שלינגט די פרישע לופט מיט'ן פולען מויל. זי איז אינגאַנצען פער'כישופ'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אַריין און דערמאַנט זיך אָן יענע זומער־נעכט, ווען זי פלעגט מיידעלוויז זיצען אין דער היים אויף דער פריזבע (זאַוואַלענקע), קוקען־אַרויף, אויף די ווייסע פּאַסען, געשפּיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מיילעשקעס) און געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאַכט,
און פּערעלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פערטראַכט —
אוי, אַ וועהטיג איז איהר!...

דאָס ליעדעל האָט זי דעמאָלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָס ניט פערשטאַנען; אַצינד פערשטעהט זי דאָס יאָ, אַפילו נישט אינגאַנצען, דאָך פערשטעהט זי דאָס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אַז עס ציהט זי עפּיס אַהין, אין דרויסען אַרויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אַז ס'איז איהר דאָ ענג, היים און נמאס, נמאס!... רחל'ע דערמאַנט זיך נאָך אַ ליעדעל פון יענע ליעדלעך, וואָס זי פלעגט זינגען מיידעלוויז, זומער־לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואַסער טהו איך שטעהן,
און קאָן צו דיר ניט קומען;
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן אָבער נישט שווימען!
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאָן צו דיר ניט שווימען!...

„פון ווייטענס?" — ער איז דאָך שוין גאָר נאָהענט! אָט איז ער, סטעמפעניו, מיט זיין פיעדעלע, מיט זיינע לאַנגע האָר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאַנץ, מיט זייער פייער. און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שטעהן נאָהענט נעבען איהם, שטעהן און אייביג הערען זיין שפּיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאָר איין זאַך קאָן רחל'ע נישט פערשטעהן: ווי קומט ער אַהער, סטעמפעניו, אים האַלבע נאַכט, מיט זיין פיעדעלע?

Dvosse-Malke's chestnut cow, stopped chewing her cud near the house, perked up her ears, and let out a deep moan from her belly, like a sinful Jew. And the neighbor's two goats got so excited that they sprang up from the ground and changed places, menacing each other with their horns. In short, all things and creatures came alive, showing that they could hear the music in the warm silent, radiant, magical summer night.

At the same time, our virtuous Rachel was standing at the window as though shackled in irons. She stood there, riveted, wonderstruck, in utter confusion. "Oh, what a night! Oh God, what a night this is!" She stood there, absorbing it with all her senses. She swallowed mouthfuls of the fresh air. She was totally spellbound. She gazed at the blue sky and remembered those summer nights when she was a girl, sitting in front of the house, gazing up at the white moonbeams while playing jacks and singing that old song:

The moon is shining through the night,
And Pearl is sitting by the door,
Sighing and moaning through the night,
Alas, her heart is so sore!
Sighing and moaning through the night,
Alas, her heart is so sore!

She had sung the song in those bygone days, never understanding it, and now she did understand it, not fully, but she understood something and felt it. She felt that something was tugging at her, pulling her outside, into the open air. She felt hemmed in here, hot and ill, ill!...Rachel remembered another song that she used to sing as a girl, during summers, outside by the door.

I stand on the shore
And I can't come to you,
Oh you call me from afar—
But I can't swim to you.
Oh, you call me from afar,
But I can't swim to you!

"From afar?" But he was so close now! He was right there, Stempeniu, with his violin, his long hair, his black, burning, fiery eyes, which were always staring at her and warming her with their glow, with their fire. And at that moment, she yearned to be near him forever, to be near him and listen to him playing forever, and see his beautiful eyes forever.... But there was one thing Rachel didn't understand: How had he come here, Stempeniu, at midnight, with his violin?

How had Stempeniu come here with the in-laws? She simply couldn't understand, no matter how hard she thought about it. Rachel remembered that there had been a wedding somewhere near the synagogue. How had the in-laws gotten here? She understood the mystery only when she saw them very close by, almost at her house, the musicians and the in-laws. She solved the riddle only when she saw Stempeniu halting right at her house, right next to her window, and starting to play more freshly, more ardently. Now Rachel understood what Stempeniu had done: He had taken along the whole crew, all the in-laws, all the guests, from a dozen streets away, past her window, and for whom? At first, it was very pleasurable for her, and her heart was so joyful that it almost sprang from her breast. And willy-nilly, Rachel burst into such merry laughter that she was frightened by her own voice, she looked at herself standing there half-naked, her throat bare, without her marriage wig—and she hastily jumped away from the window, slammed it shut, and threw herself into the bed.

"Oh God, oh God!" thought Rachel. "The things you can do if you don't notice where you are! Standing naked in the middle of the night, at the window, in front of a crowd of men, thinking about such vain, silly things, having such ugly thoughts about someone like Stempeniu.... And Stempeniu—leading a whole congregation of Jews along a dozen streets—for what, for whom? It takes a lot of nerve to do a thing like that!... Where does he get such nerve?... I have to ask him. He has to stop doing that! He's making me miserable!... I have to have it out with him once and for all. What's that old saying: 'It's better to let off steam right away!'... He tells me a fairy-tale: Lovey-dovey! 'Very respectable I swear, Saturday night,' he says, 'on Monastery Street,' that's where he'll make his intentions clear.... I wish it were Saturday night already so I could hear what it's all about. Of course I'll go, why should I be scared? Scared of whom? Jews should only be scared of God!... It's a disaster, it's an evil spell.... There are good reasons why people tell all those stories.... But what does he want from me, what does he want? And who's to blame if not me? You mustn't give someone else even your little finger.... If Moyshe-Mendel were here now, I'd tell him everything. But where is he? Does he ever listen to me? What does he care if I'm miserable, if

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל׳ע געטראַכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אַז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שטעלען זיך אין מיטען נאַכט אַ נאַקעטע אין פענסטער פאַר אַזאַ־נ־עולם מאַנסבילען; אין זינען האָבען אַזעלכע פּוסטע נאַרישע זאַכען, אַרומגעהן מיט אַזעלכע מיאוס׳ע מחשבות וועגען אַ סטעמפּעניו... און סטעמפּעניו — מע דאַרף זיין אַ בעלן פיהרען אַ גאַנצע עדה אידען איבער צעהן גאַסען — צוליעב וואָס? צוליעב ועמען? מע דאַרף האָבען, פון דעסטוועגען, איין עזות אַזעלכעס צו טהון! פון וואַנען נעמט זיך עס ביי איהם אַזאַ...? איך מוז עס איהם פרעגען. מע דאַרף זעהן, ס׳זאָל האָבען אַמאָל אַ סוף. ער וויל מיך אומגליקליך מאַכען!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, מע דאַרף זיך מיט איהם אויסשמועסען, ווי זאָגט מען: „בעסער דער ערשטער רוגז“... ער דערצעהלט דיר אַ מעשה: „ליעב־שמיעב“! גאַנץ לייטיש, כלעבען... שבת־צו־נאַכטס, זאָגט ער, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, דאָרט וועט ער

מיר שוין קלאָר מאַכען אינגאַנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין נעהרען, דעם ליעבער שבת־צו־נאַכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָם מיר שוין הערען וואָס און ווען? איך וועל געוויס אַרויסגעהן, וואָס האָב איך מורא? פאַר ועמען? מורא דאַרף מען האָבען נאָר פאַר גאָט!... עס איז דיר נאָר איין אַנשיקעניש, איין אָפּגעטהאָנענע זאַך, און גענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן אַזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָס האָט ער צו מיר? צו מיינע יונגע יאָהרען?... און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה־מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער הערט מיך זעהר? וואָס געהט דאָס איהם אָן, וואָס איך מוטשע מיך, ווי איינער פאַר׳ן טוידט?... אָך, מע דאַרף לייענען קריאת־שמע. נישט גוט, אַז מע לייענט נישט קיין קריאת־שמע!“...

„לישועתך קויתי ד׳,
קויתי ד׳ לישועתך,
ד׳ לישועתך קויתי“...

רחל׳ע בעהאַלט זיך טיעף־טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאָלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָס שפּיעלען פון די כלי־זמר, און לייענט קריאת־שמע אויף אַ קול: „לישועתך קויתי ד׳“... נאָר דורכ׳ן פענסטער גנבה׳נען זיך אַריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפּעניו׳ס פיעדעלע, וואָס ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער. און רחל׳ע לייענט קריאת־שמע:

„לישועתך קויתי ד׳,
קויתי ד׳ לישועתך,
ד׳ לישועתך קויתי“...

און סטעמפּעניו׳ס פיעדעלע קוים־קוים וואָס עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פאַרשטאַרבען. און

רחל׳עס אויגען ווערען ביסלעכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפען שעפּטשען נאָך, קוים־קוים וואָס מע הערט:

„לישועתך . . . .
קויתי . . . . לישועתך
. . . קויתי . . . “

און רחל׳ע ווערד אַנשלאָפען.

* * *

רחל׳ע ווערד אַנשלאָפען, און עס חלומ׳ט זיך איהר, אַז סטעמפּעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קאָרעלען... אין איין זייט שטעהט דער שוועהר אין טלית־ותפילין, און פריידעל שלאָגט איהם, פּאַטשט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט... משה־מענדעל איז טוידט־שכור, פאָהרט רייטענדיג אויף אַ קאָטשערע, מאַכט משוגענע העויות, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קאָרעלען... אין דער אַנדערער זייט שטעהט חיה־עטעל, אָנגעטהאָן שבת׳דיג, אויסגעציערט, ווי אַ בת־מלכה, שמייכעלט אַזוי פריינדליך, אַזוי ליעבליך, און צינדט־אָן אַ סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה־עטעל? — פרעגט זי רחל׳ע. — למאי צינדסט דו אָן אַזוי פיעל ליכט?“

„וואָס פאַר אַ שאלה? — ענטפערט איהר חיה־עטעל מיט אַ געלעכטער. — עס איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענטשען!“...

רחל׳ע קוקט אויף די ליכט, ווי העל זיי ברענען און זיי לייכטען, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קאָרעלען... ער שטעהט נעבען איהר אַזוי נאָהענט, אַז זי הערט, ווי ער אָטהעמט. ער שטעהט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אַריין און וואַרעמט זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רחל׳ע קוועלט, לאַכט און זינגט, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן אַ בייטש קאָרעלען...

I'm in agony?... Oh, I ought to pray. It's no good not praying!...

"For Thy Redemption I hope, oh Lord,
I hope, oh Lord, for Thy Redemption,
Oh Lord, for Thy Redemption I hope."

Rachel buried herself deep, deep into the pillows, covered herself up with the quilt so as not to hear the musicians, and prayed out loud: "For Thy Redemption I hope, oh Lord." But they came sneaking in through the window, the sweet songs of Stempeniu's violin, growing softer and fainter and farther away. And Rachel prayed:

"For Thy Redemption....
I hope... for Thy Redemption....
... I hope...."

And Rachel fell asleep.

Rachel fell asleep and she dreamt that Stempeniu was putting a string of coral around her neck.... on one side stood her father-in-law in his prayer shawl and prayer thongs, and Freydel was hitting and smacking him for all she was worth.... Moyshe-Mendel was dead-drunk, he was straddling a poker, making crazy faces, and Stempeniu was putting a string of coral around her neck.... On the other side stood Haia-Etel in her Sabbath best, decked out like a princess, smiling so joyously, so sweetly, and lighting many candles.

"What are you doing, Haia-Etel?" asked Rachel. "Why are you lighting so many candles?"

"How can you ask," Haia-Etel answered, laughing. "It's the Eve of Sabbath, it's time to light the candles and say the blessing!...."

Rachel looked at the candles burning brightly and shining, and Stempeniu was putting a string of coral around her neck.... He stood next to her, so close that she could hear him breathing. He stood there gazing straight into her eyes, warming her with his stare. Rachel was happy, she laughed and sang, and Stempeniu was putting a string of coral around her neck.

Suddenly, the candles went out. Haia-Etel and everyone and everything vanished. It was pitch-black and icy cold, like a cellar, like a grave.... The wind whistled and blasted, and a singing could be heard, a gloomy singing: a violin was playing, once again a familiar violin. Stempeniu's violin. Stempeniu himself wasn't there, but his violin could be heard, yet it was so sad, so gloomy, like the *ne'ilah,* the last prayer on Yom Kippur. And there was the sound of weeping and sobbing. It was Haia-Etel crying for her youth, which had sped by so quickly, like a dream, crying for her darling Benjamin, who had left her for someone else, forgetting Haia-Etel, forgetting....

"Oh, Mama!" screamed Rachel and woke up, turned over on her other side, fell asleep, and dreamt again, all kinds of dreams. She was bewildered all night long, and she thought she could feel Stempeniu next to her, putting a string of coral around her neck.... Then Haia-Etel returned with black candles, crying, mourning, reading prayers out loud: "Almighty Father in heaven, powerful God, Lord of all lords, King of all kings, who art only God from eternity to eternity! May our ardent prayers reach Thee and be granted by Thee. Hear the prayers of the pure souls who stand before Thy Throne of Glory and plead to Thee on our behalf and for the living on the earth, who are as full of sins as a pomegranate is full of seeds, and our forefathers...."

Haia-Etel spoke the prayers out loud. She wept, she grieved, she lamented—and she disappeared.

ווי אַרום קומט אַהער סטעמפּעניו מיט די מחותנים? — אָט דאָס האָט זי בשום אופן נישט געקאָנט פאַרשטעהן, וויפיעל זי האָט זיך ניט געבראָכען דעם מוח. רחל׳ע האָט זיך דערמאָנט, אַז ערגיץ אויף דער שוהלגאָס איז היינט געווען אַ חופּה. ווי זשע קומען אַהער די מחותנים? ערשט דעמאָלט האָט זי פאַרשטאַנען דעם סוד, אַז זי האָט דערזעהען שוין גאָר נאָהענט, טאַקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כלי־זמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאָלט האָט זי געטראָפען דאָס רעטעניש, אַז זי האָט דערזעהען, ווי סטעמפּעניו האָט זיך פונקט נעבען זייער שטוב, גראָדע אַקעגען איהר פענסטער, אָפּגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען נאָך מיט מעהר פרישקייט, מיט מעהר חשק. ערשט דעמאָלט האָט רחל׳ע פאַרשטאַנען, וואָס סטעמפּעניו האָט דאָ אויפגעטהאָן: ער האָט געשלעפּט מיט זיך די גאַנצע חברה, אַלע מחותנים מיט׳ן גאַנצען עולם, פון דער צעהנטער גאַס אַהער, פאַרביי זייער שטוב. און צוליעב ועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אַפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס האַרץ האָט זיך איהר אַזוי געפריידט, אַז עס איז שיער זיך רחל׳ע צעלאַכט צו זיך אַליין מיט אַזאַ פריילעך געלעכטער, אַז נישט אַרויסגעשפּרונגען פון דער ברוסט. און נישט ווילענדיג, האָט זי האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר איהר קול, האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיך, ווי זי שטעהט דאָ האַלב־נאַקעט, מיט׳ן האַלז אין דרויסען, מיט די אייגענע האָר, — און איז געשווינד אָפּגעשפּרונגען פונ׳ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאַכט, און האָט זיך אַריינגעוואָרפען

פלוצים ווערען די ליכט פערלאָשען. חיה־עטעל און אַלע אַרום און אַרום ווערד פערשוואונדען. עס ווערד פינסטער־חושך און שטאַרק קאַלט, ווי אין אַ קעלער, ווי אין אַ קבר... דער ווינד בלאָזט און פייפט, און עס הערט זיך אַ געזאַנג, אַ טרויעריג געזאַנג: עס הערט זיך, ווי אַ פיעדעל שפּיעלט, שוין ווידער אַ בעקאַנט פיע־דעלע, סטעמפּעניו'ס פיעדעלע. סטעמפּעניו אַליין איז שוין ניטאָ, נאָר זיין פיעדעלע לאָזט זיך הערען, אָבער אַזוי טרויעריג, אַזוי אומעטיג, ווי דער נוסח פון „נעילה". און עס הערט זיך עפּיס, ווי עמיצער וויינט, חליפעט. דאָס וויינט חיה־עטעל אויף איהרע יונגע יאָהרען, וואָס זענען איבערגעלאָפען, ווי אַ חלום, אויף איהר ליעבהאַרציגען בנימינ'ען, וואָס ער האָט זי פערביטען אויף איין אַנדערע, פערגעסען חיה־עטל'ען, פערגעסען...

„אוי, מאַמעניו!" — שרייט־אויס רחל'ע און חאַפּט זיך אויף, קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, ווערד אַנשלאָפען און זעהט ווידער אַלערליי חלומות. אַ גאַנצע נאַכט פּלאָנטעט זיך איהר, און עס דאַכט זיך איהר, אַז זי פיהלט, ווי סטעמפּעניו שטעהט נעבען איהר און טהוט איהר אָן אַ בייטש קאַרעלען... נאָכדעם קומט ווידער חיה־עטעל מיט שוואַרצע ליכט, וויינט, טרויערט, לייענט אויף אַ קול תחינות פון מענה־לשון: „אַלמעכטיגער פאָטער אין הימעל, דו שטאַרקער גאָט! הערר איבער אַלע הערען, דו מלך איבער אַלע מלכים, וואָס פון אייביג ביז אייביג ביזט דו נאָר גאָט! צו דיר זאָל קומען און פון דיר זאָל בעווילינגט ווערען אונזער היים געבעט. דו זאָלסט פערנעמען די תפלות פון די ריינע נשמות, וואָס טהוען שטעהן פאַר דיין כסא־הכבוד און בעטען רחמים פון פאַר דיר פאַר אונז, און פאַר די לעבעדיגע, וואָס אויף דער ערד, וואָס זענען פול מיט זינד, ווי אַ מילגראָם, און די אָבות אבותינו..."

חיה־עטעל זאָגט די תחינות הויך. זי וויינט, זי יאָמערט, זי קלאָגט — און ווערד פערשוואונדען.

XXII

עס צינדט זיך אָן אַ פייער.

אין דער שטאָדט מאַזעפּעווקע איז דאָ אַ מאָנאַסטיר, וואָס איז געבויט, ווי מע דערצעהלט, נאָך פון מאַזעפּע'ן. אַ הויכע, אַ ווייסע געמויערטע וואַנד רינגעלט אַרום דעם מאָנאַסטיר פון אַלע פיער זייטען און פערנעמט דריי חלקים פון דער שטאָדט. אין איהר, אין דער וואַנד, פון איין זייט געפינען זיך די געוועלבען (די גרעס־טע קלייטען), פון דער אַנדערער זייט — טיעפע קעלערס, וואו עס איז אַמאָל געווען בעהאַלטען, ווי מע זאָגט, דאָס גאַנצע געוועהר (כלי־זין) פון די היידאַמאַקעס, און אַצינד לעגט מען דאָרט אָפּ עפּעל און אַנדערע מינים סחורות. די דריטע וואַנד איז בעוואַכסען מיט דערנער און בעשיצט מיט די הויכע טאָפּאָלים און אַנדערע בוימער, וואָס געפינען זיך פון יענער זייט וואַנד אינ'ם גרויסען מאָנאַסטירסקען גאָרטען. די פיערטע וואַנד איז הויל און גלאַט, אין פיעל ערטער אָפּגעקאָלופּעט און אָפּגעפאַלען די לעהם מיט די ציגעל, אַזוי אַז עס בעט זיך פעררעכטען שוין לאַנגע יאָהרען. אַקעגען געפינען זיך הייזער מיט הייזעלעך, הויפען מיט הויפעלעך, אידישע און גוישע, און די שמאָלע גאַס, וואָס איז צווישען דער הוילער מאָנאַסטירסקער וואַנד און צווישען די הייזלעך, ווערד אָנ־גערופען די מאָנאַסטירסקע גאַס.

דאָרט, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אין ווינקעל, וואו עס הויבען זיך אָן די בוימער, איז פאָרגעקומען דאָס ערשטע זעהעניש פון אונזערע ליעבענדע — רחל'ע און סטעמפּעניו.

די לעזער, וואָס זענען געוואָהנט געוואָרען צו די „העכסט־אינ־טערעסאַנטע ראָמאַנען", האָבען נעבאַך גענוג אָנגעליטען זיך ביז אַהער פונ'ם דאָזיגען ראָמאַן, וואָס ס'איז נישטאָ אין איהם קיין שום ריהרענדיגע סצענעס און טרעפעניששען. קיינער שיסט זיך ניט, קיינער סמ'ט זיך ניט. מע בעגעגענט זיך ניט מיט קיין גראַפען און מיט מאַרקיזען. מע זעהט זיך אַלץ מיט פּראָסטע מענשלעך, מיט כלי־זמר גאָר און מיט געוועהנליכע אידישע ווייב־לעך. די דאָזיגע לעזער קוקען שוין אודאי אַרויס אויף דעם שבת־צו־נאַכטס; זיי וואַרטען אויף אַ ציקאַווע־פּיקאַנטע סצענע אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס... איך מוז אָבער פאָראויס זאָגען, אַז זייער אַרויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאַווע־פּיקאַנטע סצענעס וועט דאָ נישט זיין, וואָרום אונזער רחל'ע איז געקומען אַהער נישט חלילה ווי אַ בעל־עבירה'ניצע, נישט ווי איין אויסגע־לאַסענע וואָס לויפט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר ליעבענדען... חס ושלום! רחל'ע האָט נאָר געוואָלט פרעגען ביי איהם, ווי אַזוי האָט ער, סטעמפּעניו כלי־זמר, געהאַט אַ העזה, אַזאַ עזות, צו שרייבען איהר רב אייזיק־נפתלי'ס שנור, משה־מענדעל'ס ווייב, אַ בריוועל, און נאָך אַזאַ בריוועל?!...

„איך מוז דאָס איהם פירהאַלטען! — האָט זי געטראַכט. — איך מוז דאָס איהם זאָגען איין מאָל פאַר אַלע מאָל! ווי זאָגט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רוגז"...

A FIRE IS KINDLED

In the town of Mazepevke, there is a monastery, which, they say, was built by Mazepa. A high, white stone wall surrounds the monastery on all four sides and occupies three-quarters of the town. On one side of the wall, there are shops in niches, and on the other side, deep cellars, where, they say, the highwaymen hid all their weapons, and where apples and all kinds of goods are now stored. The third side of the wall is overgrown with brambles and guarded by tall poplars and other trees, beyond the wall, in the big Monastery Garden. The fourth side of the wall is bare and smooth, crumbling in many spots and losing clay and bricks, so that for many years it's been in need of repair. Facing it there are houses and cabins, yards and patches, both Jewish and Christian, and the narrow street running between the bare wall of the monastery and the houses is called Monastery Street.

There, on Monastery Street, in a corner where the trees begin, our lovers had their first rendezvous: Rachel and Stempeniu.

Readers, who are used to "highly interesting" modern romances, have suffered enough from this novel, which has had no tearful scenes, no assignation. No one has shot himself, no one has poisoned himself, we have met no counts or marquis. We keep seeing only ordinary people, musicians and everyday Jewish women. These readers must be looking forward to Saturday night, they are waiting for a piquant and titillating scene on Monastery Street.... But I have to say in advance that their expectations are useless. There won't be any piquant and titillating scenes because our Rachel hasn't come here like a debauched woman hurrying to kiss her lover in the darkness, heaven forfend! Rachel only wanted to ask him how he, Stempeniu the Musician, had the nerve, the chutzpah, to write a letter to her, Isaak-Naphtali's daughter-in-law, Moyshe-mendel's wife, and such a letter to boot!...

"I have to give him a piece of my mind!" she thought to herself. "I have to make it clear to him once and for all! What's the old saying?—'It's better to let off steam right away....'"

This thought did not come to her suddenly. Rachel had had a whole week's time and even more, all day Saturday, to think it over and, oh me, oh my, what things she had thought in that one day! What a terrible struggle she had had with her temptation.... No, the word "Temptation" isn't proper here at all. How did she, a Jewish wife, who had never read novels and never known about romances, except for the story that her friend Haia-Etel had told her (may she rest in peace), the story we talked about earlier—how did Rachel come to feel temptation, love? Nonsense! If she were still unmarried, it would be different. She'd be—how can we put it?—a free bird, her hair still uncovered, an independent person. But she was a young wife, and an extremely pious wife at that, and of an excellent family! She was enraged at herself, a blazing fire, and she could find no rest. First she lay down on her bed, but then she felt all stirred up like a feverish invalid, who feels sick at heart and bored to death—he only wants to dash out into the world.... Rachel got up and went over to the *Tsene Rene,* the Yiddish Bible version for women. She opened up in the middle of Genesis and—how odd! Her eyes fixed on the verses: "And Dinah the daughter of Leah which she bare unto Jacob, went out to see the daughters of

דער דאָזיגער געדאַנק איז איהר ניט געקומען פלוצים. האָט געהאַט צייט אַ גאַנצע וואָך, און נאָך מעהר — דעם גאַ[נצען] טאָג שבת. אויף צו קלערען וועגען דעם, און אוי־וועה, וואָס ז[י] האָט איבערגעלעבט אינ'ם דאָזיגען איינעם טאָג! וואָס פאַר אַ שרעקליכע מלחמה האָט זי אויסגעהאַלטען מיט'ן יצר־הרע... ניין, דאָס וואָרט „יצר־הרע" פּאַסט לחלוטין נישט אַהער: ווי קומט דאָס צו איהר, צו אַזאַ אידיש ווייבעל, צו אַזאַ ערליך ווייבעל, וואָס האָט קיינמאָל נישט געלעזען קיין ראָמאַנען און האָט נישט געוואוסט פון קיין ליעבעס, חוץ די מעשה מיט איהר חבר'טע חיה־עטעל, עליה השלום, וואָס מיר האָבען וועגען איהר אויבען געשמועסט. — ווי קומט דאָס צו איהר יצר־הרע, ליעבע? — נאַרישקייטען! זי זאָל חאָטש זיין אַ מיידעל, איז עפּיס אַנדערש. פאַרט, ווי זאָגט מען, אַ פריי פויגעלע, נישט צוגעדעקט דעם קאָפּ. אַ מענשעל פאַר זיך.

אָבער אַ ווייבעל, און אַ פרום ווייבעל פון שענעם גראַד, פון הוילע יחוס! זי איז געווען אויף זיך אַליין להרוג ולאבד. פלאַם־פייער, און האָט זיך קיין אָרט ניט געקאָנט געפינען. אָט האָט זי זיך צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפגעטראָגען, ווי איינעם, וואָס ליגט אויף אַ היציגער שלאָפקייט, עס ווערד איהם „מלאָסנע" אויפ'ן הארצען און עס נודעט איהם אַרויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר געלאָפען אין דער וועלט אַריין... רחל'ע חאַפּט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש־חומש. זי עפענט אויף די סדרה „וישלח", און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן פּסוק: „ותצא דינה בת לאה, איז דינה די טאָכטער פון לאה אַרויסגעגאַנגען זעהן די טעכטער פונ'ם לאַנד. האָט זי שכם דער זוהן פון חמור גענומען מיט געוואַלד. ותדבק נפשו בדינה. און שכם האָט זיך בעהעפט אין דינה. דער בחיי שרייבט: שכם האָט איהר איינגערעדט..."

אַזוי האָט רחל'ע אַריינגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוויגער האָט איהר געשענקט נאָך בשעת זי איז געווען אַ כלה, און ביסלעכווייז האָט זי אָנגעהויבען צו פערגעסען, אַז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע געדאַנקען האָבען זי פערטראָגען אַהין, צו סטעמפּעניו'ן, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אונטער די בוימער, וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט וואַרטען — און ער וועט אודאי דאָרטען וואַרטען... נאָר קוים איז סטעמפּעניו געקומען איהר אויף דער מחשבה, אַזוי האָט עס זי געצויגען צו איהם, ווי אַ מאַגניט, און זי האָט נישט פערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר געוואָלט פרעגען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען?"...

און דאָ דערמאָנט זיך רחל'ע אין איהר חבר'טע חיה־עטעל, עליה השלום, ווי זי האָט נעבאַך געליטען איבער איהר בנימין'ען... נאָר חיה־עטעל איז אָבער געווען בנימין'ס איין אייגענע און איז געווען אַ מיידעל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך איין „אשת־איש" (אוי־אוי, וואָס פאַר אַ הארב וואָרט דאָס איז פאַר אַ אידישער טאָכטער!). און ער — ווער איז ער? אַ כלי־זמר! וואָס קעהר ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאַר אַ שמעלקע איז ער מיט איהר, וואָס ער שרייבט צו איהר בריוועלעך? אַ פּאָטעפּאַלנאָסט פון אַ כלי־זמר'וק, אַ העזה אַביסעל פון אַ יונגאַטש!

„די וועלט זאָל זיך קעהרען — האָט זי ביי זיך אָפּגע'פסק'עט — די וועלט זאָל זיך קעהרען, מוז איך דאָס איהם זאָגען! וואָס האָב איך מורא פאַר איהם? איך וועל זיך זעהן מיט איהם, איך וועל דאָרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איך וועל זיך אַרויסחאַפּען אויף אַ מינוט, ס'איז נישט ווייט, אָט באַלד אָט דאָ אַקעגען"...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אָפענעם פענסטער אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס אַרויס און זעהט די בוימער, די הויכע טאָפּאָלים, ווי זיי שטעהען שטאָלץ, און זי הערט די פויגעל, ווי שען זיי זינגען פונ'ם גאָרטען אַרויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך איננאַנצען איבער אַהין, וואו שפּעטער מיט אַ שעה, אָדער נאָך ווינציגער, וועט זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אויג אויף אויג. און זי פיהלט, ווי דאָס האַרץ הויבט איהר אָן צו קלאַפּען און צו צאַפּלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר גרויס די מינוטען — זי וואָלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאַכט. דער שוועהר מיט'ן מאַן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אָפּמאַכען הבדלה, די שוויגער וועט זיך נעמען איבערטהון און ליאַרעמען מכח דעם סאַמאָוואַר און מכח דעם באָרשט צו דער מלוה־מלכה — און אָט דעמאָלט וועט זי חאַפּען אויף זיך די שאַל און אַרויסגעהן פּאַמעליך, אויף דער טיר, אַביסעל אויף דער גאַס, אַזוי, מעשה שפּאַציער, — ווער וועט זיך דאָס אַרומקוקען אויף איהר? ביז זי וועט קומען אַהין, וואו... אַך, עס ציטערט אויף איהר דאָס לייב, די בעקלעך פלאַמען איהר, און דאָס האַרץ — אוי, דאָס האַרץ! עס פאַלט איהר אָקערשט נישט אַרויס, און וואָס ווייטער ציהט דאָס זי אַלץ מעהר אַהין, אַזוי, אַז זי האָט שוין מעהר קיין זאַך נישט אין זינען. זי זעהט פאַר זיך קיין זאַך נישט, נאָר די בוימער פונ'ם מאָנאַסטירסקען גאָרטען, נאָר סטעמפּעניו'ן מיט זיינע פלאַם־פייערדיגע אויגען. זי הערט קיין זאַך נישט, אַ חוץ דאָס שענע זינגען פון די פויגעל, וואָס דאָרט אין גאָרטען, און דאָס געטליכע שפּיעלען — סטעמפּעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע איננאַנצען איבערגעגעבען צו איין געדאַנק — אַהין, צו סטעמפּעניו'ן, מיט סטעמפּעניו'ן, און קיין זאַך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי איינצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

the land. And when Shechem the son of Hamor the Hivite... saw her, he took her, and lay with her, and defiled her. And his soul clave unto Dinah. Now the Bkhai writes 'Shechem talked her into it....'"

Rachel gazed at her *Tsene Rene,* which her mother-in-law had given her when she was still engaged, and little by little she began forgetting that she was sitting with the Bible, and her thoughts wafted over to him, to Stempeniu, to Monastery Street, under the trees, where he had promised to wait for her.... And no sooner did Stempeniu enter her thoughts than she felt drawn to him, like a magnet, and she didn't understand what was happening.

"I only want to ask him what he wants from me and why he's bothering me."

And now Rachel remembered her friend Haia-Etel, may she rest in peace, and the way she had suffered because of her Benjamin.... But Haia-Etel was related to Benjamin and she was only a girl, while she, Rachel, was a married woman, a "matron" (oh dear, what a harsh word for a Jewish woman). And he—who was he? A musician! What business did he have with her? Who did he think he was anyway writing letters to her! That no-account fiddler! That brazen good-for-nothing!

"Come hell or high water," she decided. "Come hell or high water, I have to tell him. Why should I be afraid of him? I'll meet him, I'll go over there, it won't matter—nobody'll see me. I'll just dash over for a minute, it's not far, it's just across the way...."

And Rachel looked though the open window into Monastery Street and saw the trees, the high poplars, standing proudly, and she heard the birds singing so beautifully from the garden. And her thoughts wafted over to the place where she would see him and talk to him privately, within an hour or even less. And she felt her heart pounding and struggling and (the truth, we have to tell the truth!) the minutes were long for her—she could hardly wait, if only it were night. Her father-in-law and her husband would come back from synagogue and perform the ceremony closing the Sabbath, her mother-in-law would change her clothes and start carrying on about the samovar and the borsht for the final Sabbath meal—and that's when Rachel would slip into her shawl and walk slowly, towards the door, step outside, just as if she were going for a stroll—who would take a second look at her? Until she came there, where.... oh, her body trembled, her cheeks burned, and her heart—oh, her heart! it practically leaped out of her body, and she felt more and more drawn to that place, and that was all she could think about. She saw nothing before her eyes, only the trees of Monastery Garden, only Stempeniu with his blazing eyes. She heard nothing, only the lovely singing of the birds in the garden, and that godlike playing of—Stempeniu. At this point, Rachel was totally absorbed in one thought—to get there, to Stempeniu, be there, with Stempeniu, and nothing in the world could have held her back....

THE FIRE BURNS AND THEN GOES OUT

And as for Stempeniu, no sooner was it night than he sent his band out to the *zmires,* the traditional pre-wedding party, where the girls get together with the bride and dance. Then he took the violin under his arm so that Freydel would think he was going to the wedding. But once he left the house, he handed the instrument to Makhtshi and then he sped to Monastery Street, and he paced up and down in the shade of the trees, stopping every minute to see if Rachel was coming, beautiful Rachel. He never doubted for an instant that she would come. His heart told him she would. He had seen it in her eyes when they had met that day, the day she was trying on the coral necklace.

And Stempeniu was not mistaken. Scarcely had fifteen minutes gone by when he caught sight of a woman across the street, floating towards him with a white shawl on her head. She was walking very quickly, glancing around on all sides. The white shawl was pulled down almost over her eyes, and her hands were trembling, her teeth chattering, her heart pounding—her entire body shaking. She took a hard look, she halted, she spotted Stempeniu and moved towards him, saying:

"How dare you, sir—let me ask you—"

"Don't use the polite form with me, Rachel, use the familiar form," replied Stempeniu, taking hold of both her hands and staring deep into her eyes. In his eyes, Rachel saw the same glow as in the stars that were gazing down from the dark-blue sky of the beautiful summer night.... All the Jews in Mazepevke were concluding the Sabbath, chanting the praises of the prophet Elijah, as was customary, sighing and brooding, worrying about work and business, wishing they could have the luck of the pious man who

XXIII.

דאָס פייער ברענט און ווערד באַלד פערלאָשען.

און סטעמפעניו, קוים איז געוואָרען נאַכט, אַזוי האָט ער די חברה כלי־זמר אַרויסגע'משלח'ט אויף אַ „זמירות",* האָט קלאָמ־פערשט גענומען דאָס פיעדעלע אונטער'ן אָרעם, בכדי פריידעל זאָל מיינען, אַז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגעגאַנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אַליין האָט עס איהם אוועקגעטראָגען אין דער מאָנאַסטירסקער גאַס אַריין, און אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אונטער דעם שאָטען פון די בוי־מער, האָט ער זיך אַלע מינוט אָפּגעשטעלט, געקוקט אַהין, פון וואַ־נען עס האָט בעדאַרפט אָנקומען רחל'ע די שענע. אַז זי וועט זיין — דאָס איז פאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז יאָ. ער האָט עס גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהרע

* דעם שבת־צו־נאַכטס, וואָס פאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף מיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות"; אין אַנדערע ערטער הייסט עס גלאַט „שבת־צו־נאַכטס".

אויגען דעמאָלט, אַז זיי האָבען זיך געזעהן ביי פריידל'ען בעת מעסטען די קאָרעלען.

און סטעמפעניו האָט נישט געהאַט קיין טעות: עס איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין פּופצעהן מינוט, האָט ער דערזעהען פון יע־נער זייט גאַס שוועבט איינע מיט אַ ווייס טיכעל אויפ'ן קאָפּ. זי געהט געשווינד און קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָנגערוקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענד, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס גאַנצע לייב. זי קוקט זיך גוט איין, זי בלייבט שטעהן, זי דערזעהט סטעמפעניו'ן און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פאַר אַ העזה, פרעג איך אייך...

— זאָג מיר ניט „איהר", רחל'ע, זאָג מיר „דו"... — האָט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האָט זי אָנגענומען ביי ביידע הענד און האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. רחל'ע האָט דערזעהן אין זיינע אויגען פּונקט דעם זעלבען גלאַנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זו־מער־נאַכט פונ'ם טונקעל־בלויען הימעל... אַלע מאַזעפּעווקער אידען האָבען אָפּגעמאַכט הבדלה און האָבען געזונגען, ווי דער שטייגער איז, די „אליהו'ס", געזיפצט און געטראַכט, געדאַרט דעם מוח אויף דער וויסטער פרנסה, זיך געווינשעוועט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט געטראָפען דאָס גליק צו בעגעגענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּנעמען ביי איהם שלום. די מאַזעפּעווקער ווייבער וואַרפען־אַראָפּ די שלייערס פונ'ם קאָפּ, טהוען־אויס די שבת'דיגע קליידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואָכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואָרט, מאַזעפּעווקע איז פערנומען אַרויסצובעגלייטען דעם ליעבען שבת־קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די געדאַנקען, אַז אין דער צייט שטעהט רחל'ע דוואָסי־מלכה'ס שנור מיט סטעמפּעניו דעם כלי־זמר אויף דער מאָ־נאַסטירסקער גאַס און האָבען צווישען זיך אַ שמועס מכח עפּיס גאָרנישט קיין אידישע זאַכען... נאָר דער בלויער הימעל, די העלע שטערען, וואָס זוקען־אַראָפּ מיט זייער גלאַנץ, נאָר די הויכע מאָנאַס־טירסקע טאָפּאָלים, נאָר די נאַכט־פויגלען אינ'ם גרויסען מאָנאַס־טירסקען גאָרטען, וואָס רופען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען און זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אַז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאָנאַסטירסקע בוימער, אויף דער גוישער גאַס, און אָט דאָ נעבען סטעמפעניו'ן, האָט זיך רחל'ע געפונען אין אַזאַ מין נייער לאַגע, אַז זי האָט זיך גאָר פערגעסען, ווער זי איז און וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פּרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רחל'ע געפיהלט אַזוי, ווי נאָך קיינ־מאָל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר געפאַ־לען בשעת זי איז אַהער געגאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגעטראָטען פון איהר, און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פליגעל און זי איז פריי, ווי אַ פויגעלע, און קאָן פליהען, פליהען... סטעמפעניו האָט זיך צוגערוקט צו איהר נעהענ־טער און האָט אָנידערגעלעגט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רחל'ע האָט אַ ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף סטעמפעניו'ן, און פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אַראָפּגערונען צוויי טרערען.

— וואָס וויינסט דו, רחל'ע? — האָט סטעמפעניו אַ פרעג גע־טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אַך, סטעמפעניו, עס איז מיר אַזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אייך... נעבען... דיר, סטעמפעניו! פאַר וואָס בין איך... פאַר וואָס בין איך ניט...

— מיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רחל'ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייסט, איך בין דיינע, סטעמפעניו? ווי אַזוי קאָן דאָס זיין?

had met Elijah and greeted him and been greeted by him. The women of Mazepevke removed the veils from their heads, took off their Sabbath garments, their jewelry, and set about their everyday work. In a word, Mazepevke was busy ushering out the dear and holy Sabbath—and it never occurred to anyone that at this very moment, Rachel, the daughter-in-law of Dvosse-Malke, was standing with Stempeniu the Musician on Monastery Street, and that the two of them were talking about things that were anything but Jewish....

Only the blue heavens, the bright stars, which were peering down with their brilliance, only the high poplars in the monastery, only the nocturnal birds in the huge garden, calling to one another in their language—only they could hear and see what was happening; only they knew that on this lovely, magical night, under the monastery trees, in the Christian street—Rachel was standing right next to Stempeniu, in such a different state that she completely forgot who she was and what she was. Here, amid the lovely splendors of nature, Rachel felt as she had never felt in her life. The fear, which had stalked her all the way here, suddenly left her, and she felt as if she grown wings and were as free as a bird and could fly, fly.... Stempeniu moved closer to her and placed his hands on her shoulders. Rachel shuddered. She wanted to step away but, instead, she looked at Stempeniu, and tears rolled down from her radiant blue eyes.

"Why are you crying, Rachel?" asked Stempeniu, wiping her tears away with his hands.

"Ah, Stempeniu, I feel so good here, next to...you..." (she shifted to the familiar form) "next to you, Stempeniu! Why am I...? Why can't I be...?"

"Mine? Is that what you want to say? You *are* mine, Rachel, you *are* mine!"

"What do you mean I'm yours, Stempeniu? How can that be?"

"You're mine, my beloved, do you understand, because I'm yours forever, for all time, until the dark grave, I'm yours till death, my darling, my life!"

"Benjamin said the same thing, he swore—and then in the end...."

"Who's Benjamin?" asked Stempeniu, amazed, peering into Rachel's eyes the way you look at a child when it says something utterly silly. "Who are you talking about, my darling?"

"Benjamin, Haia-Etel's cousin. My friend Haia-Etel was an orphan and she had a cousin named Benjamin, and when they were very young, they swore they would get married, he promised her, he swore an oath on his holy word of honor—and in the end, oh, it was so ugly for her, poor Haia-Etel, she died a long time ago, God rest her soul, may she forgive me.... But she was crazy about Benjamin, she worshiped the ground he walked on. She told me so herself.... I can see her now, I can see her by the window, with me singing songs to her, and she's crying and she keeps saying: 'Oh, don't believe them, you mustn't believe what men tell you!...'"

Rachel told about her friend Haia-Etel the orphan, and Stempeniu kissed Rachel's hands, caressed her, looked into her eyes—and Rachel kept talking about Haia-Etel and how she passed away, how she went out like a candle, out of love for her dear Benjamin....

Haia-Etel had been dead for several years, but Rachel remembered her well. She often dreamt about her. Now she felt as if Haia-Etel were standing on the other side of the wall, wearing a shroud and gazing over at Rachel and beckoning to her, pointing at Stempeniu and shaking her head as though to say: "What are you doing?..."

"What's the use, Rachel my darling, what's the use of talking and remembering such things, especially at night? Just look at me with your bright, lovely eyes, oh the way they shine and glow like two beautiful diamo—"

Stempeniu hadn't even uttered the last word when Rachel wrested herself loose from his hands with such force that Stempeniu was terrified of her.

"For God's sake, Rachel, what's wrong?"

He tried to take hold of her again, but she wouldn't let him. She trembled and whispered: "Do you see her? She's over there! She's standing there!... She's looking at us, at us...."

"Who's standing there? Who's looking at us? What are you talking about, Rachel? My darling, come to me, take my hand...."

"Oh! Leave me alone, Stempeniu, leave me alone." She was using the polite form again. "Can't you see, something white is standing there? Oh, it's her, it's Haia-Etel! Haia-Etel!... Oh, leave me alone, leave me alone!... How dare you, how dare you!... Good night to you! Good night!..."

And Rachel vanished in the shade of the trees. Stempeniu saw

נאמנות — און צום סוף... אך, האט זי געהאט א מיאוס'ען סוף, חיה-עטעל נעבאך, זי איז שוין לאנג געשטארבען, עליה-השלום, לאז זי מיר מוחל זיין... נאר בנימין איז ביי איהר געווען דאס חיות, זי איז אויסגעגאנגען נאך זיינע טריט. זי האט דאס מיר אליין דער-צעהלט... זי שטעהט מיר פאר די אויגען, און עס ווייזט זיך מיר אויס, אז אט זיצט זי בײ'ם פענסטער, איך זינג איהר ליעדלעך, און זי וויינט און זאגט אלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאר זיי ניט גלויבען, די מאנסבילען!"...

רחל'ע דערצעהלט פון איהר חבר'טע חיה-עטעל די יתומה, און סטעמפעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האלזט זי, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און רחל'ע דערצעהלט אלץ פון חיה-עטל'ען, ווי אזוי זי איז שטילערהייד אויסגעגאנגען, ווי א ליכט, נאך איהר ליעבען טייערען בנימינ'ען...

חיה-עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאהר טוידט, נאר רחל'ע האט זי גוט געדענקט. חיה-עטעל איז איהר אפטמאל גע-קומען צו חלום. אצינד האט זיך איהר אויסגעדאכט, אז חיה-עטעל שטעהט פון יענער זייט וואנד, אנגעטהאן אין תכריכים, און קוקט-אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אנווייזענדיג איהר אויף סטעמ-פעניו'ן און שאקלענדיג מיט'ן קאפ, ווי איינער רעדט: „וואס טהוסט דו דא?"...

— צו וואס טויג עס דיר, רחל'ע מיין לעבען, צו וואס טויג דיר רעדען, דערמאנען אזעלכע זאכען, און נאך אקעגען נאכט? טהו בעסער א קוק אויף מיר מיט דיינע שענע ליכטיגע אויגען, וואס לייכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע בריליאנ...

סטעמפעניו האט נאך ניט אויסגערעדט דאס לעצטע ווארט, האט זיך רחל'ע ארויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אזא שטאר-קייט, אז סטעמפעניו האט זיך איבערגעשראקען פאר איהר.

— גאט איז מיט דיר, רחל'ע, וואס איז דיר אזוינס געשעהן?

ער האט זי געוואלט חאפען ווידער א מאל, נאר זי האט זיך ניט געלאזט. זי האט געציטערט און געשעפטשעט: „דו זעהסט? אן איז זי!... אן שטעהט זי!... אן קוקט זי אהער, אהער"...

— ווער שטעהט? וואו שטעהט? וואס רעדסט דו דאס, רחל'ע? נשמה מי :ע, קום צו מיר, נא דיר א האנד...

— אי! לאז מיך, לאז מיך, סטעמפעניו, לאזט מיך! איהר זעהט, אן שטעהט עפּיס א ווייס? אך, ס'איז זי, ס'איז חיה-עטעל! חיה-עטעל!... אוי, לאזט מיך, לאזט מיך!... מיט וואס פאר א חעזה פרעג איך אייך... א גוטע נאכט! א גוטע...

און רחל'ע איז פערשוואונדען געווארען אינ'ם שאטען פון די בוימער. סטעמפעניו האט נאר געקאנט זעהן, ווי צוויי עקען פון דער ווייסער שאל, וואס האבען זיך צעלאזט פונ'ם ווינד, האבען אויסגעוויזען, ווי צוויי ווייסע פליגעל. אט אזוי ווערד אנטרונען א גוטער מלאך, אט אזוי ווערד פערשוואונדען א גוטער חלום...

א, אידישע טאכטער! אט דא האסט דו זיך בעוויזען מיט דיין עהרליכקייט, מיט אינגאנצען דיין ריינקייט. א, אידישע פרוי! אט דא האסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאנצער געטריישאפט, מיט דיין גאנצער איבערגעבענהייט!...

נעקומען אהיים, האט רחל'ע געוואלט פאר אלע אויסזאגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האט זיך גע-זעהן. נאר זי האט געטראפען דאס גאנצע הויזגעזינד זיצען ארום טיש מיט נאך עטליכע געסט ביי א גרויסען סאמאוואר, פערטיעפט אין א וויכטיגען שמועס פון געשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת-צו-נאכטס ביי אידען צענויפקלויבען זיך ערגיץ, און נאך דעם גאנ-צען מעת-לעת, וואס מע האט גערוהט, שמועסען אביסעל וועגען מסחר, וועגען מארגענדיגען יריד, און גלאט אזוי וועגען וועלט-זאכען.

— איך וועל זיך ניט „טאשען".* — האט געזאגט א גראב אידעל, א שניט-קרעמער. — לאז דאס געהן אין דער ערד אריין! איך בין קלאר אין די ירידים גאנץ גענוג! נאר גריזאטע מיט הארצ-וועהטיג קאן מען פון אזעלכע ירידים האבען!

— פאר וואס? — רופט זיך אן דוואסי-מלכה, האלטענדיג די הענד צענויפגעלעגט אונטער'ן הארצען. — איך ווייס ניט פאר וואס, רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ'ן יריד? פאראכטאגען האב איך ביי אייך געזעהן, קיין עין-הרע, א שפע, אויף אלע אידען גע-זאגט געווארען! איהר האט, דאכט זיך, א גאנצען טאג געלייזט געלט?

— ביי דיר הייסט אלסדינג געלייזט געלט! — האט זיך אפּ-גערופען אייזיק-נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ'ן ווייב און ווארפענ-דיג אויף ביינדלעך פון די „שטשאטעס".

— און איך וואלט זיך געוואונשען ניט קיין ערגערען יריד, ווי פאראכטאגען זונטאג. — האט זיך אנגערופען משה-מענדעל, געקוקט אין די חשבונות אריין. — וואס דארף מען דא לייקענען, פאר-שטעה איך ניט?

* „טאשען" הייסט אויף קרעמער-לשון — זיך שטעלען אויפ'ן יריד מיט א קראם.

only the ends of the white shawl fluttering in the wind, looking like two white pinions. That is how a good angel flees, that is how a good dream disappears....

Oh, you Jewish woman, you showed your virtue there and your purity. Oh, Jewish wife! You showed all your fidelity there, all your devotion!

Upon coming home, Rachel wanted to tell everyone, shout to everyone, where she had been and whom she had met. But she found the entire household sitting around a table with several guests, in front of a huge samovar, and they were all engrossed in talking shop, as Jews usually do, gathering somewhere on Saturday night when the Sabbath is over. After resting for twenty-four hours, you chat a little about business, about the next day's fair, and about various political matters.

"I'm not going to have a booth at the fair," said a fat little man with a dry-goods store. "The fairs can go to hell! I'm fed up with them! Troubles and headaches—that's all you can get out of a fair!"

"Why do you say that?" exclaimed Dvosse-Malke, her hands folded on her chest. "I don't understand why you're so down on fairs, Yudel. Just last week, Lord preserve us, you made a bundle—may it happen to all Jews. Why, you were raking in money all day long!"

"All you talk about is raking in money!" cried Isaak-Naphtali, not looking at his wife as he worked the beads on an abacus.

"And I wouldn't want a worse fair than last Sunday," cried Moyshe-Mendel, checking the accounts. "How can you deny it? I don't understand."

"That's the point," said Yudel, "you just don't want to believe anyone else. When you see ten peasants crowding in and practically carrying away my booth, you call that 'raking in money' and you start resenting it."

"You know what, Yudel?" exclaimed a cross-eyed young man. "Why don't we forget about the county fair. Tomorrow is another day, and we'll have our fill of it then. Let's talk about something else."

And they began talking about important matters: citrons for the Feast of Tabernacles, synagogue problems, and of course war. Everyone talked, everyone smoked, the samovar boiled and steamed and the house was filled with fumes. The oven was hot: borsht and goose breasts were cooking for the last Sabbath meal.

"Where've you been, Rachel?" Dvosse-Malke asked her daughter-in-law.

"Right there...on Monastery Street."

"What's it like outside? Nice weather? God preserve the weather for all fairs.... What's wrong, dear, you're so pale, do you have a headache? Maybe you should lie down a bit."

At these words, everyone turned around and looked at Rachel's wan face, and it was unanimously decided that she was groggy from the samovar's fumes. Rachel went to her room to lie down, and now the company began talking about fumes and how fumes were no laughing matter, they might seem like nothing, why, they were only smoke—but they could kill a person just like that. And one man related that once, in his grandfather's home—may he rest in peace—the entire household was practically wiped out by fumes. And someone else told a lovely story about how his uncle's entire family was practically poisoned by a kind of fish known as a "sea eel," and they were just barely saved from death. Another man told a very lovely story about a demon, a poltergeist, a wandering ghost, and so on and on...until they began talking about death.

"Whatever people talk about, in the end they talk about death!" someone exclaimed.

"'Elijah the Prophet'—we ought to have a look—'Elijah of Tishbi'—what's my wife doing?—'Elijah of Gilead.'..." Moyshe-Mendel suddenly murmured, while singing the "Elijahs" of the Sabbath night. He got up from the table and went to look in on Rachel.

— דו ביזט מיינע, פארשטעהסט דו מיך, הארץ מיינס, ווייל איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב, ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבען מיינס!

— בנימין האט אויך אזוי געזאגט, האט זיך געשווארען — און צום סוף...

— וואסער בנימין? — האט זי סטעמפעניו פערוואונדערט א פרעג געטהאן, געקוקט רחל'ען אין די אויגען אריין, ווי מע קוקט אויף א קליין קינד, ווען עס זאגט א ווילדע נארישקייט. — פון וואס פאר א בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה-עטעל'ס געשוועסטער-קינד. מיין חבר'טע חיה-עטעל די יתומה האט געהאט א געשוועסטער-קינד, וואס האט גע-הייסען בנימין, האבען זיי אפגערעדט פון לאנג, אז זיי זאלען זיך נעמען; ער האט איהר צוגעזאגט, געשווארען ביי זיינע הייליגע

— אָט דאָס איז טאַקי די מעשה, — זאָגט יודעל — אַז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אייך, אַז מע דערזעהט צעהן ערלים געהען זיך צענויף און מע צעטראָגט מיר שיער די קראָם, הייסט דאָס שוין געלייזט געלט, און מע פאַרגינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אָן אַ יונגערמאַן, אַ קאַסאָקער אויףביידע אויגען. — לאָמיר אַוועקוואַרפען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מאָרגען אַ גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפּיס אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט־זאַכען, וועגען אתרוגים, וועגען בית־המדרש־ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אַלע רעדען, אַלע רויכערען, דער סאַמאָוואַר זידט און פּאַרעט און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אויוועו הייצט זיך: עס קאָכט זיך אַ באָרשט מיט געגזענע פּריידקעס צו דער מלוה־מלכה.

— וואו ביזט דו געווען, רחל'ע? — האָט זיך דוואָסי־מלכה געווענדט צו דער שנור.

— אָט דאָ... אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס...

— ווי אַזוי איז אין דרויסען? שען? גאָט זאָל העלפען, עס זאָל חאָטש האַלטען ביז נאָך אַלע ירידים... וואָס איז דיר, טאָכטער, דער קאָפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אַזוי בלייך? טאָמער וואָלסט דו זיך אַביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט?

ביי די ווערטער האָבען זיך אַלע אומגעדרעהט און אַ קוק געטהאָן אויף רחל'עס בלייך פּנים און האָבען אַלע אין איין קול בעשלאָסען, אַז זי איז פערטשאַדעט געוואָרען פונ'ם סאַמאָוואַר. רחל'ע איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר אריין זיך צולעגען אויפ'ן בעט, און דאָ האָט דער עולם געמאַכט אַ שמועס וועגען טשאַד, וואָס אַ טשאַד, אַזאַ קלייניגקייט, אַ גאָלע גאָרניט, דאַכט זיך, — וואָס, משטיינס געזאָגט? אַ רויך! — קאָן קוילען אַ מענשען אויף טוידט. און איינער האָט דערצעהלט, אַז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אַמאָל שיער דאָס גאַנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאַנגען פון אַ טשאַד. דער אַנדערער האָט דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה, ווי אַזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאַנצע הויזגעזינד שיער געסמ'ט פון אַ מין פיש, וואָס הייסט „מאַרינקע", אַזוי, אַז מע האָט זיי קוים מציל געווען פונ'ם טוידט. דער דריטער האָט דערצעהלט אויך זעהר אַ שענע מעשה פון אַ לץ, פון אַ דאָמאָוויק, פון אַ עולם־התוהו'ניק... אַזוי לאַנג, ביז מען איז אַרויף אויף דעם טוידט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוידט מוז מען דאָך אַרויפקומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דאַרף אַ קוק טהון, אליהו התשבי, וואָס טהוט עפּיס מיין פלונית'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משה־מענדעל פּלוצים שטיל אַ זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון שבת־צו־נאַכטס. ער איז אויפגעשטאַנען פון טיש און איז געגאַנגען געוואָהר ווערען צו רחל'ען.

XXIV.

רחל'ע קעהרט זיך אום אויפ'ן גלייכען וועג.

— גוואַלד, אידען, ראַטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט אַ קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אַלע האָבען זיך געלאָזט לויפען אַהין, אין חדר אריין, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, דעם קאָפּ פערוואָרפען אַרויף, און נעבען איהר איז געשטאַנען משה־מייזדעל האַלב־טוידט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חלש'ט? וואַסער! גיכער!

— וואַסער! וואַסער! — האָבען אַלע אידען געשריגען און קיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— אוי, אַ מכה דער מאַמען! — האָט דוואָסי־מלכה אויסגעשריגען און האָט געבראַכט אַ קוואָרט וואַסער, אָנגענומען אין מויל אריין און בעשפּריצט רחל'ען דאָס פּנים, וואָס איז געווען טוידט, ווי די וואַנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה־מענדעל געשריגען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען ווידער אַלע אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אַנדערען.

— מע באַדאַרף איהר בינדען די הענד מיט אַ פאַטשיילע און קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אַלע אידען געשריגען און געשטאַנען אויף איין אָרט.

— אָט אַזוי, דוואָסי־מלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבען די געסט אונטערגעגעבען חשק דער בעל־הבית'טע, וואָס האָט געאַרבייט מיט אַלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאָסען וואַסער, געריסען די אויגען — אַזוי לאַנג, ביז מע האָט די פער'חלש'טע

RACHEL GOES BACK TO THE STRAIGHT AND NARROW PATH

"Help! Help!" the company heard a shout from the side room, and they all dashed in and saw Rachel stretched out on the bed, her head thrown back, and Moyshe-Mendel standing next to her, scared out of his wits.

"What's wrong? What's happening? Fainted? Water! Hurry!"

"Water! Water!" everyone shouted and no one moved.

"Oh, godamn it all!" screamed Dvosse-Malke and got a dipper of water, took a mouthful, and sprayed it on Rachel's face, which was as dead as a tomb.

רחל׳ע אָפגעמינטערט און אויפגעזעצט. רחל׳ע האָט זיך ארומגעקוקט אויף אַלע זייטען, ווי אַ פערשלאָפענע, און האָט געפרעגט: „וואו בין איך? עס איז מיר היים, היים!"...

— צעגעהט זיך אביסעל, עולם! צעגעהט זיך! — האָט דוואָסי־מלכה געזאָגט און האָט משלח געווען דעם גאַנצען עולם אין זאַל אריין און איז אַליין מיט משה־מענדל׳ען איבערגעבליבען נעבען רחל׳ען, וואָס האָט ניט אראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה־מענדל׳ען.

— וואָס איז דיר, טאָכטער, געשעהן? — האָט די שוויגער געפרעגט.

— וואָס איז דיר, רחל׳ע? — האָט זי משה־מענדעל געפרעגט, אַנגעבויגען זיך שטאַרק איבער איהר קאָפּ.

— לאָז די מאַמע ארויסגעהן פון דאַנען, — האָט איהם רחל׳ע געענטפערט שטילערהייד.

— מאַמע, געה, זיי מוחל, ארויס פון דאַנען, — האָט איהר משה־מענדעל געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ׳ם חדר און צוגעגאַנגען צוריק צו רחל׳עס בעט.

— זאָג מיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה־מענדעל געווענדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס ליעבשאַפט.

— אוי, משה־מענדעל, שווער מיר, אַז דו וועסט קיינעם ניט זאָגען... שווער מיר, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען... זאָג מיר צו, אַז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אָקעגען דיר... ווען ניט חיה־עטעל, עליה השלום, זאָל מיך דערמאַנען... אַך, ווען ניט חיה־עטעל... אַך, משה־מענדעל, טייערער מיינער!

— באַטראַכט זיך, רחל׳ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון היץ! וואָסער חיה־עטעל?

— מיינע אַ חבר׳טע, חיה־עטעל, עליה השלום, חיה־עטעל די יתומה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט! זי איז מיר שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אַך, משה־מענדעל, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אָט אַזוי... איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל׳ע האָט זיך וואָס ווייטער אַלס נעהענטער צוגערוקט צו משה־מענדל׳ען ביז זי איז אינגאַנצען געלעגען ביי איהם אויף די הענד. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטיגער פּאַס האָט זיך אריינגעצויגען דורך דער טיר פון זאַל, און רחל׳ע מיט משה־מענדל׳ען האָבען קוים־קוים געקאָנט זעהן איינס דאָס אַנדערע. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, און אַ פייערעל האָט זיך אין זיי אָנגעצונדען, אָט דאָס פייערעל, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די גליקליכע געליעבטע צום ערשטען מאָל, ווען דאָס האַרץ רעדט, נישט דאָס מויל, ווען מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט מיט׳ן מויל.

— זאָג מיר, משה־מענדעל געטרייהער, בין איך טאַקי ביי דיר אַזוי טייער?

— אַ שאלה אביסעל? — ענטפערט איהר משה־מענדעל. — ביזט ביי מיר איינגעבאַקען אין האַרצען, ווי אַ... איך ווייס אַליין ניט וואָס...

אויף איין אַנדער אופן האָט משה־מענדעל ניט געקאָנט ארויסזאָגען זיין ליעבע צו רחל׳ען. נאָר מע מעג איהם גלויבען, אַז ער האָט עס געמיינט מיט׳ן גאַנצען האַרצען, אַזוי ערנסט (און אפשר נאָך ערנסטער), ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאָף אויף ארויסצוגעבען זיינע געפיהלען דורך ווערטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פּאָרפאָלק, אָט דאָ אינ׳ם האַלב־פינסטערען חדר, וואו אין אַ יאָהר ארום נאָך דער חתונה האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגענהייט אויסצורעדען זיך אביסעל דאָס האַרץ איינער פאַר דעם אַנדערען, זיצען ווי די טייבעלעך. דאָס, וואָס איז אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר געווען פערבאָרגען טיעף אין האַרצען, איז פלוצים ארויסגעשוואומען ארויף, ווי בוימעל אויפ׳ן וואַסער.

* * *

אַבי רחל׳ען איז געוואָרען אביסעל גרינגער, זיצט זיך משה־מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייד, אונטער דער נאָז, די „אליהו׳ס", ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און רחל׳ע רופט זיך אָן צו איהם:

— איך האָב צו דיר אַ בקשה, משה־מענדעל. זאָג, איך וועל ביי דיר פועל׳ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער אַ בקשה? זאָג, רחל׳ע, וועסט אַלץ ביי מיר פועל׳ען. אפילו דאָס טעלערעל פונ׳ם הימעל וועסט דו ביי מיר פועל׳ען.

— גענוג שוין, משה־מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית־המדרש׳ניק ביזט דו ניט. עטליכע קערבלעך האָבען מיר, דאַנקען

"Get the doctor!" screamed Moyshe-Mendel in a strange voice.

"The doctor! The doctor!" they all screamed, looking at one another.

"Tie her hands with a handkerchief and squeeze her nose!"

"Her nose! Her nose!" they all screamed and stood where they were.

"That's right, Dvosse-Malke, harder, harder!" the guests spurred her on as she worked with might and main, rubbing, squeezing, pouring water, pulling eyelids—until finally they revived Rachel from her faint and got her to sit up. Rachel looked around groggily and then asked: "Where am I? I'm so hot. so hot!..."

"Move away, everybody, give her air!" said Dvosse-Malke and sent the whole company into the living room, while she and Moyshe-Mendel stayed with Rachel, whose eyes were fixed on Moyshe-Mendel.

"What's wrong, daughter, what happened?" the mother-in-law asked.

"What is it, Rachel?" asked Moyshe-Mendel, leaning over her.

"Please ask your mother to leave," Rachel answered softly.

"Mama, please step outside for a moment," said Moyshe-Mendel. He accompanied his mother out of the room and then returned to Rachel's bed.

"Tell me what's wrong," Moyshe-Mendel asked her for the first time with deep love.

"Oh, Moyshe-Mendel, swear you won't tell anybody.... Swear it'll remain our secret.... Promise you'll forgive me for what I've done to you.... If Haia-Etel, Lord rest her soul, hadn't warned me.... Oh, if it hadn't been for Haia-Etel.... Oh, Moyshe-Mendel, my darling!"

"Just listen to what you're saying, Rachel. You're raving! What do you mean, Haia-Etel?"

"My friend Haia-Etel, may she rest in peace. Haia-Etel the orphan, she's been in the True World for a long time. I've dreamt about her several times. But today, now.... Ah, Moyshe-Mendel, bend over to me, nearer, nearer.... That's right, I'm scared.... I'm sorry for what I've done, oh, how sorry I am!"

And Rachel moved closer to Moyshe-Mendel until she was lying in his arms. The room was dark. Only a single ray of light entered from the door to the living room, and Rachel and Moyshe-Mendel could hardly see each other. Their eyes met and a tiny fire kindled in them, the kind of fire you see when people fall happily in love for the first time, when the heart and not the tongue does all the talking, when people converse with their eyes and not their lips.

"Tell me, Moyshe-Mendel my darling, do you really care for me?"

"How can you ask?" Moyshe-Mendel replied. "You're right in my heart like a—I don't know like what...."

Moyshe-Mendel had no other way of expressing his love for Rachel. But we can believe that he meant it with all his heart, seriously—and perhaps more seriously than the fine fellow who has a greater knack for uttering his feelings in words.

But let's leave them, the happy couple, there in the half-darkened room, where, a year after the wedding, they had their first chance to have a heart-to-heart talk, as they sat there like doves. Things that had been hidden deep down for an entire year suddenly came to the surface like trees on water.

Once Rachel felt a little better, Moyshe-Mendel sat next to her, softly crooning the "Elijahs" under his breath.

"Elijah the Prophet ... Elijah of Tishbi ... Elijah of Gilead ...."

And Rachel said to him:

"I want to ask you to do something for me, Moyshe-Mendel. Promise you'll do it."

"Well? What is it? Tell me, Rachel, I'll do anything you want me to."

"I think we've lived with your family long enough. You're no longer a student, we've got a little money tucked away, thank goodness—why don't we move to a big city, Yehupets. Once I'm there, among my friends and relatives, and with you—I'll feel as fine as ever. We'll be alone. It's time we stopped living off your family, honestly, I'm so sick and tired of it that I can't enjoy anything. We're like strangers with your family, absolute strangers...."

Moyshe-Mendel sat there, gazing in surprise at Rachel. Then he began rocking and swaying like before, singing his "Elijahs."

"Okay, very good, 'angry man,' it's fine with me. 'Elijah the Prophet'...this very week!"

"You'll do it for me, Moyshe-Mendel, won't you?" Rachel said to him with deep love. "We'll be on our own, I'll have my own household, and I'll take care of you like the apple of my eye. Ah, Moyshe-Mendel, you're usually so absent-minded that you never say a kind word! But today you're so different, so different...."

גאָט, — לאָמיר אַרויספאָהרען אין אַ גרויסער שטאָדט אַריין, קיין יעהופּעץ. דאָרטען, צווישען מיינע פריינד, מיין משפּחה, און מיט דיר — וועט מיר זיין גוט ווי די וועלט. מיר וועלען שוין זיין אַליין. גענוג שוין עסען קעסט, כלעבען, ס'איז מיר שוין אַזוי נמאס, אַזוי טריף, אַז סע געהט מיר ניט איין גאָרניט... מיר זענען דאָ צווישען דייגיגע עפּיס ווי פרעמדע, ווי ווילד־פרעמדע...

משה־מענדעל בלייבט זיצען און בעטראַכט אַביסעל רחל'ען פערוואונדערט. נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך, ווי פריהער, און זינגט זיך ווייטער די אליהו'ס.

— אָך, זעהר פיין, איש זעף, פון מיינעטוועגען? אליהו הנביא... אפילו נאָך־שבת'דיגע וואָך!

— אַלסדינג פיהר איך ביי דיר אויס, משה־מענדעל, אַלס־דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס ליעבשאַפט. — איאָ? מיר וועלען זיך זיצען אַליין, איך וועל מיר זיין אַ בעל־הבית'טע און וועל דיך אָפּהיטען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג... אָך, משה־מענדעל, ביזט אַזאַ צעטראָגענער, אַז מע הערט פון דיר קיינ־מאָל קיין גוט וואָרט! נאָר היינט ביזט דו עפּיס גאָר אַנדערש, גאָר אַנדערש...

— אליהו הנביא... — זינגט משה־מענדעל שטילערהייד. — אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאַל, צווישען די מאַנסבילען, געהט איין אַנדער שמועס: דער עולם פאַלט אויף פערשיעדענע המצאות, פאַר וואָס האָט דאָס אייזיק־נפתלי'ס שנור פלוצים געקאָנט חלש'ען? איינער זאָגט, אַז דאָס איז פון אַ גוט אויג; דער אַנדערער דרינגט פער־קעהרט, אַז ס'איז אַ מין ווינטעל געחאַפּט; און דער דריטער, אַ בעטאָגטער איד, וואָס האָט שוין אויסגעגעבענע קינדער, זאָגט זיך ויין המצאה:

— פאָלגט זשע מיך, איך האָב אַליין דריי שניר, בין איך שוין קלאָר אין דעם ענין; איך זאָג אייך, ס'איז „פאָסטעווקעס". אייזיק־נפתלי, גרייט זיך אויף אַ לעקאַך־און־בראָנפען, אָדער אַ ברית...

דוואָסי־מלכה, מזל־טוב אייך! אייער שנור — נו־נו, מהכתיתי!... וואָס שעהמט איהר זיך דאָ אַזוי, דוואָסי־מלכה? נישקשה, ס'איז אַ אידישע זאַך...

דוואָסי־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פערגעניגען; זי קוקט שוין לאַנג דערויף אַרויס.

— נו־נו! — זאָגט זי כלומרשט מיט אַ בייזער. — געהט שוין געהט מיט אייערע קאַטאָוועסלעך! מע דאַרף בעסער אַ קוק טהון, וואָס הערט זיך מיט'ן באָרשט? עפּיס געדויערט ער היינט ביי איהר מעהר ווי אַלע שבת־צו־נאַכטס!...

XXV.

אין אַ יאָהר אַרום.

„אַ שטילע וועטשערע!" — זאָגט דער לעזער, אָפּנים, שטאַרק ניט צופריעדען, מחמת ער איז דערצויגען געוואָרען אויף יענע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע טרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אָדער וואו פון אַ מלמד ווערד אַ גראַף, פון אַ דיענסטמיידעל — אַ בת־מלכה, און פון אַ בעהעלפער — אַ פּיפערנאָטער... וואָס זאָל איך טהון, אַז ביי אונז איז נישטאָ קיין גראַפען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז זענען פאַרהאַן פּראָסטע אידען, פּראָסטע ווייבלעך, אידישע טעכ־טער און אידישע כלי־זמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פערענטפערען זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער וויל; קוים האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין געהן מיט מיר ווייטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמ־פעניו'ן?

מיר לאָזען איבער אַ גאַנץ יאָהר (וואָס איז אַ יאָהר אין'ם מענ־שענ'ס לעבען?) און מיר קומען צו אייזיק־נפתלי'ן שבת־צו־נאַכט אויף מלוה־מלכה און טרעפען דאָרטען די אייגענע פאַרשוינען, וואָס פאַר אַ יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פאַר אַ יאָה־רען, נישט געמינערט אַ האָר. מע רעדט אַזוי לאַנג וועגען יריד, פּרנסה, פדיון, קינדער, — ביז מע קומט אַרויף אויף משה־מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אַהער, דוואָסי־מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינ־דער שרייבען פון יעהופּעץ? — רופט זיך אָן אייזיק־נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודעל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודעל, אָנווייזענדיג אויפ'ן קאָ־סאָקען יונגענמאַן.

דער קאָסאָקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי אַ וואַ־סער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אָבי החכם המפורסם המופלג מופלא מוהר"ר אייזיק־נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת חיל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָ־סי־מלכה בת משה־מענדעל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...

"Elijah the Prophet...." crooned Moyshe-Mendel softly, "Elijah of Tishbi... Elijah of Gilead...."

And in the living room, the men were having a different kind of conversation: they were trying to figure out why Isaak-Naphtali's daughter-in-law had suddenly fainted. One man said it was an evil eye, another concluded the opposite, she'd been caught in a draft, and the third one, an elderly Jew with married children, had his own explanation:

"Believe me, I've got three daughters-in-law, I know a thing or two about such matters, I tell you, she's having 'whims.' Isaak-Naphtali, get set for cakes and vodka or a circumcision. Mazel-tov, Dvosse-Malke! Your daughter-in-law—well, well, she'll be all right! Why are you so embarrassed, Dvosse-Malke? Don't worry, it's perfectly kosher.... Jews do it all the time...."

Dvosse-Malke was simply melting with delight, she'd been anxiously looking forward to this for a long time.

"Well, well!" she said, pretending to be annoyed. "Cut it out—you and your jokes! I'd better see how the borsht is doing. It's taking longer than usual!..."

A YEAR LATER

"A dull story!" says the reader, apparently quite dissatisfied, for he's been raised on those modern romances, where people hang themselves and drown themselves, poison themselves and shoot themselves, or where a heder teacher becomes a count, a serving maid becomes a princess, and a *belfer* (school assistant) becomes—a dragon. Now can I help it if we have no counts or princesses? We have only ordinary Jewish men and women, Jewish girls and Jewish musicians.... But why bother with justifications? By now, the reader can say what he likes. I've brought him this far, and he'll certainly go further with me, he'll want to know what happens in the end and what becomes of Rachel, and what becomes of Stempeniu.

We will now skip a year (what is one year in a human life?) and we will visit Isaak-Naphtali's home for the dinner concluding the Sabbath. And there we find the same people as a year ago, and hear the same conversations as a year ago, with not a hair changed. And everyone keeps talking about the fair, business, profits, children—until the conversation turns to Moyshe-Mendel and Rachel, who live in Yehupets now.

"Dvosse-Malke, show us the letter from the kids in Yehupets," Isaak-Naphtali cried to his wife. "Here, read it Yudel."

"Let him read it!" said Yudel, pointing to the cross-eyed young man.

The cross-eyed man took the letter and read it fluently; the salutation was in Hebrew:

> Peace and all good wishes to my beloved Father, the wise, learned, enlightened, and eminent gentleman, the highly esteemed Lord Isaak-Naphtali, son of Moses-Joseph, may he rest in peace. And to my highly honored and pious Mother—

"Stop that!" they all shouted. "Stop that! That's all rhetoric, for God's sake, kid stuff, it's their foolishness! Read the rest, on the other side!"

The cross-eyed man turned the letter over and continued reading its mixture of Yiddish, Hebrew and Russian:

> And since you have asked me, Dear Father, to tell you about business and commerce here in Yehupets, I must inform you—

"Oh, so that's what it means!" the company cried happily. "Keep reading, go on!"

> I must inform you that dry goods do particularly well here as does haberdashery, though haberdashery does not do as well as dry goods. And groceries likewise do not do badly, no worse than in Mazepevke. Woolens are worth their weight in gold. Sugar, flour, and bran are also a business here, they are exported, and Jews earn tidy sums thereby. In short, Yehupets is a blessed land, the city itself is enormous and worth a visit. It is altogether another world here in Yehupets, you can meet Jews here of whom you would never have dreamt that they were Jews. Paper is also a business here, everything is business here. And Jews frequent the stock exchange, buying and selling all kinds of stocks, and brokers earn money galore.
>
> And my beloved spouse Rachel sends you all her fondest greetings. She writes to you herself below. May the Good Lord grant that we hear good news from you—amen. I must also inform you that the store which I rented is located right on Alexandrovsky Street, and the money I take in is not at all bad, praised be the Lord. My beloved spouse Rachel, long may she live, has already mastered the trade and can already talk to the customers. But I go and buy at

„כזוהר השמש בערפלי חושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים בגבהי שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר...“

— ניין! — שרייען אלע. — ניין, ניט דאס! דאס איז גלאט אזוי, ווייס איך, מליצה, יונגעלשע זאכען. זייערע נארישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאסאקער קעהרט־איבער דאס בריוועל און לייענט:

„און אודות, וואס דו פרעגסט מיך, אבי היקר, איך זאל דיר שרייבען מכח פרנסה והמסחרים דפה יעהופעץ, בין איך דיר מודיע...“

— א, אט דאס מיינט דער פסוק! — זאגט דער עולם צופריעדען. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר געהט דא אן שניט־סחורה, גם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט־סחורה. גם באקאליע איז גם כן ניט שלעכט, נישט ערגער ווי אצליכם במאזעפעווקע. וואל־צייג איז דא ביוקר, טאקי מיט גאלד גלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דא גם כן א מסחר, עס געהט לזאגראניצע, און אידען פערדיענען דערביי א שען קערבעל. הכלל, יעהופעץ איז איין ארץ מבורכת, די שטאדט גופא איז מורא'דיג גרויס, ס'איז כדאי זי אנצוקוקען. עס איז כלל איין אנדער וועלט בפה יעהופעץ, איהר קאנט בפה בעגעגנען אזא אידען, וואס איהר וועט אין לעבען ניט זאגען, אז ס'איז א איד. גם איז דא א מסחר פאפיער. פה איז אלס־דינג א מסחר. און אידען דרעהן זיך דא אויף דער בערזע, קויפען און פערקויפען אלערליי אקציעס, און מעקלערס פערדינען געלד לרוב. גם זוגתי מרת רחל'ע לאזט אייך אלעמען גריסען גאר פריינדליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי"ת, מיר זאלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אמן. גם אודיעכם, אז הקלייט, וואס איך האב געדונגען, איז אין סאמע פראנט באלעכסנדראווסקי אוליצא, און הפדיון איז, ברוך השם, גאר ניט שלעכט. זוגתי מרת רחל'ע שתחיה האט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאן שוין רעדען עם הקונה. רק על ירידים איינקויפען פאהר איך בעצמי. איך האב קרעדיט אצל הסוחרים במאסקווע ובלאדז. מיט מאסקווע איז ניט שלעכט צו האנדלען, מאסקווע פערקויפט על סאוועסט און האט ליעב א אידישען קונה. אפילו אז עס מאכט זיך איין אנ־זעץ, האלט מאסקווע אונטער און לאזט ניט פאלען. דירות איז פה ביוקר גדול. פאר צוויי אלקערם מיט א קיך צאהל איך דא הונדערט פינף און זיעבעציג רובעל א משך, חוץ האלץ און וואסער, און דא איז אלסדינג טייער מיט גאלד גלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דא אידען מיט מעקלעריי און אידישע מעקלערס זענען בפה פארהאן לרוב, און א איד האט דערפון א קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופעץ איז א מקום פרנסה. געב גאט געזונד און שטארקייט און צו הערען דאס נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך

ממני בנכם דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משה־מענדעל בלא"א מוהר"ר אייזיק־נפתלי ממאזעפעווקע.

גריסען לדודי היקר ולדודתי היקרה עכב"ב.

גריסען להנגיד ר' יודעל עכב"ב.
גריסען להנגיד ר' שמחה הערש עכב"ב.
גריסען להנגיד ר' דובער עכב"ב.
גריסען להנגידה מרת סטיסי־ביילע עכב"ב.
גם בני יוסף נ"י גריסט אייך אלעמען גאר פריינדליך.

הנ"ל".

„אויך איך לאז גריסען מיין האכגעשעצטען שוועהר און מיינער ליעבער שוויעגער, לעבט וואהל! איך מעלד אייך פון מיין געזונט, געב גאט אויף ווייטער ניט ערגער. אויך מיין יוסעלע לאזט אייך גריסען און דאנקט דער שוויעגער לעבען פאר'ן העמדעל פיעל מאל. ער זאגט אייך צו דערפאר, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי־פיער יאהר ארום אנהויבען צו געהן אין חדר, וועט ער, אם ירצה השם, לערנען מיט חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, איין עהרליכער איד, געב גאט מיט לאנגע יאהר, אמן. שוויעגער לעבען, אויב איהר קאנט אצינד אויסארבייטען פון יוסעלע'ס וועגען א יארמעלקעלע מיט א פאר שי־כעלעך פון בליטשקע, וואלט איך אייך זעהר געדאנקט, מחמת איך בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אם וויל איך ניט צונעמען צו יוסעלע'ן, עס איז נישט כדאי. איך האב נאר געדונגען א מיידעל און צאהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין גאנג, וויעגט זי מיר דאס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואלט געדארפט זעהן וואס פאר א קוה איך האב געקויפט! זי גיט גאנצע פיער קווארט מילך, זעהר טייערע מילך, און איך האב, ברוך־השם, פון איהר קעז און פוטער. נאר משה־מענדעל לעבען האט פלוצים פיינט בעקומען מילכיגס. שטראפט איהם אויס, איך בעט אייך. ער היט זיך כלל נישט אפ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף א קול, ער וויל נעבאך עסען, מיר זאל זיין פאר איהם! איך שליס מיין בריעף און לאז גריסען אלע אונזערע פריינד און ליעבע פריינד גאר הערצליך, און בעט אפשרייבען ענטפער, למען השם, און פער־

the fairs myself. I have credit with merchants in Moscow and Lodz. Dealing with Moscow is not difficult, Moscow sells with a conscience and likes Jewish clients. Even when a businessman goes bankrupt, Moscow helps him out and will not let him fall.

Dwellings are extremely expensive here. For two alcoves and a kitchen—one hundred seventy-five rubles a year, not including wood and water, and everything costs a fortune here. Jews are mostly agents and brokers and there are an enormous number of these Jewish agents and brokers here, and a Jew can thereby earn a respectable ruble. In short, Yehupets is a place to earn one's living. May God give us health and strength and grant that we hear the same from you, which I wish you, I your son, who wishes you peace and happiness in your lives,

Moyshe-Mendel

son of the highly esteemed Isaak-Naphtali of Mazepevke.

My very best to my dear uncle and my dear aunt with all their offspring and their household.

My very best to Reb Yudel with all his offspring and his household.

My very best to the highly esteemed Reb Simkhe-Hersh with all his offspring and his household.

My very best to the highly esteemed Reb Dov-Ber with all his offspring and his household.

My very best to Stisye-Beyle with all her offspring and her household.

Rachel's letter followed, in a Germanicized Yiddish:

I too send greetings to my highly esteemed father-in-law and my dear mother-in-law. I hope you are well. I am in good health, may God preserve me. Also my Yossele greets you and thanks his dear grandmother for the blouse many times. He promises you that God will give life for that and, God willing, in three or four years he will begin going to heder and, God willing, he will learn eagerly and, God willing, he will be a good Jew, may God grant him a long life, amen. Dear father-in-law, if you could make Yossele a skullcap and a pair of woolen socks, I would be very thankful, for I am very busy in the store, and I do not want to hire a nurse for Yossele, it would not be right. I have only taken on a girl and I pay her four rubles out of my household money, she looks after the baby and pastures the cow—you should see the cow I bought! She gives a whole gallon of milk, excellent milk, and I get cheese and butter from her, thank the Lord. But my dear Moyshe-Mendel has suddenly started hating dairy products. Give him a good talking-to, please, he doesn't take care of himself at all! Yossele is bawling his head off now, the poor thing wants to eat—may I hunger in his place! I will conclude my letter, please send heartiest greetings to all our friends and relatives and please write to us, God willing, and I remain your devoted and well-wishing daughter-in-law, Rachel.

"Well," said Fat Beryl. "My own children should do no worse!"

"You're sinning, Dvosse-Malke, you're sinning!" said Yudel. "I swear, you're sinning!"

"Of course, thank the Good Lord, they're all doing well—knock on wood. But I miss her so much—I can't forget her, Yudel, I can't forget her."

And Dvosse-Malke started listing all her daughter-in-law's virtues and all her manners and showed him why she couldn't forget her. Everyone talked, they talked about Yehupets and about business in Yehupets. Then they poured themselves drinks, they toasted, *l'chaim,* holding the cups for a long time, and they wished one another all the luck in the world, and glad tidings for all Jews and salvations and consolations. But then the borsht came to the table, spreading a marvelous fragrance through the house, and the company became merry. They were absorbed in their conversations and forgot all about Moyshe-Mendel and Rachel and the city of Yehupets and all of them together.

STEMPENIU HAS A TRUE TASTE OF HELL

But one person could not forget beautiful Rachel. The reader can guess that we are talking about Stempeniu.

Yes indeed, Stempeniu. Who can possibly depict his great sorrows? Who can feel his heart and grasp his great chagrin?

"How awful!" thought Stempeniu. "How miserable!" thought Stempeniu. "She didn't even remember me, she didn't even say a word, she didn't dash off two lines to me, for politeness' sake: 'So long, I'm leaving!' Dammit, it's awful."

Never had anything like this happened to Stempeniu, although any number and all kinds of things had indeed happened to him, and once—some pretty awful things that ended pretty badly, as we mentioned earlier. Yet he would never have dreamt of such a setback, such a rebuff as he'd gotten from Rachel. Stempeniu, who was so respected in the rabbi's court that even the rabbi's daughters joked around with him. Stempeniu, who was so doted upon by Countess Brerzerzko and all the Polish noblemen that they sent

בלייב אייער גליקווינשענדע און איבערגעבענסטע שוויעגער־טאָכ־טער כ ל ת כ ם ר ח ל".

— נו? — זאָגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מיינע קינ־דער געזאָגט געוואָרען נישט ערגער!

— איהר זינדיגט, דוואָסי־מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יו־דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!

— אודאי, א דאנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס ס'איז זיי, קיין עין־הרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באנג — איך קאָן זי ניט פאַר־געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פארגעסען!

און דוואָסי־מלכה רעכענט־אויס יודל'ען אלע מעלות פון איהר שנור מיט אלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָס זי קאָן זי נישט פערגעסען. דער גאַנצער עולם רעדט, שמועסט מכח יעהופעץ און מכח יעהופעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען צו קאָפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האַלטענדיג דאָס קעלישעקל אין דער האַנד גאַנץ לאַנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אַנדערען אַלדאָס גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט ישועות ונחמות. ביז דער באָרשט קומט ארויף אויפ'ן טיש און צעשפּרייט א מחיה'דיגען ריח איבער דער גאַנצער שטוב, און דער עולם ווערד פריילין. מע פעררעדט זיך און מע פערגעסט זיך אָן משה־מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָדט יעהופעץ און מיט אלע מיט איין אַנדער.

XXVI.

סטעמפעניו פערזוכט דעם אמת'ען טעם פון גיהנם.

נאָר איין מענש קאָן ניט פערגעסען די שענע רחל'ע. דער לעזער שטויסט זיך, אז דאָ שמועסט מען מכח סטעמ־פעניו'ן.

יאָ, מכח סטעמפעניו'ן שמועסט מען. ווער איז אימשטאַנד איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? ווער קאָן פיהלען זיין הארץ און פערשטעהן זיין גרוים פערדראָס?

„סטיימש, פערדראָס! סטייטש, דאָסאָדע! — טראַכט זיך סטעמפעניו. — אפילו ניט מזכיר געוועזן, נישט איבערגעקעהרט די צונג, קיין צוויי צעבראָכענע ווערטער נישט אויפגעשריבען. חאָטש פון יוצא וועגען: נאָ, וויים חאָטש, אז איך פאָהר אוועק־פע, בזיונות!"...

סטעמפעניו'ן האָט זיך נאָך אַזעלכעס קיינמאָל ניט געטראָפען. חאָטש טרעפען האָבען זיך איהם. געטראָפען פערשיעדענע טרעפע־נישען, און אמאָל — נאָך זעהר מיאוסע, מיט א בייזען סוף, ווי מיר האָבען שוין אויבען דערמאָנט. נאָר אַזאַ שלאָק, אזא מפלה, ווי מיט רחל'ען, האָט זיך איהם אפילו ניט גע'חלומ'ט. סטעמ־פעניו, וואָס איז געוועזן אזא חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אז אפילו דעם רבינ'ס טעכטער האָבען מיט איהם געטריבען קאַטאָוועס, סטעמפעניו, וואָס אפילו די גראַפינע ברעזשעזשקאַ מיט אלע „פאַנעס" זענען געוועזן נאָך איהם די כפרה, ארויסגעשיקט נאָך איהם די קאַרעטע, גערעדט מיט איהם אויף פראַנצויזיש, — הכלל, סטעמפעניו זאָל האָבען אזא נאָז, און נאָך אזוי מיאוס, פון א פשוט אידיש ווייבעל!

— זי טהוט מיר הארציג באַנג! — האָט זיך סטעמפעניו מודה געוועזן פאַר זיין קאָמפּאַניע כלי־זמר. — זי טהוט מיר הארציג באַנג, אָט דאָס ווייבעל, און איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען ביז יעהופעץ, ווען ניט... ווען ניט... — סטעמפעניו קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען, און חברה ווייסען שוין, ו ע מ ע ן ער זוכט דאָ מיט די אויגען.

די גאַנצע חברה כלי־זמר האָבען ליעב געהאַט סטעמפעניו'ן, ווי דאָס לעבען, און זענען קאַפּאַבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין פייער און אין וואַסער. און ווי ליעב זיי האָבען געהאַט סטעמ־פעניו'ן, אזוי האַבען זיי [illegible] זיי האָבען זי נישט געקאָנט אַנקוקען פאַר איהר קאַרגשאַפט, פאַר איהר זשערנע־קייט צום געלד און פאַר אלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז געוועזן א בחור, — האָבען חברה געשמועסט צווישען זיך, — איז א סמאָליער[1] געוועזן ביי איהם הפקר, און מע האָט זיך געקאָנט ארום איהם פּאָזשיווען, אמאָל חאַפּען אויף אייביג א גמילות־חסד א סטראָמערעל[2], צי א שפּענערעל[3], און אמאָל אזוי א מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט איהם צוגענומען צו זיך אין די לאָפּקעס אריין, פגר'ט ער אליין נאָך א גראָשען, חאָטש הענג איהם אויף. ניטאָ אמאָליגע יאָהרען מיט די אמאָליגע וועטשערעס ביי סטעמפעניו'ן, מיט די ארומפאָה־רעכצען! היינט ליג אין דער קרענק, דאַר און קוואַר און ווער גע־שוואָלען ווי א באַרג פאַר הונגער. דאָס גאַנצע יאָהר זיץ אָהן א שטיקעל קרעל[4] און קוק־ארוים אויפ'ן ראש־חודש אלול! זאָלסט זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבד זיין א נאַש־בראָט מיט א גלעזעל טיי, רופען אמאָל פון דרך־ארץ וועגען עסען — עסען זאָלען ווערעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאַכען זיך איצט אַפּט צייטען, ווען עס דאַקאַרעט זיך בעריען[5], אז ס'איז א שרעק, נאָר זי זאָל מיר אַני־דערלעגען גאָלד, וואָלט איך ביי אזא שלאַק נישט פערזוכט קיין שטיקעל קרעל.

— ווי אזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אזא יאַשטשערקע, מיט אזא נבלה? איך וואָלט שוין לאַנג אַזעלכעס גע'סמ'ט אָדער גע־האַנגען, צו אַלדי שווארצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!

— אַי, סטעמפעניו, סטעמפעניו, ליגסט דו נעבאַך אין דער ערד, ווי א באַרג, און באַקסט בייגעל!...

out their carriages for him and spoke French to him—Stempeniu should get a rebuke, and such an awful one at that, from a simple Jewish woman!?"

"I really miss her!" Stempeniu admitted to his band "I really and truly miss her and I'd go after her in Yehupets, if it weren't for... if it weren't for...." Stempeniu looked around on all sides, and the musicians knew *whom* he was looking for.

The musicians all loved Stempeniu, they simply adored him, they would have gone through hell and high water for him. And as much as they loved Stempeniu, they despised Freydel. They couldn't stand her greed, her stinginess, her foul temper.

"Before he got hitched up," the musicians said to one another, "he didn't give a shit about money, you could get a ruble from him, or even three, or four, and never have to pay him back. But ever since that filthy bitch got her claws into him, he's never got a kopek of his own, no matter what he does. Remember those great dinners we used to have with him and the trips we used to go on! Now, everything's lousy, we ain't got nothin', our bellies swell up like mountains, and we starve our guts out. Not a crust of bread all year long, and all we do is sit around lookin' forward to the weddin' season. You'd think that just for politeness' sake she'd offer a guy a cup of tea occasionally, and maybe even have us over for a meal—may she rot in hell, the bitch!"

"Believe you me, there are times when I feel I'm about to croak from hunger, but I wouldn't eat a crumb of that bitch's bread for any amount of gold in the world!"

"How can he live with her, that snake, that pig!? I would've fed her poison a long time ago or strung her up, I swear on my mother's grave!"

"Oh, Stempeniu, you're up shit's creek and you've been sold down the river!"

That's the way his band spoke about him. They knew all about his problems, they felt his sorrows, even though he never spoke about them to the other musicians.

If Freydel was in the market or busy with her wares and clients, then things were fine: Stempeniu treated the band to cigarettes, they sat around, they kidded around, they exchanged stories about the past, and they rolled cigarettes like there was no tomorrow. But then, in flounced Freydel, everyone was turned off, and they started leaving one by one.

"For God's sake, it's as smoky as a tavern here!" said Freydel, snorting and peering at the packet of tobacco, which was running low. "Smoking like chimneys, it's disgusting! My head's already aching from the fumes! You'll be the death of me! You think there's something virtuous about smoking so much, Stempeniu? Listen to me, Stempeniu darling, stop smoking. Believe me, it'll ruin your health!"

"You don't give a shit about my health, Freydel! Just admit that your heart bleeds for the money I spend on cigarettes! Why put on an act?"

"How can you say such a thing! Who's putting on an act? I only care about his health and he says I'm putting on an act! What a morning! I've haggled my lungs out, I've bargained and dickered, I've eaten my heart out, I didn't take in a kopek, and I've been cursed out like a maid, like a maid, I've been humiliated, I've been trampled on like a piece of dirt—and my corals just lie there and rot!..."

"I'd really like to know, Freydel my dear, why you hustle so much and why you're such a tightwad! Do you have a mob of starvin' kids to feed?"

"Get a load of him, the poor shmuck! You should cut your tongue out, that's what you should do! Maybe I carry everything off to my mama, huh, Stempeniu? Or maybe I eat it up myself, I'm such a glutton, right, such a drunkard, right—the whole world oughta watch out for me—huh, Stempeniu? C'mon, look me in the eye, Stempeniu! Huh?"

"Did I say you ate anything up? It's the other way around, I'm only sayin'—"

"You're saying, you're saying—how should I know what you're saying, huh, Stempeniu? You should curse God for saddling you with a spendthrift like me, a spendthrift who turns one kopek into two and thinks about you day and night. C'mon, just tell me, what are you lacking, what don't you have? Cat got your tongue? Why, I'd love to know: What would've become of you and your fiddle if it weren't for me, Stempeniu, if you didn't have me for a wife?"

"Oh, for God's sake!"

"Oh, for God's sake!? You've already forgotten the way you looked at the wedding—not a shirt to your name, not a single sock without a hole in it, no pillow, no pillowcase, nothing and less than nothing, and you were earning chunks of gold—where did it all go to?"

אַט אַזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפּעניו'ן זיין קאַמפּאַניע כלי־זמר, וואָס זעהען זיינע צרות, פּיהלען זיינע וועהטיגען, חאָטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אַז פריידעל איז אין מאַרק, אָדער זי איז פערנומען מיט איהרע משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפּעניו איז מכבד די חברה מיט פּאַפּיראָסען, מע זיצט, מע לצ'עוועט, מע דערצעהלט מעשיות פון אַמאָל און מע רייבט די פּאַפּיראָסען אויף וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אַט קומט־אַריין פריידעל, ווערד אַלעמען קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און חברה הויבט זיך אָן אַרויסרוקען איינציגווייז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקורעט, ווי אין אַ קרעטשמע! — זאָגט פריידעל, שמאָרענדיג מיט דער נאָז און קוקענדיג אויף דעם פּעקעל טאַבאַק, וואָס טאָגט שוין. — נאָר גערויכערט, נאָר געקורעט און גענוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין קאָפּ פון אייערע ציגאַרען, איהר וועט מיך קראַנק מאַכען! דו מיינסט, סטעמפּעניו, ס'איז אַ מעלה, וואָס דו רויכערסט אַזוי פיעל? פאָלג מיך, סטעמפּעניו. הער־אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב מיר, עס שאַדט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פריידעל, געזונט־געשמונט? זאָג בעסער, אַז דו זשאַלעוועסט מיר אַ גילדען אויף פּאַפּיראָסען — און גענוג. צו וואָס טויג דיר אָנשטעלען?

— וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאַטען? נאָ דיר גאָר אָנשטעלען! איך מיין זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אָנשטעלען! נאָ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג צום שענעם פריהמאָרגען, וואָס איך האָב היינט געהאַט, זיך אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאָכט דאָס וואַסער, אָפּגעגעסען דאָס האַרץ, נישט געלייזט אַ גראָשען, און דערצו נאָך געזידעלט געוואָרען. ווי אַ דיענסט, ערגער ווי אַ דיענסט, געשוואַרצט דאָס פּנים, געמאַכט מיט בלאָטע גלייך — און סחורה ליגט און

— איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, פריידעל־סערדצע, וואָס פּראַטעסט דו אַזוי? וואָס קאַרגסט דו? די קינדער דיינע האָבען דיך באַפּאַלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דיך, אַ נעבאַכעל! ער ווייסט נישט, מע דאַרף איהם פּיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מיינער, — איאָ, סטעמפּעניו? אָדער איך עס דאָס אַליין אויף, אַזאַ פּרעסערין, אַ זויפערין, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל גאָר באַהיט און באַוואָהרענט ווערען, — איאָ, סטעמפּעניו? אַנו, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין, סטעמפּעניו, איאָ?

— איך זאָג דען, אַז דו עסט־אויף? אַדרבה, איך זאָג פאַרקעהרט. איך זאָג...

— דו זאָגסט, דו זאָגסט — איך ווייס וואָס דו זאָגסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, איאָ, סטעמר'עניו? דו דאַרפסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ אויסברענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פון אַ גראָשען צוויי און דיך אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַדרבה, זאָג, וואָס פעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואו וואָלסט דו שוין אַצינד אָנגעשפּאַרט מיט דיין פיעדעלע, ווען דו זאָלסט מיך ניט האָבען, סטעמפּעניו, פאַר אַ ווייב?

— או — ווא!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אַז „או — ווא!" עס ווייזט־אויס, אַז דו האָסט פאַרגעסען, וואָס פאַר אַ פּנים דו האָסט געהאַט צו דער חתונה — אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב, קיין גאַנצע פּאָר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציכעלע, קיין לייב און לעבען, און פאַרדיענט האָסט דו שטיקער גאָלד — וואו איז דאָס אַהינגעקומען?

— אַט פּליה איך דיר אָפּגעבען דין וחשבון פון מיינע פאַרדיענסטען בחור'ווייז.

— אַ! אַט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפּעניו! דו קאָנסט ניט ליידען, אַז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האָרעוועט, קריכט אין דער ערד, פאַרגינט זיך ניט קיין שטיקעל ברויט אויף צו עסען, פאַראומערט זיך דאָס לעבען, און אַלץ צוליעב וועמען? צוליעב איהם! אַלץ פון זיינעטוועגען, טאָמער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען אַ גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אַז אָך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפּעט דיך?

— וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר גענוג געטהאָן! האָסט מיר פאַרוויסט מיין וועלט! האָסט גענומען אַ יונג קינד, אַ מיידעל אַ ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבערגערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפּגעליגנערט פונ'ם קאָפּ ביז די פּיס. וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיך נישט געקענען? איך וואָלט מיר אָפּגעזוכט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפּעניו'ס ווייב — אַ גליק האָט מיך געטראָפען!

"Am I supposed to tell you what I did with my earnings when I was a bachelor?"

"Ah, that's the trouble with you, Stempeniu, that's your problem! You can't stand hearing the truth about yourself, and you complain if a woman works her fingers to the bone for you, drudges, labors, goes through agony, doesn't even allow herself a crust of bread, and leads a horrible life, and all for whose sake? For him! All for his sake, and do you know for what good deeds? He's sure to put up a golden tombstone for me—oh God in heaven, oh God, oh God!"

"What'd I do to you? Who's doing anything to you?"

"What should you do to me? You've done enough to me already! You robbed me of the best years of my life! You took a young child, an innocent girl, you pulled all that sweet talk on me, you promised me golden mountains, oh, what cock-and-bull stories you told me, you liar! If only I'd never met you! I'd have a man worthy of me and I'd never have become Stempeniu's wife—what luck, what marvelous luck I've had!!"

"Well, are you sorry we got hitched, Freydel? There's a rabbi in Mazepevke and a river, which means we can get divorced—"

"What? Is that what you're after? So the cat's out of the bag! You think I don't know that's what you want? You wanna get rid of me! I'm in your way! What did I ever do to deserve this, Stempeniu? I ask you, for God's sake, tell me what did I do to deserve this? I wanna know too!"

"Oh," replied Stempeniu, waving his hand, he went to his room and took the violin down from the wall.

The violin—that was his comfort, his only friend in the world. With the violin, he could forget his troubles, remember his youth, his freedom, which he had lost forever, forever! So many different people were evoked by the singing of his violin; so many lovely, happy, radiant, images of the past came to him when he began to play; they appeared—and vanished!...

Among all the past images, one image touched him more than any other, an image he could not forget: the dear and lovely image of Rachel, her bright face, her blue eyes, her long lashes, her white throat, and her sweet, good smile for which he would have given anything, anything in the world!

Stempeniu played and played; he played on and on, so that Rachel's ghost would not disappear as always. He only wanted to see her ghost. Even thinking about her was so dear to him, so dear.

Stempeniu played as he had never played before. One can say that in his playing he reached the highest possible level. Anyone who didn't hear him play at that time did not hear anything good.

That's the kind of joy we feel when a bird sings in its cage: The bird is dreaming of green leaves, gorgeous blossoms, open air, a free world, an open world, a great, wide world, and it feels like singing to pour out its bitter heart—and it sings, it weeps, it pours out everything it feels! And we feel joy and delight, we have true pleasure.

"I really miss her so much!" Stempeniu said for the hundredth time to his band. "I miss her like she was my flesh and blood, and I'd go after her in Yehupets if it weren't for...."

And Stempeniu looked around on all sides and saw Freydel dickering with a customer over corals, silk cloths, woolen yarn.

Our Freydel had gradually rigged up a whole shop in her house and had become a genuine businesswoman, on a par with all the other storekeepers in Mazepevke.

Very frequently, she was visited by her mother, Fat Zipporah. Her mother said Shaike missed his daughter very much and had sent his wife to see how Freydel was. But Freydel knew she was lying, there wasn't a crust of bread in her parents' home and her mother had come here to put an end to her fast, to get a bit out of life, to make her stomach stop growling.

"You know what, daughter? Why don't you make those butter rolls, you know, the kind I used to make, pleated and nicely dried out. They're so healthy with a cup of chicory, and with a nice load of butter they're absolute heaven. And for breakfast, fry some goose cracklings with an onion. Papa's always loved that, if you remember that far back. Food is the best medicine."

And Zipporah licked her lips and thought up a new breakfast every day, a new lunch and a new snack and a new dinner—and it can't be said that Freydel was very happy about it. The first week, she more or less put up with it, but the second week, she began getting huffy with her mother, and her mother got huffy with her, until they had an awful fight and they let out all their anger on Stempeniu when he tried to butt in and make peace between his wife and his mother-in-law.

"Mind your own business!" shouted Freydel. "And don't worry, I won't give my mama your legacy. Don't worry, Stempeniu!"

"A fine son-in-law!" said Zipporah with a jab of her tongue. "An ox has a long tongue, but it can't blow a shofar! Decent people

treat a mother-in-law like a mother. He can see how my darling daughter treats me! How does the saying go: 'Blow your nose and smear your face'—and he won't even wiggle his tongue! Some man you are, you fiddle-strummer! I just don't understand why he doesn't get fed up with it, Lord in heaven! And what my daughter has to boast about—I'll never know. If you're lucky, then even a bull will have a calf. I've seen creatures like you, I have! Your father-in-law was once a fine fiddler like you, Stempeniu, but he turned out to be a big nothing. What's that old saying? 'A new broom sweeps clean.' You can't get angry at me, Stempeniu, I'm just telling you the plain truth, and even though every dog's the master in his own kennel, I'm not exactly an outsider, you know, I'm your mother-in-law, after all, and if you're going to dine with the devil then you'd better use a long spoon...."

And Zipporah unleashed her tongue and talked a blue streak, as was her custom when she let go. But Stempeniu didn't hear her out. He picked up his violin as he always did when he was in a bad mood—and he forgot all about his wife and his mother-in-law and all his problems. And he only saw Rachel with her blue eyes....

"I miss her, I really and truly miss her!" Stempeniu brooded and tried to think of some way of going to her, of seeing her again, somehow, somewhere....

Idle thoughts! He didn't realize that he would soon be done with his song, that his days were almost gone, he didn't see that his black curls would keep thinning out, that his fiery eyes were gradually losing their glow, that creases were emerging on his white forehead.

Foolish strong man! Don't forget yourself. Can't you see your Delilah, your wife Freydel, at your side? Your Delilah has rocked you, has lulled you in her lap, softly shorn away your long hair and taken away your strength, all your strength, as the other Delilah did to Samson.... You've got one comfort left in the world—Your violin.

Play, Stempeniu, play your violin! Play, and we will listen...

באמת, ווי נאָך איין אייגענער. איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען ביז יעהופעץ, ווען ניט...

און סטעמפעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעהט פריידל'ען, ווי זי שטעהט און טענה'ט איבער אַ קונה'טע פון קאָרעלען, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...

אונזער פריידעל האָט ביסלעכווייז איינגעפיהרט אַ גאַנצע קראָם ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען אַ רעכטע סוחר'טע, גלייך מיט אַלע מאַזעפעווקער קרעמערקעס.

גאַנץ אָפטליך קומט צו איהר צו־גאַסט איהר מוטער, צפּורה די גראַבע. זי זאָגט, אַז ישעיה'קע בענגט זעהר נאָך דער טאָכטער און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואָס פריידעל מאַכט. נאָר פריידעל ווייסט, אַז ס'איז אַ ליגען; זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז די מאַמע איז זשעדנע אין דער היים אַ שטיקעל ברויט, קומט זי אָהער אַביסעל זיך אָפּפּאַסטען און מאַכט זיך דאָ גאָר אַ גאַנצען קימפּעט.

— ווייסט דו וואָס, טאָכטער? מאַך אַזעלכע פּוטערבולקעס, ווי איך פלעג אַמאָל מאַכען, געפלאָכטענע און גוט אויסגעטריקענט. דאָס מיט ציקאָריע איז זעהר געזונט, און ווער עס קאָן פאַרדייען מיט אַ סך פּוטער — איז גאָר גוט. און אויף אָנבייסען הייס צופרעגלען די פלאַסטערען פון די גענז מיט אַ ציבעלקע. דער טאַטע, אויב דו געדענקסט, האָט דאָס ליעב פון תמיד אָן. געזונט, טאָכטער, זאָל מען זוכען אין שיסעל...

און צפּורה בעלעקט זיך אַזש און טראַכט־צו אַלע טאָג אַ נייעם אָנבייסען מיט אַ נייעם וואַרמעס מיט אַ מיטאָג און מיט אַ וועטשערע, — און מע קאָן נישט זאָגען, אַז פריידעל איז דערפון שטאַרק צופריעדען. די ערשטע וואָך טראָגט זי דאָס ווי עס איז איבער, נאָר אויף דער אַנדערער וואָך הויבט זי זיך אָן צו בלאָזען אויף דער מאַמע'ן, די מאַמע — אויף איהר, ביז מע צעשפּערט זיך און מע לאָזט־אויס דעם גאַנצען כעס צו סטעמפעניו'ן, וואָס וויל זיך אַריינמישען און מאַכען שלום צווישען ווייב מיט דער שוויגער.

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאָגט צו איהם פריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאַמען דיין ירושה ניט אָוועקגעבען. זיי רוהיג, סטעמפעניו!

— אַ שענער געניידעם! — זאָגט די שוויגער פון איהר זייט מיט אַ שטאָך. — איין אָכס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר ניט בלאָזען! ביי לייטען אַ שוויגער האָט כבוד גלייך ווי איין אייגענע מאַמע. ער זעהט, דאַכט זיך, גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ כבוד איך האָב פון מיין טעכטערל, ווי זאָגט מען: שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פּנים, — און ער זאָל עס איהר אַפילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר אַ מאַן, משטיינס געזאָגט, אַבי געריטפּעלט אויפ'ן פיעדעל. איך פאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אַזוי ווערד דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאָכטער נעמט זיך אַזוי איבער — ווייס איך ניט: אַז דאָס מזל געהט, קעלבט זיך איין אָכס אויך. מע האָט שוין געזעהן אַזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אַמאָל געווען אַזאַ שענער פיעדלער, ווי דו, נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט מען: אַ נייער בעזעם קעהרט ריין. צו אַלסדינג דאַרף מען האָבען מזל, און אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם. ברוגז, סטעמפעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם ריינעם אמת, און חאָטש יעדער הונט איז אַוודאי אַ בעל־הבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פרעמדע בין איך דיר ניט, פאָרט אַ שוויגער, און אַז מע שפּיעלט זיך מיט דער קאַץ, נעמט מען פאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפּורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון אַ זאַק, ווי איהר שטייגער איז, אַז זי צערעדט זיך. נאָר סטעמפעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פיעדעל, ווי תמיד, ווי אַלע מאָל, ווען ס'איז איהם שוין גוט אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פאַרגעסט ער דאָס ווייב מיט דער שוויגער מיט אַלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פאַר אַלץ יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

„זי טהוט מיר האַרציג, האַרצעדיג באַנג!" — טראַכט זיך סטעמפעניו און קלערט אַלץ תחבולות, ווי אַרום קומט מען צו איהר, ווי אַזוי און וואו קאָן מען זי זעהן נאָך אַ מאָל...

פּוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אַז זיין ליעדעל האָט ער שוין אָט באַלד־באַלד אָפּגעזונגען, אַז זיין וועלטעל האָט ער שוין כמעט אָפּגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאָקען ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען ווערען־אָן ביסלעכווייז דעם גלאַנץ, אַזוי ווי אויף זיין ווייסען שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.

נאַרישער גבור! פאַרגעס זיך נישט. זעה, ווי ביי דער זייט שטעהט דיין דלילה, דיין ווייב פריידעל. די דאָזיגע דלילה האָט דיך פערוויעגט, פאַרשלעפערט ביי זיך אויפ'ן שויס, שטילערהייד אָפּגעשוירען דיינע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כח, אינגאַנצען דיין כח, ווי יענע דלילה ביי שמשון הגבור... דיר איז געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פיעדעל.

שפּיעל, סטעמפעניו, שפּיעל אויפ'ן פיעדעל! שפּיעל, און מיר וועלען האָרכען...

— נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ'ן שידוך, פריידעל? ס'איז דאָ אַ רב אין מאַזעפּעווקע, און אַ טייך, און מע קאָן שרייבען גט...

— אַ־אַ־אַ? אָט דאָס איז דיין מיין? קוים אַ מאָל זיך אויסגעקוועטשט! דו מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו קוקסט דערויף אַרויס? דו ווילסט פון מיר פּטור ווערען! איך ווייס, סטעמפעניו, איך ווייס, מיך וועסט דו ניט נאַרען! איך בין דיר גרויס אין די אויגען! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפעניו? איך פרעג דיך, אדרבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? לאָס איך אויך וויסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפעניו, טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, געהט־אַוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אַראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.

דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאַנצען זיין טרייסט, זיין איינציגער חבר אויף דער וועלט. מיט'ן פיעדעלע קאָן ער פערגעסען זיינע יסורים, דערמאַנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט אָנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פיעל פערשיעדענע פאַרשוינען רופט איהם אַרויס דאָס געזאַנג פון זיין פיעדעלע; פיעל שענע, ליכטיגע, פריילאַכע בילדער פון אַמאָל שטעלען זיך איהם פאַר, ווען ער הויבט־אָן צו שפּיעלען; זיי בעוויזען זיך — און אַנטלויפען!...

צווישען די אַלע אַמאָליגע בילדער ריהרט איהם אָן מעהר פון אַלע איין בילד, וואָס ער קאָן גאָר נישט פערגעסען: דאָס שענע ליעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר ליכטיג פּנים, מיט איהרע בלויע אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר ווייסען האַלז און מיט איהר זיס, גוט שמייכעלע, פאַר וועלכעס ער איז גרייט אַלץ, אַלץ אָוועקצוגעבען!

סטעמפעניו שפּיעלט און שפּיעלט; ער שפּיעלט לאַנג, כדי דער שאָטען פון רחל'ען זאָל ניט פערשוואונדען ווערען, ווי תמיד. ער וויל חאָטש זעהן איהר שאָטען. די מחשבה אַפילו וועגען רחל'ען איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפעניו געשפּיעלט אַזוי, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געשפּיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען, האָט ער געגרויכט אין זיין שפּיעלען ביז דער העכסטער מדרגה. ווער עס האָט איהם אין יענער צייט נישט געהערט שפּיעלען, דער האָט נאָך קיין גוטס נישט געהערט.

אַזוי קוועלען מיר אָן, ווען דאָס פויגעלע זינגט זיך אין שטייגעלע: עס חלומ'ט זיך דעם פויגעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע קווייטען, פרייע לופט, אַ פרייע וועלט, איין אָפענע וועלט, אַ גרויסע ברייטע וועלט, און עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס ביטערע האַרץ — און עס זינגט, עס וויינט, עס צעגיסט זיך! און מיר קוועלען־אָן, קלויבען דערפון תענוג, האָבען אמת פאַרגעניגען.

— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפעניו צום הונדערטען מאָל פאַר זיין קאָמפּאַניע כלי־זמר. — איך בענג נאָך איהר